

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

Tarptautinių santykių ir diplomatijos magistro programa

DAUMANTAS KEREŽIS
II kurso studentas

**NEOREALISTINĖS IR NEOLIBERALISTINĖS PERSPEKTYVOS
AIŠKINANT TARPTAUTINIŲ KLIMATO KAITOS PROBLEMOS
SPRENDIMO REŽIMĄ**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: R. Kačinskas

Vilnius, 2010 m. gegužės 25 d.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas („Neorealistinės ir neoliberalistinės perspektyvos aiškinant tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą“) yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Daumantas Kerežis

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Kerežis D., Neorealistinės ir neoliberalistinės perspektyvos aiškinant tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą: tarptautinių santykių ir diplomatinės specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas R. Kačinskas. – V., 2010. – 75 p.

Reikšminiai žodžiai: klimato kaitos problema, tarptautinės derybos, tarptautiniai santykiai, tarptautinių režimų teorijos, neorealizmas, neoliberalizmas, hegemoninio stabilumo modelis, probleminis-struktūrinis modelis, ozono sluoksnio apsauga.

Šiame darbe nagrinėjamos pasaulio valstybių derybos dėl klimato kaitos problemos sprendimo per tarptautinių santykių tarptautinių režimų teorijų prizmę. Tiriama, ar šios teorijos tinka klimato kaitos derybų dinamikai aiškinti. Tinkamas teorinis modelis yra puikus įrankis šioms deryboms analizuoti ir suprasti, tiek nuo pat jų užuomazgos XX a. paskutinio dešimtmečio pradžioje, tiek tolimesnę jų eigą.

Pateikiama išsami mokslinių darbų tarptautinių režimų teorijų ir pasaulinių klimato kaitos derybų temomis apžvalga, įvertinamas šio darbo indėlis į tokius akademinis tyrinėjimus; nustatinėjama, ar pasaulio valstybių derybas dėl klimato kaitos problemos sprendimo galima laikyti tarptautiniu režimu ir nuo kada jis buvo sukurtas; aiškinamasi, ar dominuojanti (didžiausią galią turinti) tarptautinės sistemos valstybė turi lemiamos įtakos režimo formavimuisi ir funkcionavimui; taip pat ieškoma atsakymo, kokiais klausimais dažniausiai ir labiausiai nesutapdavo valstybių pozicijos šiose tarptautinėse derybose. Siekiant pagrįsti jas paaiškinančio teorinio modelio aiškinamąją galią, jis tikrinamas ozono sluoksnio apsaugos režimo atveju.

Turinys

Įvadas	5
1. Tarptautinių režimų ir pasaulinių derybų dėl klimato kaitos tyrimai ir šio darbo indėlis į juos.....	10
1.1. Tarptautinių režimų teorijos	10
1.2. Pasaulinės derybos dėl klimato kaitos	15
2. Tarptautinių režimų teorijos: neorealistinės ir neoliberalistinės perspektyvos.....	19
2.1. Hegemoninio stabilumo modelis	22
2.2. Probleminis-struktūrinis modelis.....	26
3. Tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas	30
3.1. Klimato kaitos problema kaip pasaulio valstybių pozicijų konfliktas.....	36
3.2. JAV kaip tarptautinės sistemos hegemonas.....	43
4. Neorealistic tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo aiškinimas..	47
5. Neoliberalistinis tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo aiškinimas.	52
6. Ozono sluoksnio apsaugos tarptautinis režimas	56
Išvados	63
Literatūros sąrašas	67
Priedai	73
Summary.....	74

Ivadas

Paskutinėje pasaulinėje klimato kaitos konferencijoje, 2009 m. gruodžio mėnesį Kopenhagoje (Danijoje), buvo priimtas „Kopenhagos susitarimas“, kurio galutinė versija palaikyta daugumos tiek išsivysčiusių, tiek besivystančių šalių. Jame sutarta riboti pasaulinį temperatūros augimą iš esmės mažinant anglies dvideginio dujų emisijas ir didinant finansinę paramą, skirtą padėti besivystančioms valstybėms prisidėti prie klimato kaitos problemos sprendimo. „Kopenhagos susitarime“ taip pat pasiektas konsensusas ir pripažinta mokslinė prielaida, kad, siekiant išvengti blogiausių su klimato kaita susijusių pasekmių, pasaulio temperatūrai negalima leisti pakilti iki dviejų ar daugiau laipsnių Celsijaus. Jungtinių Tautų (JT) generalinis sekretorius Ban Ki Munas vertina šį susitarimą kaip „esminę pradžią reiškiantį sandėrį, nors ir nepateisinusį visų į jį dėtų vilčių“¹. Tačiau dalis kitų Kopenhagos konferencijos dalyvių ir ekspertų mato ją kaip nesėkmę, pasireiškiančią per santūriai nusistatytais tikslais ir sumenkintais uždaviniais bei primenančią silpnas tikro pasaulinio susitarimo metmenis. Tvirtinančios turint didžiausią tarptautinį aplinkosaugininkų tinklą nevyriausybinės organizacijos „Žemės draugai“ atstovo teigimu, „Kopenhagos susitarimas“, kurį JAV pristato kaip sėkmę, yra „bedantė“ ir apgaulinga: jis nepažabos pasaulinės temperatūros kilimo, o apčiuopiamam ir veiksmingam susitarimui reikalingas visiškai kitoks turtingiausių valstybių požiūris į šią problemą².

Praėjusi Kopenhagos klimato kaitos konferencija rodo, kad klimato kaitos problema yra tarp ryškiausių šių dienų mokslinių ir politinių iššūkių. Per praėjusius keliolika metų tarp pasaulio valstybių vis intensyvėjo debatai apie neatidėliotą būtinybę veikti siekiant sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas, atsakomybės už šias emisijas pasiskirstymą tarp šalių bei būdus, kuriais būtų galima sumažinti aplinkos taršą. Pasaulio atšilimo problema yra ypatinga tuo, kad tai nėra lokalus vienos, kelių valstybių ar vieno regiono reikalas. Klimato pokyčių neigiamos pasekmės turi įtakos absoliučiai visoms pasaulio valstybėms. Todėl ir spręsti šią problemą mėginama globaliai, per tarptautinių derybų procesą. Tačiau dėl labai

---

¹ United Nations Framework Convention on Climate Change Secretariat, “Press Release: Copenhagen United Nations Climate Change Conference ends with political agreement to cap temperature rise, reduce emissions and raise finance”. Copenhagen, 2009.
<http://unfccc.int/files/press/news_room/press_releases_and_advisories/application/pdf/pr_cop15_20091219.pdf> [Žiūrėta 2010-04-12].

² David Batty, “Copenhagen reaction: delegates speak”. *guardian.co.uk*, 19 December 2009.
<<http://www.guardian.co.uk/environment/2009/dec/19/copenhagen-reaction-delegates-speak>> [Žiūrėta 2010-04-13].

skirtingų pasaulio valstybių prioritetų ir interesų prieiti prie bendro konsensuso yra ypač sudėtinga.

Dėmesys valstybių sienas peržengiančioms aplinkosaugos problemoms pradėtas rodyti jau daugiau nei prieš šimtą metų. XX a. pirmojoje pusėje svarbiausi šios srities klausimai buvo džiunglių bei laukinės faunos ir floros apsauga, pasaulio vandenynų ir jūrų tarša, taip pat branduolinių ginklų platinimas. Visgi aplinkosaugos politikos globalizaciją galima sieti su dviem esminiais įvykiais: 1972 metų Jungtinių Tautų konferencija Žmogaus aplinkos tema (dar žinoma kaip Stokholmo konferencija) ir 1992 m. Jungtinių Tautų konferencija Aplinkos ir vystymosi tema (kitai žinoma kaip Rio konferencija, arba tiesiog Žemės aukščiausiojo lygio atstovų susitikimas).

Stokholmo konferencija suprantama kaip atsparos taškas tarptautinės aplinkosaugos teisės vystymuisi, taip pat kaip rimto tarptautinio bendradarbiavimo aplinkosaugos srityje pradžia bei kaip renginys, kuriame prasidėjo tarptautiniai debatai apie aplinkos apsaugą. Tuo tarpu Rio de Žaneiro konferencija įrodė, kad per du dešimtmečius susirūpinimas aplinkosaugos problemomis gerokai sustiprėjo ir pateko tarp svarbiausių pasaulio politikos darbotvarkės klausimų – joje buvo apsispręsta dėl Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos (angl. United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC). Jos tikslas – stabilizuoti šiltnamio dujų koncentraciją atmosferoje iki tokio lygio, kuris nekeltų žmogaus veiklos sukeliama pavojaus klimato sistemai³.

Galima pastebėti, kad per dvidešimt metų aplinkosaugos klausimai tapo daug svarbesni viso pasaulio politikoje. 1992-aisiais, lyginant su 1972-aisiais, pasaulio valstybėse globalinė ekologinė kaita, galinti sukelti iki šiol nematytą krizę, tapo aiškiai matoma. Per tą laikotarpį praplatėjo ekologinių problemų supratimas – kai aštuntajame XX amžiaus dešimtmetyje buvo diskutuojama apie vietinius taršos padarinius bei ribotus gamtos išteklius, XX a. paskutinio dešimtmečio pradžioje jau buvo kalbama apie visuotinę ekologinę kaitą ir ribotas Žemės galimybes sugerti bei apdoroti dėl ekonominės veiklos didėjančią aplinkos taršą⁴. Po 1992-ųjų metų Rio de Žaneiro konferencijos tarptautinės pastangos tartis ir susitarimų pagrindu jau realiai mažinti aplinkos taršą tęsėsi.

Kitas labai svarbus įvykis pasaulinėse derybose dėl klimato kaitos progreso pažabojimo – Kioto protokolo priėmimas Kioto mieste Japonijoje 1997 metais. Tai

---

³ Lorraine Elliot, *The Global Politics of the Environment*, New York: New York University Press, 2004, 7-8.

⁴ Ken Booth, Steve Smith, *Tarptautinių santykių teorija šiandien*. Vilnius: Algarvė, 2000, 131.

tarptautinis susitarimas, susietas su Jungtinių Tautų Bendrąja klimato kaitos konvencija. Jis nustato privalomus šiltnamio efekto dujų emisijų mažinimo tikslus trisdešimt septynioms išsivysčiusioms pasaulio valstybėms ir atskirai Europos Sąjungai, kaip organizacijai.

Esminis skirtumas tarp Bendrosios klimato kaitos konvencijos ir Kioto protokolo yra tas, kad pirmoji *ragina* išsivysčiusias valstybes stabilizuoti šiltnamio efekto dujų išmetimus, o antrasis – *įpareigoja* tai daryti. Kadangi šios valstybės pripažįstamos labiausiai atsakingomis už didelę šiltnamio dujų koncentraciją Žemės atmosferoje dėl jų intensyvios ekonominės veiklos per praėjusius 150 metų, joms taikomi didesni įsipareigojimai pagal normą „bendra, tačiau diferencijuota atsakomybė“⁵. Privalomas protokolo pobūdis – labai svarbi savybė ir prielaida tvirtinti, kad formuojant tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą pasistūmėta į priekį.

Tačiau Kioto protokolas įsigaliojo tik 2005-aisiais metais, jį ratifikavus pakankamam kiekiui valstybių; be to, jis nustato įsipareigojimus šalims tik iki 2012 metų. Tolimesniam laikotarpiui reikalingas naujas susitarimas. 2009 m. gruodį Kopenhagoje, Danijoje, COP15/MOP5⁶ derybų etape tikėtasi susitarti dėl naujos antrojo Kioto protokolo laikotarpio (po 2012 m.) pasaulinės šiltnamio efekto dujų emisijų mažinimo perspektyvos. Visgi ambicingas ir įpareigojantis susitarimas dėl šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų mažinimo post-Kiotiniam etapui nebuvo pasirašytas.

Tradiciskai, labiausiai kreipiamas dėmesys į JAV poziciją. De facto stipriausios ir įtakingiausios pasaulio valstybės, ypač per pastaruosius dvidešimt metų, kartu ir tarp didžiausių teršėjų šiltnamio efektą sukeliančių emisijų esančios šalies (kas leidžia teigti, kad tuo itin reikšmingai prisidedančios prie klimato kaitos problemos) požiūris į tarptautinį derybinį procesą šiuo klausimu lemia problemos sprendimo efektyvumą. Tik tuomet, kai JAV prezidentas Barackas Obama pripažino Kopenhagos susitarimą būsiant geriausiu atveju tik politinį⁷, pradėta susitaikyti su tuo, kad įpareigojantis dokumentas bus priimtas vėliau. Taip ir atsitiko. Nors JAV pozicija klimato kaitos problemos sprendimo atžvilgiu užrašyta skambiai – kad valstybė pripažįstą šią problemą esant grėsme pasauliui, kad jai reikalingas skubus dėmesys ir

---

⁵ UNFCCC, “Kyoto Protocol”. <http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php> [žiūrėta 2009-12-05].

⁶ COP 15 – “Conference of Parties” – 15-oji Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos šalių narių konferencija, MOP 5 – “Meeting of the Parties” – 5-asis Kioto protokolo šalių narių susitikimas.

⁷ Edward Luce et al., „Obama damps hopes for final treaty on climate change at Copenhagen“. *Financial Times*, 2009-11-16, 4.

kad JAV yra pasirengusios problemos sprendime bei jam vadovauti⁸ – tačiau JAV vaidmuo Kopenhagoje yra apibrėžiamas nevienareikšmiškai. Skeptiškai vertinamas paskutinėmis valandomis dvišalių derybų su Kinija, Indija, Brazilija, Pietų Afrikos Respublika suderintas neįpareigojantis ir neambicingas susitarimo tekstas, pateiktas kaip vienintelis galimas sprendimas. Būtent dėl per mažų nustatytų tikslų ir konkrečių rezultatų nebuvimo galutiniame tekste JAV vaidmuo Kopenhagoje ir yra labiausiai kritikuojamas⁹.

2010 m. balandžio 9-11 dienomis Bonoje (Vokietija) vyko eilinis JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos šalių narių derybininkų susitikimas, pirmasis po Kopenhagos konferencijos 2009 m. spalį. Jame buvo nustatytas tolesnis darbo ir derybinis grafikas 2010-iems metams. Bonos susitikimo metu atsiskleidė besivystančių pasaulio valstybių ambicijos įpareigojantį susitarimą pasirašyti š. m. gruodžio mėnesį Kankune (Meksikoje), 16-oje klimato kaitos konferencijoje. Tačiau išsivysčiusios valstybės jau ne tokios ambicingos kaip prieš Kopenhagą – esminę įtaką tam turi žinios iš JAV, kad jų Kongresas šiais metais dar nepriims nacionalinio klimato kaitos įstatymo¹⁰. Kol jo nėra, kitos valstybės neskuba priimti išipareigojimų dėl konkrečių individualių šiltnamio efekto dujų emisijų sumažinimo. Vadinasi, pasaulio valstybės laukia aiškių JAV žingsnių – o tai dar kartą iliustruoja didelę JAV svarbą pasaulinėse derybose dėl klimato kaitos problemos sprendimo.

Įvairias tarptautines problemas, tokias kaip nesėkmingos pasaulinės klimato kaitos derybos Jungtinių Tautų kontekste, gali paaiškinti tarptautinių santykių teorija. Šiame magistro darbe daromos prielaidos, kad pasaulinį klimato kaitos problemos sprendimą galima paaiškinti tarptautinių režimų teorijų pagalba, bei kad ne visos esamos teorijos pakankamai paaiškina realią klimato kaitos derybų situaciją bei eigą. Tarptautinis klimato kaitos sprendimo režimas nėra įprastas režimas (kaip, pavyzdžiui, pasaulio prekybinis režimas), tačiau tokių bruožų turi, ir tai yra įrodinėjama šiame darbe.

---

⁸ “United States Participation in the 15th Session of the Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change, Copenhagen, Denmark, December 7-18, 2009”. Secretary of State Hillary Rodham Clinton, April 27, 2009. <<http://www.cop15.state.gov/>> [Žiūrėta 2010-04-12].

⁹ Ed Pilkington, “A great step forward: Obama's verdict on climate change pact”. *guardian.co.uk*, 20 December 2009. <<http://www.guardian.co.uk/environment/2009/dec/20/copenhagen-summit-pact-obama-verdict>> [Žiūrėta 2010-04-12].

¹⁰ Martin Khor, “The Bonn talks were a healing process – but stormy meetings lie ahead”. *guardian.co.uk*, 13 April 2010. <<http://www.guardian.co.uk/environment/cif-green/2010/apr/13/bonn-talks-climate>> [Žiūrėta 2010-04-13].

Todėl **pagrindinė magistro darbo problema – tarptautinių santykių tarptautinių režimų teorijų pritaikomumas pasauliniam klimato kaitos sprendimo režimui aiškinti.**

Magistro darbo **objektas – tarptautinių režimų teorijos ir jomis aiškinamos pasaulinės derybos dėl klimato kaitos neigiamų pasekmių ribojimo.**

Magistro darbo problema nagrinėjama užsibrėžus **tokius uždavinius:**

- a) atlikti išsamią tarptautinių režimų teorijų ir pasaulinių derybų dėl klimato kaitos ankstesnių tyrimų apžvalgą ir nustatyti šio darbo pridėtinę vertę jiems;
- b) pasitelkiant tarptautinių santykių neorealizmo ir neoliberaliojo institucionalizmo tarptautinių režimų teorijas apsibrėžti teorines tyrimo prielaidas, objektus ir analizės instrumentus;
- c) pagal išsikeltas prielaidas pasirinkus minėtų teorijų atitinkamus modelius, testuoti juos tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo atveju;
- d) modelį, gebantį paaiškinti tarptautines derybas dėl pasaulinės klimato kaitos, patikrinti kontroliniu empiriniu atveju – Ozono sluoksnio apsaugos tarptautiniu režimu;
- e) pateikti vertinimus, išvadas, prognozes ir pasiūlymus tiek dėl tarptautinių režimų teorijų tinkamumo aiškinant tarptautines derybas dėl klimato kaitos problemos sprendimo, tiek dėl šių derybų esamų rezultatų bei tolimesnės pasaulio valstybių bendradarbiavimo sprendžiant klimato kaitos problemą perspektyvos.

Darbo **tikslas – patikrinti neorealizmo ir neoliberalizmo tarptautinių režimų formavimosi teorijas derybų dėl klimato kaitos problemos sprendimo atveju.** Jo **hipotezės** formuluojamos analizės eigoje.

Iki šiol atliktuose tyrimuose ir akademinuose darbuose gana aktyviai analizuojama tiek tarptautinių režimų teorijų, tiek tarptautinių klimato kaitos derybų problematika. Tačiau tyrimų, kuriais būtų siekiama paaiškinti derybas dėl pasaulinio klimato kaitos problemos sprendimo per tarptautinių santykių tarptautinių režimų teorinius modelius, pagrindiniuose akademinėse darbų šaltiniuose nėra. Tokiu būdu pastaruosius dvidešimt metų vykstančios derybos šiuo klausimu tarptautinių santykių disciplinoje nėra pakankamai paaiškintos. Todėl šis magistro darbas („Neorealistinės ir neoliberalistinės perspektyvos aiškinant tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą“) kloja pagrindą tokiai spragai užpildyti. Kitame darbo skyriuje apžvelgiami

įvairių autorių atlikti tarptautinių režimų teorijų ir pasaulinių derybų dėl klimato kaitos tyrimai ir nustatomas šio darbo indėlis į juos.

1. Tarptautinių režimų ir pasaulinių derybų dėl klimato kaitos tyrimai ir šio darbo indėlis į juos

1.1. Tarptautinių režimų teorijos

Akademinis susidomėjimas tarptautinių režimų idėja aiškiausiai pasireiškė XX a. aštuntojo dešimtmečio viduryje. Pirmiesiems, jau klasikiniams vadintiniams, autoriams priskirtini amerikiečiai Johnas Gerardas Ruggie, Robertas Keohane, Josephas Nye, Ernstas Haasas, Oranas Youngas, Stephenas Krasneris, o „klasikinė“ jų idėjų kritikė – Susana Strange.

Johnas Gerardas Ruggie savo darbuose nagrinėja tarptautinius ekonominius režimus, arba kaip monetariniai ir prekybos režimai paveikė pasaulinės ekonominės tvarkos raidą po Antrojo pasaulinio karo. Analizuodamas šios raidos dinamiką, J. Ruggie iškėlė reikšmingą idėją neorealistiniam tarptautinių režimų hegemoninio stabilumo modeliui: tariant, kad režimai yra ne tik valstybių galios sklaidos išraiška, bet reiškia sukaupią galią konkrečiam tikslui pasiekti ar problemai spręsti, hegemoninės valstybės susilpnėjimas arba sumenkęs interesas dalyvauti režime automatiškai nereiškia režimo sunykimo¹¹. Vadinasi, tokiu atveju tik persiskirstytų valstybių galios santykis režime, tačiau jis pats liktų funkcionuoti ir siektų tikslo, kuriam jis buvo sukurtas.

Robertas Keohane, aiškindamasis tarptautinių režimų susidarymą, stengiasi pagerinti tarptautinės tvarkos ir bendradarbiavimo supratimą, t. y. nagrinėja, kodėl savanaudiški, savų interesų žiūrintys veikėjai pasaulio politikoje bendru sutarimu sudarinėja tarptautinius režimus. Autorius daro išvadą, kad režimai padeda pasiekti reikšmingų tarpvalstybinių susitarimų pasaulinėje politikoje. Kitais žodžiais tariant, režimai palengvina tarptautinių veikėjų (valstybių) užduotį kolektyviai realizuoti savo interesus¹². Be to, R. Keohane labai prisideda prie teoretinės tarptautinių režimų plėtotės. Jo idėjos padeda vystyti tiek neorealistinių, tiek neoliberalistinių tarptautinių režimų teorijų modelius, ir tomis idėjomis remiamasi šiame magistro darbe.

---

¹¹ Stephen D. Krasner (sud.), *International Regimes*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1983, 199, 220-221, 229.

¹² Ten pat, 141, 170.

Roberto Keohane kolega, įvairių publikacijų bendraautorius Josephas Nye ne tiek analizuoja tarptautinių režimų teorijų problematiką kiek taiko jas egzistuojantiems režimams aiškinti. Konkrečiai XX a. devintajame dešimtmetyje jis daug dėmesio skiria šaltojo karo JAV-SSRS branduolinio atgrasymo režimui. Jis pastebi, kad tuometinė tarptautinių režimų teorija ne itin tinka dvipoliam dviejų tuometinių supervalstybių režimui nagrinėti, o nemodifikuotos realizmo ar neorealizmo priegos šiam atvejui apskritai netinka. Todėl J. Nye daro išvadą, kad būtina derinti minėtas teorijas, o jų sintezė padėtų labiau paaiškinti JAV-SSRS branduolinio atgrasymo (ar kitą dvipolį) režimą¹³. Tokia išvada apie poreikį derinti esamas tarptautinių režimų teorijas siekiant paaiškinti realybėje pradedančius veikti naujoviškus ar kitokius režimus, kaip ir R. Keohane idėjų atveju, yra labai svarbi rašomam magistro darbui.

Su trečiosios tarptautinių santykių tarptautinių režimų teorijų – kognityvizmo – mokyklos (pirmąją ir antrąją mokyklas atitinka neorealizmo ir neoliberalizmo srovės; tai vadinamosios „aiškinimo“ teorinės kryptys) atsiradimu ir plėtojimu reikia sieti Ernstą Haasą. Šią trečiąją – „supratimo“ (kaip alternatyva neorealizmo ir neoliberalizmo „aiškinimo“ teorijoms) – teorinę kryptį pats autorius vadina „pažintine-evoliucine“¹⁴. E. Haasas neatmeta aiškinamųjų teorijų reikšmės aiškinant režimų kilmę, tačiau, jo nuomone, režimų kaitą bei jų perspektyvas ateičiai galima numatyti tik įvertinant režimo veikėjus kaip informaciją ir žinias gaunančius subjektus¹⁵. Taigi politiniai pasirinkimai neišvengiamai susiję su mokslu ir didėjančiomis bei kintančiomis žiniomis. Režime svarbiausia yra procesas, ir visų pirma jį reikia suprasti; tik tada jį galima paaiškinti. E. Haaso įdirbį tarptautinių režimų pažinimo teorijoje toliau tęsė jo sūnus Peteris Haasas¹⁶.

Oranas Youngas yra dar vienas tarptautinių režimų teorijų tyrimų pirmeivis. Savo akademinuose darbuose jis tyrinėja režimų susidarymą, transformaciją ir suirimą. Nors jo tyrimai apima įvairias teorines kryptis, tačiau didžiausi jo nuopelnai fiksuojami (neo-)liberalistinei perspektyvai. Didžiausią įdirbį šioje srovėje iliustruoja ir O. Youngo tarptautinių režimų apibrėžimas: „tai socialinės institucijos, kurios reguliuoja tų veikėjų

---

¹³ Joseph S. Nye, Jr., „Nuclear Learning and U.S.-Soviet Security Regimes“. *International Organization*, 41(3), 1987, 371-402; 378, 402.

¹⁴ Krasner, *International Regimes*, 58.

¹⁵ Ten pat, 53.

¹⁶ Pvz., žr. šį straipsnį: Peter M. Haas, „Epistemic Communities and the Dynamics of International Environmental Co-Operation“. Kn. Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 168-201.

veiksmus, kurie turi tam *interesa* [pasvirimas mano – D.K.]¹⁷. Interesai čia svarbiausia sąvoką, nes neoliberalistines tarptautinių režimų teorijas galima vadinti „interesais paremtomis teorijomis“. O. Youngas šioje perspektyvoje taip pat pasiūlė „institucinių derybų ir režimo susiformavimo“ modelį¹⁸.

Taip, kaip neoliberalistinei tarptautinių režimų teorijos perspektyvai pasitarnavo O. Youngo darbai, taip neorealistine praturtino Stepheno Krasnerio idėjos. Struktūrinio realizmo požiūryje jį labiausiai domina režimo veikėjų (valstybių) galia ir interesai¹⁹. Režimų analizėje daugiausia dėmesio skirdamas valstybių galiai, S. Krasneris aiškina režimų dinamiką kaip valstybių interesų ir galimybių daryti įtaką išraišką. Jis daro išvadą, kad tarptautiniai režimai turi nemažą reikšmę padedant išvengti nekoordinuotų valstybių veiksmų. Be to, patys režimai gali būti galios šaltiniai, nes, pavyzdžiui, net struktūriškai silpnos valstybės režimo dėka gali susivienyti ir paveikti bendrus sprendimus savo naudai²⁰.

Pagaliau Susana Strange pirmoji išsakė kritiką susiformavusioms akademinės diskusijos apie tarptautinių režimų teoriją idėjoms. Jos kritiką galima sustruktūrinti į tokius punktus: pirma, tarptautinių režimų tyrimai yra trumpalaikis mados reikalas, sunyksiantis ilgalaikėje perspektyvoje; antra, šie tyrimai netikslūs ir neaiškūs; trečia, jie pagrįsti vertybėmis; ketvirta, jie pervertina statiškumą (režimas kaip konstanta) ir nuvertina dinamiškumą pasaulio politikoje; ir penkta, jie siauraprotiški ir koncentruoti į valstybę, taip ribojantys platesnį pažinimą²¹. S. Strange tvirtina, kad daug svarbesnis klausimas pasaulio politikoje yra tai, kam ir kokia nauda, įvertinus tvarką ir stabilumą, turtą ir efektyvumą, teisingumą ir laisvę, yra gaunama valstybėms bendradarbiaujant, o ne bendradarbiavimo būdas²². Praėjus beveik dvidešimčiai metų po šių S. Strange argumentų, galima drąsiai teigti, kad bent jau pirmasis jos kritikos punktas nepasitvirtino: tarptautinių režimų teorijos ir tyrimai jomis remiantis vis dar neužmiršti ir naudojami, jie ir toliau pasitelkiami aiškinant pasaulio valstybių tarptautinį bendradarbiavimą.

---

¹⁷ Krasner, *International Regimes*, 93.

¹⁸ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, "Interests, Power, Knowledge: The Study of International Regimes". *Mershon International Studies Review*, 40(2), 1996, 177-228; 193.

¹⁹ Krasner, *International Regimes*, 21, 367.

²⁰ Hasenclever, Mayer, Rittberger, "Interests, Power, Knowledge", 200-201.

²¹ Krasner, *International Regimes*, 337.

²² Ten pat, 354.

Po klasikinių tarptautinių režimų teoretikų amerikiečių, vėliau, XX a. dešimtajame dešimtmetyje, labiausiai prie šios tarptautinių santykių tyrimų krypties prisidėjo vokiečiai Andreasas Hasencleveris, Peteris Mayeris ir Volkeris Rittbergeris. Šios Tiubingeno universitete reziduojančios tyrimų komandos (arba „Tiubingeno taikos tyrimų grupės“) leidiniuose (straipsnyje²³, pagal jį parašytoje autorinėje knygoje²⁴, taip pat sudarytoje knygoje²⁵ – analogiškoje, kokią S. Krasneris buvo sudaręs lygiai prieš dešimtmetį²⁶ – tarptautinių režimų tyrimų tema) apibendrinami ir susistemunami iki to laiko atlikti tyrimai ir visas įdirbis tarptautinių režimų srityje, atspindimi pasikeitimai ir pagausėjusios žinios bei pateikiamos gairės tolimesniam darbui. Šie autoriai tiki, kad naujiems tarptautinių režimų tyrimams reikalinga ir galima sujungti iš skirtingų tarptautinių santykių teorijų plaukiančias hipotezes bei išvalgas. Viena iš galimybių yra reliatyviosios naudos sąvoka, dėl kurios yra sutarimo taškų tarp (neo)realizmo ir neoliberalizmo teoretinių srovių. Pavyzdžiui, sintetinė hipotezė galėtų skambėti taip: režimo tvirtumas bus mažesnis, jei jo dalyvės (valstybės) reliatyviajai naudai teikia didesnę reikšmę²⁷. Į Tiubingeno tyrimų komandos paskatinimą mokslo darbuose derinti įvairių tarptautinių santykių tarptautinių režimų teorijų aiškinimą atsižvelgiama šiame magistro darbe.

Kaip pastebi A. Hasencleverio, P. Mayerio ir V. Rittbergerio darbus apžvelgęs politikos mokslų profesorius Oslo universitete Arildas Underdalas, svarbus šių autorių indėlis yra modifikuotas klasikinis S. Krasnerio tarptautinio režimo apibrėžimas, prie kurio jie prideda režimo susitarimų efektyvaus laikymosi ir jų ilgalaikiškumo reikalavimą. Visgi A. Underdalas konstatuoja, kad, nors Tiubingeno tyrimų komanda ir svariai prisidėjo prie tarptautinių režimų tyrimų, šioje srityje veikti dar yra ką, o progresyvių ateities darbų jis tikisi iš į tikslines mokslo grupes susibūrusių mokslininkų²⁸ (analogiškų Tiubingeno grupei).

Dar vėlesnis laikotarpis, XX a. paskutinio dešimtmečio pabaiga ir XXI a. pirmasis dešimtmetis, pasižymi labiau praktiniais taikomaisiais tyrimais tarptautinių santykių tarptautinių režimų srityje. Javieras Corralesas ir Richardas E. Feinbergas

---

²³ Hasenclever, Mayer, Rittberger, „Interests, Power, Knowledge“.

²⁴ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, *Theories of International Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

²⁵ Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995.

²⁶ Krasner, *International Regimes*.

²⁷ Hasenclever, Mayer, Rittberger, „Interests, Power, Knowledge“, 219.

²⁸ Arild Underdal, „Review: The Study of International Regimes“. *Journal of Peace Research*, 32(1), 1995, 113-119; 115, 119.

pasitelkia neorealizmo, neoliberalizmo bei kognityvizmo teorines prieigas ir nagrinėja bendradarbiavimo režimus Šiaurės ir Pietų Amerikose nuo XIX a. pradžios. Visų pirma autoriai padaro argumentuotą išvadą, kad nė vienas iš esamų minėtų teorijų modelių nėra tinkamas jų empiriniams atvejams paaiškinti; tuomet jie sukuria integruotą tyrimo modelį, prie realistinių ir liberalistinių pridėdami kognityvistinius kriterijus (teigdami, kad, be galios ir interesų, empirinį režimų formavimąsi nulėmė idėjos); ir, juo remdamiesi, jie atsako į išsikeltus klausimus apie nagrinėtų tarptautinių režimų susiformavimą ir funkcionavimą²⁹.

Politikos mokslininkų dėmesio sulaukė ir tarptautiniai karo nusikaltimų režimai. Pavyzdžiui, Christopheris Rudolphas analizuoja ad hoc ir nuolatinių tarptautinių karo nusikaltimų tribunolų (kaip tarptautinių režimų institucionalizuotų išraiškų) bei kitų teisingumo užtikrinimo institucijų įsteigimą ir veiklą. Siekdamas paaiškinti formuojančius ir palaikančius tokius režimus politinius procesus, autorius juos analizuoja per tarptautinių santykių (o ne tarptautinės teisės) prizmę. Kaip pagrindą naudodamas tarptautinių režimų teorijas, C. Rudolphas nagrinėja empirinius atvejus: Bosnijos, Ruandos, Kosovo genocidus ir tribunolų įsteigimą, Kambodžos, Rytų Timoro genocidus ir tribunolų *neįsteigimą*, Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įkūrimą ir veiklą. Atradęs, kad neorealistiniai argumentai geriausiai paaiškina tarptautinius teisingumo režimus, jais autorius ir atsako į išsikeltus klausimus apie karo nusikaltimų tribunolus ir jų įtaką formuojant minėtus režimus³⁰.

Pasaulio prekybos režimas yra vienas svarbiausių ir labiausiai pastebimų, jam skiriama nemažai analitikų dėmesio. Pavyzdinis tyrimas – Jane Ford prekybinio režimo nuo Bendrojo susitarimo dėl muitų ir prekybos (angl. GATT) iki Pasaulio prekybos organizaciją kaitos analizė. Autorės teigimu, tradicinės – neorealizmo, neoliberalizmo, kognityvizmo – tarptautinių režimų teorijos nesugeba paaiškinti reikšmingos besivystančių valstybių įtakos šio režimo transformacijoje. Todėl ji atlieka savo tyrimą per konstruktyvizmą, nors ir derindama jį su tradicinėmis teorijomis. Autorė akcentuoja idėjų, identiteto, režimo kultūros pokyčių svarbą. Esminiai jos teiginiai yra tokie, kad valstybių galia ir interesai yra socialiai konstruojami, todėl visos valstybės turi

---

²⁹ Javier Corrales, Richard E. Feinberg, "Regimes of Cooperation in the Western Hemisphere: Power, Interests, and Intellectual Traditions". *International Studies Quarterly*, 43, 1999, 1-36; 30-33.

³⁰ Christopher Rudolph, "Constructing an Atrocities Regime: The Politics of War Crimes Tribunals". *International Organization*, 55(3), 2001, 655-691; 660, 682, 686.

potencialiai vienodą galią daryti įtaką režimui. Besivystančių valstybių vaidmuo sustiprinant tarptautinį prekybos režimą yra to pavyzdys³¹.

Tarptautinį klimato kaitos sprendimo režimą tyrinėjančiam darbu išdomiausias aplinkosauginio tipo režimų analizės. Vieni iš jų yra Hugh Wardo darbas apie aplinkosauginių režimų tinklą ir jo efektyvumą bei Stefano Lindemanno upių režimų formavimosi studija. H. Wardas daugiausia remiasi kognityvistine tarptautinių režimų prieiga ir nagrinėja aplinkosauginius režimus kaip visumą, tarpvyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų ir veikėjų įtaką jam, daug dėmesio skiria socialiniam kapitalui ir jo reikšmei³². Tuo tarpu S. Lindemannas kaip tyrimo atvejus pasirenka Reino ir Elbės upes Europoje bei įvertina jų režimus per neorealistine, neoliberalistine, kognityvistine ir, papildomai, per kontekstinę (angl. context-based explanation) tarptautinių režimų teoriją³³. Nors abiejų autorių tyrimų objektas ir jo būdas tarptautinių aplinkosauginių režimų kontekste skirtingas, tačiau jie atkreipia dėmesį į esamų „standartinių“ režimų teorinių modelių nepakankamumą iškeltoms problemoms ir klausimams paaiškinti. Kaip ir visose apžvelgtose analizėse, kaip išeitis bei būdas prieiti prie moksliskai reikšmingų išvadų čia akcentuojama būtinybė derinti arba modifikuoti tarptautinių režimų modelius³⁴, ir į tai atsižvelgiama magistro darbe apie tarptautinį klimato kaitos sprendimo režimą.

1.2. Pasaulinės derybos dėl klimato kaitos

Per praėjusius dvidešimt metų tarptautinės derybos dėl klimato kaitos buvo nagrinėjamos įvairiais aspektais. Pirmosios analizės apie tai paskelbtos dar net nepasirašius Jungtinių Tautų Bendrojo susitarimo dėl klimato kaitos 1992 metų birželį ir formaliai nesusikūrus tarptautiniam klimato kaitos problemos sprendimo režimui. Matthew Patersonas ir Michaelis Grubbas aptarė valstybių interesus ir derybines pozicijas dėl šio susitarimo pasirašymo bei įvardijo, ką reikia pasiekti norint efektyvaus ir ilgalaikio būsimo režimo. Jų 1992 m. spalio mėn. straipsnyje tvirtinama, kad didžiausi prieštaravimai pastebimi tarp vadinamųjų pasaulio Šiaurės ir Pietų pusrutulio šalių

---

³¹ Jane Ford, "A Social Theory of Trade Regime Change: GATT to WTO". *International Studies Review*, 4(3), 2002, 115-138; 2, 133, 136, 138.

³² Hugh Ward, "International Linkages and Environmental Sustainability: The Effectiveness of the Regime Network". *Journal of Peace Research*, 43(2), 2006, 149-166; 149-150.

³³ Stefan Lindemann, "Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe". *Global Environmental Politics*, 8(4), 2008, 117-140; 137.

³⁴ Ward, 162; Lindemann, 136-137.

(išsivysčiusios ir besivystančios valstybės). O juos įveikti reikia bandyti kuriant netradicinę koaliciją, įtraukiančią tiek išsivysčiusias, tiek besivystančias šalis³⁵.

Po dešimties metų tokias analizes tęsia Hermannas Ottas, aptardamas sunkiai judančias į priekį minėto susitarimo dėl klimato kaitos valstybių narių tolesnes derybas. Jis linkęs vertinti Europos Sąjungą kaip lyderę tarptautinėse derybose dėl klimato kaitos ir savo išvadose tvirtinti, kad tokioje padėtyje ji turi potencialą padėti valstybėms pasiekti susitarimų³⁶.

Klimato kaitos problema susilaukia ir saugumo studijų dėmesio, ypač pastaraisiais metais. Christopheris Penny įvertina klimato kaitą esant netradicine grėsme saugumui, kuri reikalauja koordinuoto pasaulinio masto atsako. Įdomu tai, kad jis nustato Jungtinių Tautų Saugumo tarybą turint galimybę ir instrumentus kovoti su klimato kaita susijusiomis grėsmėmis valstybių ir pasaulio saugumui (tarptautinės teisės ir suteiktų įgaliojimų prasme). Taip tvirtinti jam leidžia Saugumo tarybos priimtas antiteroristinis – netradicinės grėsmės saugumui – priemonių paketas³⁷. Visgi šioje analizėje nesigilinama į valstybių norą pasinaudoti tokiomis priemonėmis, t. y. nenagrinėjamas politinės valios klausimas.

Tarptautinės derybos dėl klimato kaitos neišvengiamai sulaukia ir atskirų valstybių ar derybinių blokų vaidmens jose analizės ir įvertinimo. Europos Sąjungos valstybių vardu šiose derybose dalyvaujanti Europos Komisija yra vienas iš pavydžių. Pratešdami H. Otto mintis, Johnas Vogleris drauge su Charlotte Brethertone ir Johnas Schmidtas nagrinėja Europos Sąjungos pirmavimą derybose dėl klimato kaitos. Pirmieji autoriai šį ES pirmavimą vertina iš esmės kaip lygtolinės JAV pasyvios ir netgi trukdančios pozicijos klimato kaitos problemos sprendimo atžvilgiu pasekmę³⁸. J. Schmidtas taip pat išryškina ES ir JAV pozicijų skirtumus, ypač Kioto protokolo atžvilgiu: JAV Senato vienbalsį pasipriešinimą jo pasirašymui ir vienbalsį ES valstybių narių pritarimą jam³⁹. Tik autorius savo straipsnyje daugiau vietos skiria tokio ES sprendimo priežastims analizuoti. Visų šių autorių argumentai bei mintys apie JAV vaidmenį derybose dėl klimato kaitos yra svarbūs ir yra panaudojami magistro darbe.

---

³⁵ Matthew Paterson, Michael Grubb, "The International Politics of Climate Change". *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 68(2), 1992, 293-310; 293.

³⁶ Hermann E. Ott, "Climate Change: An Important Foreign Policy Issue". *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 77(2), 2001, 277-296; 295-296.

³⁷ Christopher K. Penny, "Greening the security council: climate change as an emerging "threat to international peace and security". *International Environmental Agreements*, 7, 2007, 35-71; 68-69.

³⁸ John Vogler, Charlotte Bretherton, "The European Union as a Protagonist to the United States on Climate Change". *International Studies Perspectives*, 7, 2006, 1-22; 19-20.

³⁹ John R. Schmidt, "Why Europe Leads on Climate Change". *Survival*, 50(4), 2008, 83-96; 83.

Užsiminus apie JAV ir ES pozicijas dėl Kioto protokolo, reikia pabrėžti, kad akademiniam pasaulyje labai išsamiai analizuojamas ir šis besiformuojančio klimato kaitos problemos sprendimo režimo esminis elementas. Kaip rodo Christopherio Bohringerio ir Cheno Gango darbų pavyzdžiai, analitikus domina tiek suderėtos Kioto protokolo nuostatos, protokolo ratifikavimo eiga ir jo galiojimo perspektyvos, tiek jo funkcionavimo paaiškinimas socialinių mokslų siūlomais metodais. Ch. Böhringeris analizuoja Kioto protokolą kaip instrumentą siekiant spręsti klimato kaitos problemą bei įvertina jį per racionalaus pasirinkimo prizmę. Jo išvadoje sakoma, kad, nors Kioto protokolas ir nėra geriausia priemonė tikslui, dėl kurio jis buvo pasirašytas, pasiekti, tačiau kartinės jo nuostatos sutampa su ekonominiais principais bei nustatė pirmąją naštos dėl taršos pasidalijimo schemą⁴⁰. Prie panašių išvadų prieina ir Ch. Gargas, Kioto protokolą įvertinęs kaip iniciatyvą pasaulio šalims bendradarbiauti kontroliuojant klimato kaitą. Jis tvirtina, kad Kioto protokolas nėra pakankamas instrumentas klimato kaitos problemai spręsti; kita vertus, bendras susitarimas dėl šiltnamio efekto emisijų mažinimo ir jo vykdymas yra reikšmingas pasiekimas⁴¹.

Kadangi anglies dvideginio išmetimų mažinimo įsipareigojimų laikotarpis, dėl kurio sutarta Kioto protokole, baigiasi 2012 metais, populiariausia tema naujausių tyrimų tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo srityje – derybos dėl naujos įsipareigojimų perspektyvos bei klimato kaitos politika po 2012 metų. Diskusijas šia tema paskatino ir ambicijų nepateisinusi Kopenhagos klimato kaitos konferencija 2009 m. gruodį. Valentinos Bosetti, Carlo Carraro ir Massimo Tavoni straipsnis yra vienas iš tų, kurie nagrinėja šią problematiką. Įvertinę įvairius įtaką klimato kaitos deryboms darančius faktorius, autoriai pateikia tokias rekomendacijas: pirma, valstybėms daugiau investuoti į modernias mažai taršias energetines technologijas; antra, sukurti veiksmingesnę tarptautinę prekybos anglies dvideginio emisijų leidimais sistemą ir taip įtraukti besivystančias valstybes į pasaulines pastangas kontroliuoti klimato kaitą; ir trečia, ieškoti alternatyvių būdų apskaičiuoti įsipareigojimų mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas vykdymą ir taip spartinti pasaulinio susitarimo dėl naujo kovos su klimato kaita etapo (nuo 2012 m.) pasirašymą⁴².

---

⁴⁰ Christoph Böhringer, "The Kyoto Protocol: A Review and Perspectives". *Oxford Review Of Economic Policy*, 19(3), 2003, 451-466; 463.

⁴¹ Chen Gang, "The Kyoto Protocol and the Logic of Collective Action". *Chinese Journal of International Politics*, 1, 2007, 525-557; 555.

⁴² Valentina Bosetti, Carlo Carraro, Massimo Tavoni, "Climate Policy after 2012". *CESifo Economic Studies*, 55(2), 2009, 235-254; 245-246.

Artimiausiu tyrimu darbai apie klimato kaitos problemos režimą galima laikyti Ronaldo D. Brunnerio straipsnį apie mokslo įtaką klimato kaitos režimui. R. Brunneris pripažįsta egzistuojant klimato kaitos režimą – jo tvirtinimu, šis režimas formaliai susiformavo 1994 metais, kai Jungtinių Tautų Bendrąjį susitarimą dėl klimato kaitos ratifikavo penkiasdešimtoji valstybė, ir taip buvo išpildyta susitarimo įsigaliojimo sąlyga⁴³. Tačiau autorius pats nenagrinėja režimo iš tarptautinių režimų teorijų perspektyvų, o mokslinių duomenų svarba klimato kaitos režimo funkcionavimui kaip autoriaus pasirinktas tyrimo objektas priskirtinas kognityvistinei prieigai, nes tokiu būdu bandoma suprasti režimo funkcionavimą, o ne paaiškinti jo dalyvių galios ir interesų dinamiką. Tuo tarpu Radoslavas S. Dimitrovas, taip pat kreipdamas dėmesį į mokslo taką režimams per kognityvizmo prizmę, analizuoja empirinius atvejus: tarptautinę ozono sluoksnio apsaugą kaip režimą ir tarptautinį miškų kirtimo reguliavimą kaip neįgyvendintą režimą⁴⁴. R. Dimitrovo tyrimas svarbus rašomam magistro darbui dėl to, kad pastarajame kontrolinio atvejo vaidmenį pasitvirtinusiame klimato kaitos problemos sprendimo režimo analitiniame modeliui atlieka tarptautinis ozono sluoksnio apsaugos režimas.

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute iki šiol rašyti du baigiamieji darbai klimato kaitos problemos tarptautinių santykių kontekste tema. Tai 2005 m. apgintas Marijaus Neliupšio bakalauro darbas „Kioto protokolo reikšmė Europos Sąjungos valstybių užsienio politikoje“⁴⁵ bei 2006 m. apgintas Austėjos Blaževičiūtės magistro darbas „Klimato kaitos problema ir tarptautinis jos sprendimas“⁴⁶. Pirmajame darbe nagrinėjami Europos Sąjungos valstybių interesai Kioto protokolo atžvilgiu, tuo tarpu antrajame koncentruojamasi į Kioto protokolo tinkamo funkcionavimo realumą anarchiškuose tarptautiniuose santykiuose, kuriuose valstybei nacionalinis saugumas dabar yra daug didesnis prioritetas nei derybomis pasiekti ir greitai įgyvendinami rezultatai.

Kaip matyti iš tyrimų apie tarptautinių režimų teorijas ir pasaulines derybas dėl klimato kaitos apžvalgos, tokių, kurie analizuotų pastarąsias kaip režimą ir per

---

⁴³ Ronald D. Brunner, „Science and the climate change regime“. *Policy Sciences*, 34, 2001, 1-33; 1.

⁴⁴ Radoslav S. Dimitrov, „Knowledge, Power, and Interests in Environmental Regime Formation“. *International Studies Quarterly*, 47(1), 2003, 123-150; 123.

⁴⁵ Marijus Neliupšis, „Kioto protokolo reikšmė Europos Sąjungos valstybių užsienio politikoje“. Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2005.

⁴⁶ Austėja Blaževičiūtė, „Klimato kaitos problema ir tarptautinis jos sprendimas“. Magistro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006.

tarptautinių režimų neorealizmo bei neoliberalizmo teorines prieigas, pagrindiniuose akademinėse darbų šaltiniuose nėra. Remiantis kituose tyrimuose sukauptomis žiniomis, tai leidžia atlikti analizę neorealistinei ir neoliberalistinei perspektyvai aiškinant tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą, ir artimiausiam skyriuje tokiai analizei yra suformuluojamas teorinis pagrindas.

2. Tarptautinių režimų teorijos: neorealistinei ir neoliberalistinei perspektyvai

Šiame magistro darbe yra vadovaujama formaliu, vadinamuoju „sutartiniu“, tarptautinių režimų apibrėžimu, kurį 1981 m. suformulavo S. Krasneris, o po dešimtmečio papildė Tiubingeno universiteto tyrimų komanda, vadovaujama V. Rittbergerio. Tarptautinis režimas – tai aiškūs arba numanomi principai, normos, taisyklės ir sprendimų priėmimo procedūros, dėl kurių veikėjų lūkesčiai kurioje nors tarptautinių santykių srityje sutampa, jo susitarimų efektyviai laikomasi ir jie yra ilgalaikiai (tvirti)⁴⁷. Principai yra įsitikinimai dėl faktų, priešastingumo ir teisingumo. Normos yra teisių ir prievolių nustatyti elgesio standartai. Taisyklės yra specifiniai elgesio nurodymai ar draudimai. Sprendimų priėmimo procedūros yra vyraujančios praktikos priimti ir įgyvendinti kolektyvinį pasirinkimą⁴⁸.

Išvardytus režimo apibrėžimo komponentus iliustruoja XX a. devintojo dešimtmečio aplinkosauginių režimų tyrimų pavyzdys. Jūrų taršos atveju principai apima pripažinimą, kad žmogaus veikla yra atsakinga už aplinkos taršą. Tačiau šioje srityje neapsiribojama tik konkrečių asmenų ar taršos šaltinio kontroliavimu – principai tampa visaapimančiais ir koncentruojasi į bendrą ekosistemų apsaugą. Normos paprastai reikalauja režimo valstybių narių pažaboti tas veikas, kurios kelia pavojų aplinkai. Taisyklės atitinka taršos kontrolės limitus ir aplinkos kokybės standartus. O sprendimų priėmimo procedūros reiškia kasmetinius (ar retesnius, bet reguliarius) tarpvyriausybinius susitikimus, kuriuose apžvelgiamos režimo nustatyti šalių narių veiksmai ir progresas, numatomi nauji projektai⁴⁹.

Tarptautinio režimo susitarimų efektyvumo bei tvirtumo reikalavimai ir yra „sutartinio“ režimų apibūdinimo patobulinimai, kuriuos pridėjo Tiubingeno tyrimų

---

⁴⁷ Hasenclever, Mayer, Rittberger, „Interests, Power, Knowledge“, 178-179.

⁴⁸ Krasner (sud), *International Regimes*, 2.

⁴⁹ Haas, 171.

komanda. Efektyvumas yra matuojamas visų pirma tuo, kaip režimo dalyvės (valstybės) laikosi jo normų ir taisyklių, visų antra tuo, kaip režimas pasiekia konkrečius tikslus, dėl kurio jis ir buvo sukurtas. Tuo tarpu režimo ilgaamžiškumas reiškia jo galią išlikti kintant tarptautinei situacijai. Kitaip sakant, jei režimas kinta sulig kiekvienu galios persiskirstymu tarptautinėje arenoje arba kai įtakingiausi jo dalyviai suabejoja esamo režimo galimybėmis tenkinti jų interesus, tokiam tarptautiniam režimui trūksta tvirtumo⁵⁰.

R. Keohane pasiūlo trumpesnę tarptautinių režimų apibūdinimą – tai aiškios taisyklės, dėl kurių susitaria veikėjai ir kurios įtvirtintos sutartyse ar kituose tarptautiniuose dokumentuose, o valstybės pripažįsta tas taisykles kaip nuolat galiojančias⁵¹. Toks glaustas režimo apibūdinimas atvejų analizei atrodo patogus, tačiau vien sutartos taisyklės yra nepakankamas kriterijus režimui atpažinti. R. Keohane pasiūlytas apibūdinimas daug labiau tinka atskiriant režimus nuo tarptautinių susitarimų ir tarptautinių organizacijų. Pagal jį, tarptautiniai susitarimai – tiesiog tarp dviejų ir daugiau valstybių sutartos taisyklės (be papildomų reikšmių, kurias kurtų valstybės tų susitarimų atžvilgiu). Režimai palengvina susitarimų pasirašymą. Tarptautiniai režimai kartu yra ir institucijos, o institucija gali reikšti ir tarptautinę organizaciją. Skirtingai nei režimas, organizacija – tai tam tikram tikslui įkurtas subjektas, turintis biurokratinę struktūrą ir hierarchinę valdymo schemą, ir galintis reaguoti į tarptautinius įvykius. Režimas – tarpvyriausybiniu susitarimu patvirtinta taisyklių visuma⁵².

Kiti po apibrėžimo galintys iškilti klausimai yra tokie: kokiam tikslui reikalingas tarptautinis režimas ir kodėl jį reikia laikyti svarbiu? Būtina pabrėžti, kad režimai patys savaime nesusidaro ir jie nėra galutiniai tikslai. Jie kuriami tam tikram tikslui pasiekti, pvz., koordinuoti suverenių valstybių veiksmus, kad konkrečioje srityje būtų pasiekti norimi rezultatai. O jau esami režimai daro įtaką jiems priklausančių valstybių politikai ir sprendžiamos problemos rezultatams⁵³. Be to, tarptautiniai režimai gali nulemti valstybių interesus ir galimybes, būdami įtakos šaltiniu toms valstybėms, kurių politika atitinka režimo taisykles arba kurioms pranašumą suteikia režimo sprendimų priėmimo procedūros. Režimai gali pakoreguoti valstybių turimą galią,

---

⁵⁰ Hasenclever, Mayer, Rittberger, *Theories of International Regimes*, 2.

⁵¹ Robert O. Keohane, "The Analysis of International Regimes: Towards a European-American Research Programme". Kn. Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 23-45; 28.

⁵² Ten pat, 28-29.

⁵³ Krasner (sud.), *International Regimes*, 5, 7.

įtvirtindami turtingų ir galingų valstybių dominavimą arba perskirstydami hegemono turimą galią kitoms valstybėms. Intensyvesnė informacija kaita režime gali turėti įtakos nustatant valstybių interesus. Pagaliau tarptautiniai režimai dalyvaujančiose valstybėse gali keisti biurokratinę praktiką ir taisykles (arba kitaip – biurokratinę elgesį), didinti supratimą apie priežasčių ir pasekmių sąryšį, keisti idėjas apie legitimumą ir vertybes, kelti tam tikrų klausimų politinę svarbą, keisti politinės įtakos balansą ir didinti su režimo klausimu susijusių vyriausybinių bei nevyriausybinių organizacijų įtaką valstybių vidaus politikoje⁵⁴. Tokias įvairias režimų funkcijas nagrinėja skirtingos tarptautinių santykių teorinės mokyklos: neorealizmas, neoliberalizmas ir kognityvizmas.

Remiantis tuo, kam šios mokyklos skiria didžiausią dėmesį tarptautinių režimų studijose, neorealizmą, neoliberalizmą ir kognityvizmą galima įvardyti atitinkamai kaip galios, interesų ir žinių prieigas. Toks skirstymas nereiškia, kad nėra idėjų ir argumentų skirtumų pačių teoretinių mokyklų viduje, tačiau skirtumai tarp šių mokyklų yra svarbesni nei jų viduje⁵⁵. Visgi yra autorių, kurie prisidėjo prie skirtingų kryptių idėjų plėtotės. Pvz., R. Keohane, kurio darbai dažniausiai siejami su neoliberalizmu, tarptautinių režimų teorijoje reikšmingai papildė ir neorealistines bei kognityvistines idėjas⁵⁶.

Neorealistų tvirtinimu, galios pasiskirstymas tarp valstybių lemia efektyvių režimų įkūrimo ir išsilaikymo perspektyvas bei tokių režimų pobūdį. Valstybėms svarbi ne tik absoliuti, bet ir reliatyvi nauda (t. y. skaičiuojama atsižvelgiant į tai, kokią naudą gauna kiti veikėjai), ir tai sukelia rimtų kliūčių valstybėms bendradarbiauti. Tai, savo ruožtu, turi įtakos efektyvių režimų kūrimui. Neoliberalistų, pagrindinės tarptautinių režimų aiškinimo teoretinės mokyklos, atstovų teigimu, režimai padeda valstybėms įgyvendinti bendrus interesus. Visgi valstybės yra racionalūs egoistai, ir joms rūpi tik jų pačių absoliuti nauda (pagal šį požiūrį, reliatyvi nauda, kitaip nei paprastai tvirtina neorealistai, valstybių nedomina). Tuo tarpu kognityvistai nepripažįsta pirmųjų dviejų mokyklų kertinių principų dėl valstybių traktavimo kaip racionalių veikėjų, tarptautinių santykių kaip statinio tyrimų objekto išsivaizdavimo bei pozityvistinės tyrimų metodologijos. Vietoj to, kognityvistai visų pirma ieško valstybės interesų kilmės bei

---

⁵⁴ Keohane, 29-30.

⁵⁵ Hasenclever, Mayer, Rittberger, *Theories of International Regimes*, 1-2.

⁵⁶ Ten pat, 6.

akcentuoja priešastingumą ir normatyvines idėjas. Valstybės čia suprantamos ne kaip naudos siekėjos, o kaip atliekančios vaidmenį tarptautiniame režime⁵⁷.

Išvardyti teorinių prieigų prie tarptautinių režimų skirtumai nebūtinai reiškia, kad jų neįmanoma suderinti. Dažnai šios skirtingos teoretinės mokyklos aiškina atskirus režimų formavimosi proceso aspektus⁵⁸. T. y. vienos prieigos išryškinama režimo formavimosi priežastis nebūtinai prieštarauja kitos prieigos aiškinamoms režimo efektyvaus funkcionavimo prielaidoms ar net papildomai jo formavimosi priežastims.

Tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo analizė pradedama išsikėlus dvi pagrindines prielaidas:

- 1) Jungtinės Amerikos Valstijos yra tarptautinės sistemos hegemonas, kas ypač išryškėjo XX amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžioje, žlugus Sovietų Sąjungai ir pasibaigus šaltajam karui. Tai sutapo su šio režimo formavimosi pradžia, ir tik JAV – hegemono – pastangomis toks režimas apskritai galėjo formuotis;
- 2) poreikis tokiam tarptautiniam režimui formuotis atsirado dėl identifikuotos esminės problemos – klimato kaitos. Kadangi ši problema paveikia ir ateityje, manoma, dar labiau paveiks visas pasaulio valstybes, jų bendras interesas yra sumažinti jos neigiamas pasekmes.

Į tokias prielaidas atsakymus pateikti pretenduoja tarptautinių režimų neorealistinei ir neoliberalistinei teorinėms prieigoms, atitinkamai, hegemoninio stabilumo ir probleminis-struktūrinis jų modeliai.

2.1. Hegemoninio stabilumo modelis

Struktūriškai šis modelis gali būti pavaizduotas tokia schema: tarptautiniai režimai → formalioji prieiga → (neo-)realistinės (galios pagrindo) tarptautinių santykių teorijos → hegemoninio stabilumo modelis.

Tarptautinius režimus aiškinanti neorealistinei teorija, kuriai priklauso hegemoninio stabilumo modelis, kaip pagrindinį kriterijų traktuoja valstybių galią, suprantamą tiek kaip absoliučią ir santykinę, tiek kaip susijusią su konkrečia režimo sritimi⁵⁹. Kadangi centralizuotos pasaulio vyriausybės nėra (jokios dabartinės

---

⁵⁷ Ten pat, 3-5.

⁵⁸ Underdal, 117.

⁵⁹ Haas, 177.

tarptautinės organizacijos nelaikomos galinčiomis atlikti tokį vaidmenį), bendri valstybių veiksmai koordinuojami ir nulemiami galingiausios valstybės (hegemono). Tarptautinis bendradarbiavimas kyla tik stipriausiai valstybei jį inicijavus arba iš galių balanso, ir valstybės tokiuose bendruose veiksmuose atmetinės bet kokius tarptautinius įsipareigojimus⁶⁰.

Kitaip sakant, pagal neorealistus, tarptautiniai režimai gali atsirasti tik esant materialinės galios koncentracijai tarptautiniuose santykiuose. Jie gyvuos tol, kol bus tokia galia, ir sumenks kartu su tokios galios silpnėjimu. Kalbant apie aplinkosauginius režimus, juos sukuria dominuojančios valstybės, priverčiančios silpnesnias prisijungti prie režimo tokiomis sąlygomis, kurios tenkina hegemoną. Režimas išsilaiko tol, kol silpnesnės valstybės pamėgdžioja hegemono vykdomą politiką aplinkosaugos srityje arba to paties hegemono yra priverčiamos taip elgtis. Toks režimas pradeda silpti, kai dominuojančios valstybės materialųjų resursų kontrolė mažėja, ir apskritai pasinaikina, jei hegemono nelieta, o jo galia persiskirsto kitoms valstybėms. Vadinasi, toks režimas yra dominuojančios valstybės preferencijų projekcija⁶¹.

Aplinkosauginio režimo veikimo efektyvumas priklausys nuo to, kiek prie hegemono prisiderinusios visų kitų tarptautiniam režimui priklausančių valstybių aplinkos apsaugos politikos ir normos. Bet kuriuo atveju, ar valstybės taiko griežtesnę, ar liberalesnę politiką, jos yra priverstos susilyginti su dominuojančios valstybės nuostatomis. Savo ruožtu, kaip vyks šis prisiderinimo procesas priklausys nuo hegemono pasiruošimo prižiūrėti ir versti režimo dalyves priimti jo taisykles, nes nuolatinės pastangos išvengti prievolių ir nesilaikyti įsipareigojimų įveikti gali tik centralizuota galia ar valdžia (hegemoninė valstybė)⁶².

Galia aplinkosauginiuose reikaluose suprantama ne tik tradiciškai, tai yra, kariniais, ekonominiais pajėgumais, valstybės dydžiu, gyventojų skaičiumi ir panašiai. Čia galia gali reikšti tam tikrų resursų (pvz., upių ilgio) kontroliavimą, kurio pakaktų turėti visišką veto teisę valstybės interesus pažeidžiantiems kolektyviems sprendimams. Kitas, panašus galios šaltinis, – turėti pakankamai pajėgumų reikšmingai paveikti, naudingai ar žalingai, bendrai naudojamus ir besidalinamus gamtinius resursus (pvz., valstybės turima ilgiausia jūros pakrantės dalis). Ekonominė galia šia prasme galėtų

---

⁶⁰ Ten pat, 181.

⁶¹ Ten pat, 181.

⁶² Ten pat, 182.

reikšti pakankamą tarptautinės prekybos dalies kontroliavimą, ir vienašaliai aplinkosauginiai ribojimai turėtų rimtų pasekmių kitoms režimo valstybėms.

Kalbant konkrečiai apie klimato kaitos problemos sprendimo režimą, galios šaliniu turėtų būti laikomas ir valstybės išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų kiekis – kuo didesnis jų kiekis, tuo didesnė valstybės svarba režimui efektyviai funkcionuoti. Kita vertus, Kioto protokolo nepanaudotų taršos leidimų prekybos sistema didelę derybų laisvę (tad kartu ir galią) suteikia Rytų Europos postsovietinėms valstybėms – atskaitos metai, į kuriuos atsižvelgiant valstybės skatinamos mažinti CO₂ emisijas, 1990-ieji, sutampa su Sovietų Sąjungos žlugimu, o po jo jai priklausiusių šalių emisijų kiekis smarkiai sumažėjo. Pagaliau paminėtini galios veiksniai gali būti gera valstybės kaip derybininkės reputacija, jos diplomatinio korpuso profesionalumas, jos mokslininkų indėlis į aplinkosauginių problemų tyrinėjimą ir aiškinimą.

Grįžtant prie konkretaus hegemoninio stabilumo modelio, visų pirma reikia pabrėžti jo kilmę. Šis modelis nebuvo sukurtas specialiai režimams aiškinti. Pirmą kartą jis buvo paminėtas XX a. aštuntojo dešimtmečio pirmojoje pusėje, nagrinėjant tarpukario Didžiosios ekonominės depresijos laikotarpį. Iš šių darbų kilo prielaida, kad pasaulio ekonomika stabilizuojasi tik esant vienai valstybei (stabilizatoriui). Stabilumas čia laikomas didžiausia kolektyvine gėrybe. Toks tvirtinimas tiko praėjusiems dviem šimtams metų, kuomet Didžioji Britanija ir JAV atliko tokio stabilizatoriaus vaidmenį. Kintanti šių valstybių galia atsiliepdavo pasaulio ekonomikos tvarumui⁶³. Tačiau tai jokia būdu nereiškia, kad modelio negalima taikyti ir tarptautiniams režimams aiškinti. Tuo labiau, kad tarptautinių režimų kontekste jis suprantamas jau modifikuotai. Kertiniai jo principai (hegemonas, su problema susijusi jo turima galia, režimas kaip kolektyvinė gėrybė jo valstybėms-dalyvėms) ne visiškai atitinka pirminę jo versiją: aiškinant pasaulio ekonomikos tvarką, stabilizatorius suprantamas kaip taikus veikėjas, turintis galią laiku ir vienašališkai pakoreguoti ekonominę sistemą, o ne hegemoniškai ją valdyti⁶⁴.

Be galios veiksnio akcentavimo, hegemoninio stabilumo modelyje atmetama idėja, kad valstybės gali dalyvauti plataus masto kolektyviniame bendradarbiavime: net ir atsiradus problemai, joks tarptautinis režimas dėl to savaime neišsivystys. Jis gali būti sudarytas tik tuo atveju, jei kolektyvinė gėrybė visiems režimo dalyvėms gali būti suteikta nepriklausomu vienos valstybės veiksmu. Tačiau čia būtina atskirti pirmojo

---

⁶³ Hasenclever, Mayer, Rittberger, *Theories of International Regimes*, 87-89.

⁶⁴ Hasenclever, Mayer, Rittberger, "Interests, Power, Knowledge", 198.

lygio ir antrojo lygio bendradarbiavimą. Pirmasis lygis – kai valstybės tiesiog suderina savo politikas tam tikru klausimu visoms pusėms naudingu būdu. Antrasis lygis – kainą turintis bendradarbiavimas kuriant bendras privalomas taisykles ir jų laikymosi kontrolės mechanizmus. Būtent pastarojo nepripažįsta hegemoninio stabilumo modelis – kadangi kolektyvinis valstybių bendradarbiavimas nėra įmanomas, nereikia tikėtis, kad valstybės dalyvaus kuriant jam sąlygas, tai yra sudarant aiškias ir bendrai taikomas taisykles bei užtikrinant patikimą jų laikymąsi⁶⁵.

Autorių, kurie linkę tarptautinius režimus matyti kaip „gyvuojančius savaime“, nepriklausomai nuo to, kaip jie buvo sukurti ar kaip kinta galių koncentracija (pusiausvyra) pasaulyje, pozicija paprastai yra priešinga griežtam hegemoninio stabilumo modeliui⁶⁶. Kaip ir daugelio neoliberalių teoretikų, tarptautinį bendradarbiavimą režimuose aiškinančių per interesų prizmę. Būdamas pirmuoju, klasikiniu, modeliu, aiškinančiu tarptautiniu režimų susidarymą ir veikimą, jis susilaukė ir įvairiausios kitokios kritikos.

Pirma, reikia pabrėžti, kad tarptautinės galios koncentracija vienoje valstybėje nebūtinai lems režimo suformavimą – šiuo atveju režimo atsiradimas turi būti tokios valstybės interesas. Vadinasi, aiškinant tarptautinius režimus galią būtina sieti su valstybių preferencijomis. Antra, galios apibrėžimas sako, kad ji leidžia pasiekti norimų rezultatų net jei jie netinka kitiems veikėjams. Tai reiškia, kad reiktų koncentruotis į tarptautinės galios pasiskirstymo įtaką tarptautinio režimo normoms, taisyklėms ir principams, o ne į tai, ar galios koncentracija nulemia režimo atsiradimą. Trečia, suprantama tiek kaip absoliuti ir santykinė, tiek kaip susijusi su konkrečia problema, galia kelia aiškinimo sunkumų taikant ją režimų formavimui. Naudingiausia būtų galią suprasti kaip specifinį valstybės pajėgumą kontroliuoti su režimo klausimu susijusius įvykius bei turėti reikšmingos įtakos kitoms režimo dalyvėms⁶⁷.

Dar daugiau, kai kurie autoriai teigia, kad tikras hegemonas yra išimtis, o ne taisyklė tarptautinėje sistemoje. Materialinių resursų kontroliavimas ar apčiuopiamos galimybės daryti įtaką ne visada siejasi su galia nulemti kolektyvinius sprendimus – kelios valstybės, nepritariančios hegemoninių ambicijų turinčiai veikėjai, gali susivienyti ir jai pasipriešinti. Panašiu būdu viena ar kelios valstybės gali turėti blokuojančią sprendimų galią arba veto teisę. Pagaliau dalyvavimas ir ypač

---

⁶⁵ Hasenclever, Mayer, Rittberger, *Theories of International Regimes*, 92-93.

⁶⁶ Ten pat, 87.

⁶⁷ Underdal, 118-119.

dominavimas tarptautiniame režime turi savo kainą. Kadangi didžiosios galios siekia pirmą kartą įvairiuose režimuose, to kaina gali pasidaryti per didelė ir joms. Visos paminėtos priežastys skatina hegemoną verčiau derėtis su kitomis valstybėmis nei primesti joms savo valią⁶⁸.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad hegemoninio stabilumo modelis ir jo kritika tapo pagrindu daugeliui neoliberalių argumentų apie tarptautinius režimus formotis⁶⁹. Šio modelio kritika neatima iš jo visos aiškinamosios galios ir neužkerta kelio galimybėms jo prielaidas derinti su kitų teoretinių mokyklų išvalgomis. Todėl jį ir toliau galima bei būtina tikrinti bei taikyti naujiems empiriniams atvejams.

Apžvelgus hegemoninio stabilumo modelį, atsižvelgiant į jo kritiką, įvertinus prielaidą dėl JAV kaip tarptautinės sistemos hegemono bei taikant ją tarptautiniam klimato kaitos problemos sprendimo režimui aiškinti, galima formuluoti tokią modeliu paremtą hipotezę: **tarptautinėje sistemoje hegemoninę santykinę bei su konkrečia problema susijusią galią turinti valstybė, turinti interesą įkurti tarptautinį režimą, lemia tokio režimo susiformavimą ir funkcionavimą.**

2.2. Probleminis-struktūrinis modelis

Struktūriškai šis modelis gali būti pavaizduotas tokia schema: tarptautiniai režimai → formalioji prieiga → neoliberalistinės (interesų pagrindo) tarptautinių santykių teorijos → probleminis-struktūrinis modelis.

Probleminį-struktūrinį modelį sunku neginčytinai priskirti prie neoliberalistinės teorijos, kitaip nei hegemoninio stabilumo modelį – prie neorealitinės teorijos. Susiejimas su konkrečia tarptautinių režimų idėjų mokykla yra viena iš pagrindinių neišspręstų teoretinių problemų kalbant apie šį modelį. Vienas rimčiausių prieštaravimų yra problemos-struktūralistų argumentai apie absoliučią ir reliatyvią naudą. Jų teigimu, esant tam tikroms sąlygoms, valstybės reliatyvioji nauda *yra svarbi*, o tai prieštarauja svarbiam neoliberalizmo tvirtinimui apie valstybes kaip egoistinius racionalius veikėjus. Tokiu būdu šį modelį galima laikyti savotišku tiltu tarp neorealizmo ir neoliberalizmo teorijų⁷⁰. Visgi modelis didžiausią dėmesį skiria valstybių interesams, o jo skirtumų nuo

---

⁶⁸ Oran R. Young, "The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and the Environment". *International Organization*, 43(3), 1989, 349-375; 354-355.

⁶⁹ Hasenclever, Mayer, Rittberger, "Interests, Power, Knowledge", 196.

⁷⁰ Ten pat, 190

neorealizmo ir ypač kognityvizmo yra pakankamai daug. Todėl jį naudingiausia nagrinėti kaip neoliberalistinės teorijos dalį.

Tarptautinius režimus aiškinančią neoliberalistinę teoriją ir jos neorealistinę oponentę sieja tai, kad abi jos, kaip racionalistinės teorijos, tarptautinių santykių veikėjų preferencijas mato kaip laikui bėgant nekintančias. Racionalizmas taip pat nulėmė neorealizmo ir neoliberalizmo kaip stiprių sisteminių teorijų formavimąsi⁷¹. Tačiau nors neoliberalai neatmeta galios kaip veiksnio, turinčio įtakos valstybių bendradarbiavimui, jie ragina tarptautinių režimų susiformavimą, funkcionavimą ir sunykimą nagrinėti kaip valstybių interesais grįstą reiškinį. Valstybės yra strategiškai racionalios, bet kartu ir neutralios viena kitos atžvilgiu, o jų interesams ir bendradarbiavimo lūkesčiams didelę įtaką daro tarptautinių organizacijų buvimas⁷².

Kalbėdami apie aplinkosauginius režimus neoliberalai tvirtina, kad tokių režimų kūrimą apsunkina didelio valstybių skaičiaus dalyvavimas derybose. Jeigu tokiomis sąlygomis režimai visgi susidaro, jie yra labai silpni arba pereinamojo tipo. Atitinkamai, regioniniai tarptautiniai režimai turi didesnę tikimybę būti tvirti ir ilgalaikiai, nes dėl jų sutaria mažas kiekis valstybių⁷³. Suformuoti didelio (pasaulinio) masto aplinkosauginiai režimai realiai yra per silpni, kad iš tikrųjų galėtų pagerinti aplinkos būklę. Tai yra nulemiama ir to, kad režimo sąlygos atspindės konservatyviausiai jo atžvilgiu nusiteikusios valstybės nuostatas⁷⁴.

Iš dalies kritikuodami hegemoninio stabilumo teoriją kai kurie neoliberalai teigia, kad, jei tarptautiniam režimui suformuoti hegemono neprireikia, toks režimas bus informacinio arba draudiminio pobūdžio. Nors aplinkos išsaugojimo ir klimato kaitos politikos klausimai įgauna vis didesnę svarbą pasaulio politikos darbotvarkėje, didėja informacijos apie aplinkos kokybę ir kitų šalių taršos ribojimo priemonės poreikis, valstybės vis tiek remia tik tas tarptautines institucijas, kurios užsiima monitoringu, administruoja taršos mažinimo įrangą, kaupia aplinkos švarinimui skirtą fondą. Vadinasi, reguliaciniai ir įpareigojančią politiką visiems nustatantys režimai yra sunkiai tikėtini. Tačiau tokius argumentus paneigia empiriniai duomenys – daugelis iš per pastaruosius dešimtmečius susikūrusių aplinkosauginių režimų, kurie yra reguliacinio pobūdžio⁷⁵.

---

⁷¹ Hasenclever, Mayer, Rittberger, *Theories of International Regimes*, 23-24.

⁷² Ten pat, 26.

⁷³ Haas, 183.

⁷⁴ Ten pat, 183.

⁷⁵ Ten pat, 185.

Kaip ir hegemoninio stabilumo modeliu atveju, prieš pristatant probleminio-struktūrinio modelio koncepciją, reikia nustatyti jo kilmę. Kaip jau minėta, ne visi teoretikai sutaria dėl visiško jo priskyrimo neoliberalizmo tarptautinių režimų tyrimų teorijai. Pirmą kartą jis buvo pristatytas vokiečių tarptautinių režimų tyrinėtojų literatūroje XX a. paskutinio dešimtmečio pradžioje, kaip tiesioginis atsakas į hegemoninio stabilumo modelį. Pastarasis modelis nesugeba paaiškinti fenomeno, kad valstybės dėl vieno klausimo tarptautinį režimą suformuoja, tuo tarpu kitą klausimą tos pačios valstybės palikdavo spręstis „saviškai“, t. y. režimo nekurdavo⁷⁶. Jau pats naujojo modelio pavadinimas sako, kad čia pagrindinis dėmesys skiriamas pačiai problemai, dėl kurios yra formuojamas tarptautinis režimas.

Be reliatyviosios naudos pripažinimo, kitas kertinis probleminio-struktūrinio modelio teiginys – *konfliktiškas* problemų pobūdis, nes problema yra kažkas, dėl ko gali nesutapti veikėjų nuomonės ir dėl ko deramasi. Tokiu būdu problema yra sprendžiama konflikto valdymo būdu, o tarptautinių režimų studijos yra siejamos su taikos ir konflikto studijomis. Tačiau čia konflikto nereikia suprasti negatyvia prasme – kaip elgesio (pvz., smurto) ar nuostatų (pvz., priešiško). Probleminiame-struktūriniame modelyje konfliktas reiškia tiesiog nesiderinančias valstybių pozicijas (preferencijas), o tai, kokių priemonių valstybės imasi stengiantis suderinti pozicijas, yra konflikto valdymas. Iš to išeina, kad bendradarbiavimas irgi yra konflikto valdymo forma ir, kartu, priemonė. Vadinasi, pasaulis, kuriame valstybės bendradarbiauja sprendamos įvairias problemas, nėra harmoningas, nes kiekviena problema yra ir konfliktas⁷⁷.

Išskiriami keturi konfliktų tipai dėl problemos sprendimo: dėl vertybių, dėl priemonių, dėl interesų absoliučios naudos atžvilgiu ir dėl interesų reliatyvios naudos atžvilgiu⁷⁸. Konflikte dėl priemonių veikėjai turi bendrą tikslą, bet nesutaria dėl būdų jam pasiekti. Konflikte dėl vertybių nesutampa veikėjų principinės pažiūros, ar apskritai egzistuoja problema ir ar reikia ją spręsti. Konflikte dėl absoliučios naudos nesutariama, kiek naudos kiekviena valstybės turėtų gauti *nepriklausomai* nuo kitos gaunamos naudos, konflikte dėl reliatyvios naudos – priešingai, nesutariama, kiek naudos kiekviena valstybė turėtų gauti *priklausomai* nuo kitos gaunamos naudos. Pirmieji du konfliktų tipai yra *nesutariamieji*: valstybės nesutaria, kas joms kolektyviai yra

---

⁷⁶ Volker Rittberger, "Research on Regimes in Germany: The Adaptive Internalization of an American Social Science Concept". Kn. Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 3-22; 13.

⁷⁷ Hasenclever, Mayer, Rittberger, *Theories of International Regimes*, 61.

⁷⁸ Ten pat, 63.

naudinga. Kiti du konfliktų tipai ir *konsensualiniai*: visos valstybės siekia tos pačios ribotos naudos (visos sutaria, kad tai joms iš tikrųjų būtų naudinga), ir dėl jos kyla varžybos⁷⁹. Konfliktų tipai ir jų įtaka tarptautiniam režimui pavaizduoti 1-oje lentelėje (žr. toliau).

1 lentelė. Konfliktų tipų įtaka tarptautinio režimo susiformavimui ir funkcionavimui

<i>Konflikto tipas</i>	<i>Režimo tikimybė</i>
Dėl interesų absoliučios naudos atžvilgiu	Aukšta
Dėl priemonių	Vidutinė
Dėl interesų reliatyvios naudos atžvilgiu	Žema
Dėl vertybių	Labai žema

Šaltinis: Volker Rittberger, “Research on Regimes in Germany: The Adaptive Internalization of an American Social Science Concept”. Kn. Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 3-22; 14.

Probleminis-struktūrinis modelis jau buvo sėkmingai pritaikytas atvejo studijose, nagrinėjant režimų susidarymą ir veikimą⁸⁰. Kita tyrimų kryptis, kuriuose pasitelkiamas šis modelis – *nerėžimai*, t. y. atvejai, kai tarptautiniai režimai nėra sudaromi. Tokios analizės pavyzdys – Radoslavo S. Dimitrovo su kolegomis atliktas darbas tiriant nerežimus. Lengvųjų ginklų kontrolės atveju visaapimantis jų kontrolės režimas nebuvo sukurtas (režimas sukurtas nelegaliai prekybai jais kontroliuoti). Taip atsitiko todėl, kad susikirto valstybių vertybės: ne visoms iš jų tarptautinė legali prekyba ginklais atrodo kaip problema, kuriai spręsti reikalingas tarptautinis reguliuojamasis ir ribojamasis režimas⁸¹.

Apžvelgus probleminį-struktūrinį modelį, galima formuluoti tokią juo grįsta hipotezę šiam darbui: **valstybių pozicijų konflikto dėl sprendžiamos tarptautinės problemos pobūdis lemia tarptautinio režimo susiformavimą ir funkcionavimą**. Tai, kaip skirtingi konfliktų pobūdžiai siejami su režimo susiformavimo ir veikimo tikimybe, paaiškinta 1-oje lentelėje.

⁷⁹ Ten pat, 63-64.

⁸⁰ Ten pat, 65.

⁸¹ Radoslav S. Dimitrov et al., “International Nonregimes: A Research Agenda”. *International Studies Review*, 9, 2007, 230–258; 250.

3. Tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas

Kertiniais tarptautinių pastangų spręsti klimato kaitos problemą susitarimais reikėtų laikyti Jungtinių Tautų Bendrąją klimato kaitos konvenciją, priimtą 1992 m. ir įsigaliojusią 1994 m., bei su ja susietą Kioto protokolą, priimtą 1997 m. ir įsigaliojusį 2005 m. Iki šiol tai yra du svarbiausi pasaulio valstybių susitarimo pagrindu priimti dokumentai, kuriais šalys pripažįsta klimato kaitą esant problema bei deklaruoja savo pasiryžimą kolektyviai ją spręsti.

JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos pagrindinis tikslas – stabilizuoti šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentraciją Žemės atmosferoje, kad jos nekeltų pavojingų pasekmių pasaulio klimato sistemai⁸². Nors šios konvencijos priėmimas simbolizuoja tarptautinį konsensumą, kad būtina imtis rimtų žingsnių siekiant sumažinti kenksmingų dujų emisijas, joje nenustatoma jokių konkrečių tikslų ir tai padaryti paliekama būsimiems protokolams⁸³. Pirmiausiai tai yra padaryta Kioto protokole, kuriame išsivysčiusios bei transformacijos į rinkos ekonomiką procese esančios valstybės yra atskiriamos nuo besivystančių valstybių. Pastarosioms jokie privalomi įpareigojimai nenustatomi, tuo tarpu pirmosios įpareigtos iki 2012 m. sumažinti savo šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas iki žemesnio lygio nei jis buvo 1990 m. Įvairioms valstybėms nustatyti skirtingi tikslai: pavyzdžiui, Europos Sąjungai emisijas reikia sumažinti 8 proc., tuo tarpu Islandijai leidžiama jų išmesti 10 proc. daugiau nei 1990 m.⁸⁴ Taigi esminis abiejų aptariamų susitarimų skirtumas yra konvencijos deklaratyvus bei raginamasis, o protokolo – įpareigojantis pobūdis. Kioto protokului šiame darbe yra skiriamas didžiausias dėmesys.

Susitarimas, kurį buvo tikimasi priimti 2009 m. gruodžio mėn. Kopenhagoje, yra antrojo įpareigojamojo protokolo projektas, Kioto protokolo principų tęsa. Kadangi pastarajame numatytas valstybių įsipareigojimų laikotarpis baigiasi 2012 m., reikalingas

---

⁸² UNFCCC, "Full Text of the Convention", Article 2.

<http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1349.php> [žiūrėta 2010-05-09].

⁸³ Christiana Figueres, Maria H. Ivanova, "Climate Change: National Interests Or a Global Regime?". Kn. Daniel C. Esty, Maria H. Ivanova (sud.), *Global Environmental Governance: Options and Opportunities*. Yale: Yale Center for Environmental Law and Policy, 2002, 1-21; 8.

⁸⁴ UNFCCC, "Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change", Annex B. <http://unfccc.int/essential_background/kyoto_protocol/items/1678txt.php> [žiūrėta 2010-05-09].

analogiškas susitarimas naujam, „post-Kiotiniam“, etapui. Oficialios derybos dėl jo pradėtos 2007 m. Balio klimato kaitos konferencijoje⁸⁵.

Prisimenant šio darbo teorinėje dalyje apsibrėžtą tarptautinį režimą, jis atpažįstamas esant principų, normų, taisyklių ir sprendimų priėmimo procedūrų visumai; veikėjų lūkesčiai dėl jų turi sutapti; priimtų susitarimų laikomasi efektyviai ir jie yra ilgalaikiai (tvirti). Išvardyti kriterijai yra tikrinami tarptautinių derybų dėl klimato kaitos problemos atveju. Kioto protokolo principai ir normos sutampa su Bendrosios klimato kaitos konvencijos analogais, nes protokolas yra susijęs su šia konvencija.

Principai. Kioto protokole ir Bendrojoje klimato kaitos konvencijoje įtvirtinti tokie principai:

- 1) vienoda našta: valstybės turi sumažinti savo emisijas tokia santykinė našta, kuri yra lygi kitos valstybės santykinėi naštai;
- 2) teršėjas moka: valstybės turi sumažinti savo emisijas proporcingai pagal jos istorinę įtaką padidėjusiai šiltnamio efekto dujų koncentracijai atmosferoje;
- 3) modifikuotas „teršėjas moka“ principas: valstybės turi sumažinti savo emisijas proporcingai pagal jos istorinę įtaką padidėjusiai šiltnamio efekto dujų koncentracijai atmosferoje, o iš šių valstybių reikalaujamo bendro emisijų sumažinimo pakanka atsverti besivystančių neturtingų šalių išaugusias emisijas;
- 4) vienodos dalys: valstybės turi sumažinti savo emisijas iki lygio, kuris apskaičiuojamas dauginant jos 2050 metams prognozuojamos populiacijos skaičių iš vidutinio leistino emisijų koeficiento vienam asmeniui;
- 5) „šiltnamio“ vystymosi teisės: valstybės turi leistiną emisijų kiekį, kuris nustatomas remiantis jos istorine įtaka padidėjusiai šiltnamio efekto dujų koncentracijai ir jos dydžiu⁸⁶.

Šeštasis, visaapimantis, principas – universalus dalyvavimas ir konsensusas⁸⁷. Tai reiškia, kad pasaulinėse derybose dėl klimato kaitos problemos dalyvauja visos arba beveik visos pasaulio valstybės, o visi nutarimai priimami bendru sutarimu.

---

⁸⁵ John Whalley, Sean Walsh, “Bringing the Copenhagen Global Climate Change Negotiations to Conclusion”. *CESifo Economic Studies*, 55(2), 2009, 255–285; 255.

⁸⁶ Darrel Moellendorf, “Treaty Norms and Climate Change Mitigation”. *Ethics & International Affairs*, 23(3), 2009, 247-265; 251-261.

⁸⁷ Robert Falkner, “The New Geopolitics of Climate Change after Copenhagen”. *World Economic Forum, Industry Vision*, 2010, 1-5; 4. <http://personal.lse.ac.uk/Falkner/_private/2010 - Falkner - New Geopolitics of Climate Change.pdf> [Žiūrėta 2010-05-11].

Normos:

- 1) rizikos vengimas: sudarant JT Bendrąją klimato kaitos konvenciją, tarp valstybių jau vyravo konsensusas, kad žmogaus veikla padidino anglies dvideginio ir kitų dujų koncentraciją atmosferoje, tai stiprina šiltnamio efektą, o jis, savo ruožtu, lemia temperatūros augimą Žemėje. Konvencijoje įtvirtinta, kad jos valstybės narės sieks apsaugoti klimato sistemą ir to visų pirma sieks stabilizuodamos šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentraciją atmosferoje⁸⁸. Taip siekiama išvengti rizikos pasmerkti milijonus pasaulio gyventojų sunkiai prognozuojamoms klimato kaitos žalingoms pasekmėms⁸⁹;
- 2) tarptautinis pagrindimas: siekis neleisti vidutinei pasaulio temperatūrai pakilti daugiau nei dviem laipsniais palaikomas Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos, Tarptautinės prekybos sąjungų konfederacijos, taip pat stambių nevyriausybinų organizacijų, tokių kaip „Greenpeace“⁹⁰;
- 3) teisė į vystymąsi: atsakas į klimato kaitą turi būti derinamas su socioekonominiu vystymusi, taip pat įvertinant besivystančių valstybių teisę į nepertraukiamą ekonominį augimą ir skurdo mažinimą. Kitaip sakant, būtina užtikrinti ekologinę pusiausvyrą išlaikantį socioekonominį vystymąsi⁹¹;
- 4) skirtinga (išskaidyta) atsakomybė: daugiausia įsipareigojimų prisiima istoriškai daugiausiai teršusios ir ekonomiškai galinčios tai daryti valstybės;
- 5) skirtingi pajėgumai: valstybės turi derėtis dėl klimato kaitos problemos sprendimo politikos remiantis teisingumu, išskaidyta atsakomybe ir atsižvelgiant į pajėgumus⁹². Tokiu būdu atskiriamos tos valstybės, kurių emisijos daro neigiamą poveikį klimato kaitai, ir tos, kurios turi resursų atsverti šį neigiamą poveikį. Tai lemia skirtingos anglies dvideginio dujų emisijų mažinimo naštos paskirstymą tarp valstybių – ir didžiausia našta tenka išsivysčiusioms valstybėms⁹³.

---

⁸⁸ UNFCCC, “Full Text of the Convention”, Article 2.

⁸⁹ Moellendorf, 249.

⁹⁰ Ten pat, 249.

⁹¹ UNFCCC, “Full Text of the Convention”, Preamble, Article 3.

⁹² Ten pat, Article 3.

⁹³ Moellendorf, 250.

Taisyklės. Kioto protokole nurodytos konkrečios taisyklės, kaip turi būti siekiama stabilizuoti šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentraciją atmosferoje:

- 1) konkretūs įpareigojimai kiekvienai iš įvardytų 38 išsivysčiusių ir pereinančių į rinkos ekonomiką valstybių. Jos turi sumažinti savo šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas per 2008-2012 m. laikotarpį, lyginant su 1990 m., vidutiniškai 5,2 proc. Reikalavimai valstybės varijuoja nuo emisijų sumažinimo 8 proc. iki leidimo jas padidinti 10 proc.⁹⁴;
- 2) emisijų mažinimo projektai su kitomis išsivysčiusiomis valstybėmis („Bendro įgyvendinimo“ instrumentas): viena valstybė gali padėti kitai valstybei sumažinti jos CO₂ dujų emisijas (pvz., investuojant į pastarosios atsinaujinančių energijos išteklių technologijas), kas padės ir pirmajai valstybei siekti Kioto protokole nustatytų įsipareigojimų⁹⁵;
- 3) emisijų mažinimo projektai su besivystančiomis valstybėmis („Švaraus vystymosi mechanizmo“ instrumentas): panašus į „Bendrajį įgyvendinimą“, tik šis skirtas bendradarbiavimui tarp išsivysčiusių ir besivystančių valstybių⁹⁶;
- 4) prekyba tarp išsivysčiusių valstybių taršos leidimais: tos pagal Kioto protokolą įsipareigojusios valstybės, kurios viršija nustatytą leistiną CO₂ emisijų ribą, gali pirkti papildomus leidimus iš kitų valstybių, kurios šios ribos nepasiekė⁹⁷;
- 5) informavimas apie Kioto įsipareigojimų laikymąsi: šalys narės privalo reguliariai, kasmetinių Kioto protokolo šalių-narių konferencijų metu,

---

⁹⁴ Scott Barrett, Robert Stavins, “Increasing Participation and Compliance in International Climate Change Agreements”. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 3, 2003, 349–376; 352; Chris Spence et al., “Great Expectations: Understanding Bali and the Climate Change Negotiations Process”. *Review of European Community and International Environmental Law*, 17(2), 2008, 142-153; 144.

⁹⁵ “Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change”, Article 6; “Joint Implementation (JI)”.
<http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/joint_implementation/items/1674.php> [Žiūrėta 2010-05-10].

⁹⁶ “Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change”, Article 12; “Clean Development Mechanism (CDM)”.
<http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/clean_development_mechanism/items/2718.php> [Žiūrėta 2010-05-10].

⁹⁷ “Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change”, Article 17; “Emissions Trading”.
<http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/emissions_trading/items/2731.php> [Žiūrėta 2010-05-10]; Axel Michaelowa, “International Climate Negotiations Gather New Momentum”. *Intereconomics*, November/December 1999, 265-266; 265.

informuoti partneres apie tai, kaip joms per metus sekėsi reguliuoti šiltnamio efekto dujų išmetimus į atmosferą⁹⁸.

Reikia pabrėžti, kad išvardyti tarptautinių derybų dėl klimato kaitos problemos principai, normos ir taisyklės sudaro pagrindinį, tačiau ne baigtinį sąrašą. Visgi jie tenkina tarptautinio režimo apibrėžimo sąlygas.

Sprendimų priėmimo procedūros. JT Bendrojoje klimato kaitos konvencijoje nurodyta, kas ir kaip turi priiminėti sprendimus dėl pasaulinės klimato kaitos. Tai kasmetinės šios konvencijos šalių-narių konferencijos, kurių metu ir peržiūrimi bei skatinami kovos su klimato atšilimu veiksmai⁹⁹. Šiuo metu konvenciją yra ratifikavusios ir jos konferencijose dalyvauja 193 valstybės¹⁰⁰. Trečiojoje konvencijos šalių-narių konferencijoje, įvykusioje 1997 m. Kiote, buvo pasirašytas Kioto protokolas¹⁰¹. Po jo įsigaliojimo 2005 m. kartu su kasmetinėmis konvencijos konferencijomis imta organizuoti ir Kioto protokolo šalių-narių susitikimus. Iki šiol yra įvykę penkiolika Bendrosios klimato kaitos konvencijos ir penkios Kioto protokolo dalyvių konferencijos¹⁰², neskaitant visų tarpinių ir paruošiamųjų, ekspertų lygio, susitikimų.

Valstybių lūkesčiai. JT Bendroji klimato kaitos konferencija ir jos Kioto protokolas kol kas yra vieninteliai tokio didelio masto susitarimai, kuriuose įtvirtintos valstybių pastangos ir veiksmų seka kovojant su klimato kaita. Kaip minėta, šiuo metu konvenciją yra ratifikavusios 193 valstybės, o protokolą – 190 valstybių¹⁰³. Vadinasi, valstybių dalyvavimas derybose dėl klimato kaitos per Jungtinių Tautų sistemą bei per kovos su šiuo reiškiniu kryptis, nustatytas minėta konvencija ir protokolu, yra praktiškai universalus. Nesant alternatyvaus dialogo formos šioje srityje, galima teigti, kad valstybių lūkesčiai spręsti klimato kaitos problemą per ratifikuotose sutartyse įtvirtintus

---

⁹⁸ "Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change", Article 7; "Guidelines under Articles 5, 7 and 8: Methodological Issues, Reporting and Review under the Kyoto Protocol". <http://unfccc.int/kyoto_protocol/reporting/items/3879.php> [žiūrėta 2010-05-10].

⁹⁹ Brunner, "Science and the climate change regime", 1; Böhringer, 457.

¹⁰⁰ UNFCCC, "Status of Ratification of the Convention". <http://unfccc.int/essential_background/convention/status_of_ratification/items/2631.php> [žiūrėta 2010-05-10].

¹⁰¹ Akira Okada, "International Negotiations on Climate Change: A Noncooperative Game Analysis of the Kyoto Protocol". Kn. Rudolf Avenhaus, William Zartman (sud.), *Diplomacy Games: Formal Models and International Negotiations*. Berlin: Springer Berlin Heidelberg, 2007, 231-250; 231.

¹⁰² UNFCCC, "Meetings Archive", <<http://unfccc.int/meetings/archive/items/2749.php>> [žiūrėta 2010-05-10].

¹⁰³ UNFCCC, "Status of Ratification of the Kyoto Protocol", <http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php> [žiūrėta 2010-05-10].

principus, normas, taisykles ir sprendimų priėmimo procedūras sutampa (išskyrus šių sutarčių neratifikavusias valstybes).

Efektyvumas. Įpareigojimus numatantis Kioto protokolas yra tas susitarimas, kurio efektyvumą (t. y. priimtų susitarimų laikymąsi) reikėtų tikrinti. Efektyvumas šiuo atveju reikštų, ar Kioto protokolo valstybės narės neviršijo leistino joms šiltnamio efekto dujų emisijų limito 2008-2012 m. laikotarpiu. Tai reiškia, kad sumažinti misijas iki sutarto lygio valstybės turi penkis metus. Tačiau šis protokolas įsigaliojo tik 2005 metais, o 2008 metai yra pirmieji, už kuriuos valstybės-narės, pagal protokolo nuostatus, po dviejų metų privalo pateikti savo emisijų ataskaitas¹⁰⁴. Jo efektyvumą galima vertinti tik sulaukus bendro įvertinimo už visą 2008-2012 m. laikotarpį. Jis bus sudarytas 2015 m., nes 2014 m. valstybės pateiks savo individualias ataskaitas už 2012 metus. Visgi 2008 metų, o Europos Sąjungos valstybių – ir nuo ankstesnių metų pradėta teikti informacija leidžia prognozuoti, kad Kioto protokolo vykdymas bus sėkmingas. Nustatytus tikslus pasieks tiek ES (kaip blokas ir kaip individualios valstybės, išskyrus Austriją), tiek Japonija, tiek Rusija ir kitos valstybės. Dėl priemonių įsipareigojimams įgyvendinti vidaus politikoje stokos su sunkumais gali susidurti tik Australija ir Naujoji Zelandija. Reikia pažymėti, kad dalis valstybių įsipareigojimus įvykdys pasinaudojusios Kioto protokolo instrumentais, pvz., galimybe pirkti nepanaudotus taršos vienetus iš kitų valstybių¹⁰⁵.

Ilgalaikiškumas (tvirtumas). Tvirtinti, kad Kioto protokolo susitarimai yra ne vienkartiniai, bus galima tuo atveju, jei bus priimtas naujasis, post-Kiotio etapo, susitarimas. Kol kas derybos dėl jo tarp pasaulio valstybių į priekį juda sunkiai. Kioto protokolo įsipareigojimų laikotarpis baigiasi 2012 m., tuo tarpu naujasis susitarimas nustatytą kovos su klimato kaita žingsnius nuo 2013 m. Tai, kad jis nebuvo pasirašytas 2009 m. gruodžio mėnesį Kopenhagoje, kol kas nekelia grėsmės Kioto protokolo susitarimų ilgalaikiškumui – valstybės dar turi laiko priėti prie konsensuso. Ilgalaikiškumo sąlyga bus išpildyta tuomet, jei bus išvengta susitarimų „šuolių“ (pvz.,

---

¹⁰⁴ UNFCCC, “Kyoto Protocol Reference Manual on Accounting of Emissions and Assigned Amount”. Bonn: Climate Change Secretariat, 2008, 50.

<http://unfccc.int/resource/docs/publications/08_unfccc_kp_ref_manual.pdf> [Žiūrėta 2010-05-13].

¹⁰⁵ Vytautas Čiužas, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos atašė, Lietuvos Respublikos delegacijos į Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos 15-tąją valstybių narių konferenciją narys. Interviu su autoriumi. Vilnius, 2010 m. gegužės 12 d.

Kioto protokolo reguliuojamas laikotarpis baigiasi 2012 m., o naujasis susitarimas pradeda galioti nuo 2014 m. Tuomet 2013 m. šiltnamio efekto dujų emisijų tikslai gali likti nereglamentuoti). Taigi kol kas Kioto protokolo nuostatų ilgaamžiškumo kriterijaus dar negalima užtikrintai patikrinti.

Pasaulines derybas dėl klimato kaitos problemos sprendimo tikrinant pagal tarptautinio režimo apibrėžimą paaiškėjo, kad **2005 m. įsigaliojusį Kioto protokolą galima laikyti įsteigto tarptautinio režimo simboliu**. Nors šio protokolo susitarimų efektyvaus laikymosi ir jų ilgaamžiškumo kriterijų kol kas nėra galimybės vienareikšmiškai patikrinti, kitų kriterijų atitikimo pakanka jų laikyti režimu.

3.1. Klimato kaitos problema kaip pasaulio valstybių pozicijų konfliktas

Klimato kaitos problema kaip gamtinė grėsmė Žemės planetai arba pasaulio valstybių saugumui jau aptarta ne viename darbe¹⁰⁶, todėl šiame magistro darbe į tokia klimato kaitos grėsmės dimensiją plačiau nėra gilinamasi. Daug svarbiau čia yra išsiaiškinti, dėl ko nesutaria valstybės tarptautinėse derybose dėl klimato kaitos, arba kitaip – kokios jų pozicijos konfliktavo tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimą įsteigusio Kioto protokolo bei kokios susiduria šiuo metu, derantis dėl naujojo, Kioto protokolo principus pratęsiančio, susitarimo.

Nors Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos negalima vadinti tarptautiniu režimu pagal šiame darbe vartojamą sampratą, tačiau ji yra pagrindas vėliau pasirašytam jos Kioto protokolui. Vykstant deryboms dėl šios Konvencijos, XX a. devintojo ir dešimtojo dešimtmečių sandūroje, išryškėjo pirmosios problemos, su kuriomis bus susidurta tarptautinės kovos su klimato kaitos problema srityje. *Pirma*, šiose derybose pasireiškė Šiaurės-Pietų (arba išsivysčiusių ir besivystančių) valstybių priešprieša. Kilo klausimai, kaip bus paskirstyta šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų mažinimo našta; ar išsivysčiusios šalys turėtų pirmos imtis atsakomybės ir parodyti pavyzdį; koks dabartinių ir istoriškai susiklosčiusių emisijų santykis; ar bus

---

¹⁰⁶ Pvz., klimato kaitos grėsmė Žemės planetai aptariama čia: Dieter Helm, "Climate-change policy: why has so little been achieved?" *Oxford Review of Economic Policy*, 24(2), 2008, 211–238; klimato kaita kaip grėsmė valstybių saugumui nagrinėjama čia: Austėja Blaževičiūtė, „Klimato kaitos problema ir tarptautinis jos sprendimas“. Magistro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006; ir čia: Christopher K. Penny, "Greening the Security Council: climate change as an emerging "threat to international peace and security". *International Environmental Agreements*, 7, 2007, 35–71.

atsižvelgta į kintanti gyventojų skaičių valstybėms nustatant emisijų normas; ar besivystančioms valstybėms bus pagelbėta finansiškai ir dalinantis naujomis technologijomis, kad joms būtų lengviau prisidėti prie bendros kovos su klimato kaita¹⁰⁷.

Antra, derybose atsiskleidė ir perskyra tarp pagrindinių šalių-energijos gamintojų ir likusių šalių bei tarp svarbiausių miškininkystės ir likusių šalių. JAV ir Kinija jau tuomet buvo labai svarbios veikėjos, kurių vystymąsi labai spartino turimų didžiulių ir pigių vietinių energijos išteklių (ypač naftos ir anglių, atitinkamai) naudojimas. Tokia „energetinė kultūra“ vertė šias valstybes skeptiškai žiūrėti į galimus įsipareigojimus sumažinti minėtų energetinių išteklių vartojimą. *Trečią* konflikto grupę sudarė valstybės, kurias projektuojamos klimato kaitos žalingos pasekmės itin paveiktų ir net grėstų jų egzistavimui, ir valstybės, kurioms klimato kaita per daug žalos nepadarėtų, dargi suteiktų naujų galimybių. Pagaliau *ketvirtą* konfliktą kėlė skirtingi valstybių požiūriai į klimato kaitos reiškinio įtaką aplinkai bei abejonės dėl mokslinių įrodymų apie tai¹⁰⁸.

Kartu su iškilusiomis problemomis išryškėjo ir skirtingos valstybių bei jų bloku derybinės pozicijos. Jas prieš JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos pasirašymą buvo galima skaidyti į septynias dalis – trys priskiriamos besivystančioms, keturios – išsivysčiusioms valstybėms. *Pirmąją* besivystančių valstybių derybinę grupę sudarė naftą išgaunančios valstybės, vedamos Saudo Arabijos ir Kuveito – jos pasisakė prieš bet kokią CO₂ emisijų kontrolę. Prie jų prisidėjo miškingiausios ir sparčiausiai miškus eikvojančios valstybės, ypač Brazilija. *Antroji* derybinė grupė – Mažų salų valstybių aljansas. Kadangi klimato kaitos pasekmės joms yra tiesioginė grėsmė išlikimui, jos pasisakė už skubias priemones kovoje su klimato kaita. *Trečiąją* derybinę grupę sieja nuostata, kad išsivysčiusios valstybės yra atsakingos už blogėjančią pasaulio ekologijos būklę¹⁰⁹. Visos išvardytos grupės papuola į didžiulę, besivystančias valstybes apimančią, grupę: G77/Kinija.

Tarp išsivysčiusių valstybių XX a. paskutinio dešimtmečio pradžioje *pirmąją* grupę sudarė labiausiai pasiryžusios stabilizuoti šiltnamio efekto dujas atmosferoje valstybės. Tuo metu tai buvo Kanada, Europos Bendrijos, Skandinavijos šalys, Australija ir Naujoji Zelandija. *Antrąją* derybinę poziciją simbolizavo viena valstybė –

---

¹⁰⁷ Paterson, 295-296.

¹⁰⁸ Ten pat, 296.

¹⁰⁹ Ten pat, 299-300.

JAV. Ši šalis apeliavo į mokslinį šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentracijos atmosferoje ir to įtakos klimato kaitai pagrįstumą ir nesutiko numatyti konkrečių šių dujų emisijų mažinimo tikslų. Kitas JAV argumentas – dėl tokio neužtikrintumo yra nepraktiška prisiimti išsipareigojimų, kurie stabdytų šalies ūkio augimą¹¹⁰. JAV tai pat sugebėjo derybose nukreipti dėmesį nuo savo didelio energijos vartojimo viduje į tropinių miškų retėjimą ir besivystančių šalių spartų augimą¹¹¹. *Trečioji* derybinė pozicija taip pat priklausė vienai valstybei – Japonijai. Tačiau ji pasižymėjo netvirtumu ir neaiškumu – ji iš dalies palaikė tiek JAV, tiek Europos Bendriją. Paskutinę, *ketvirtąją*, derybinę grupę sudarė Rytų Europos ir Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalys¹¹². Jos nebuvo aktyvios derybų dalyvės, o jų pozicijos buvo nesusiformavusios dėl tuo metu irusios Sovietų Sąjungos.

Tariantis dėl Kioto protokolo bei laikotarpiu iki jo įsigaliojimo valstybių ir jų grupių derybinės pozicijos kito nedaug, tačiau tapo dar aiškesnės ir konkretesnės. JAV išlaikė priešišką nusistatymą privalomų jai emisijų mažinimo tikslų ir dalyvavimo Kioto protokolo režime atžvilgiu. 2001 m. kovą JAV prezidentas Dž. W. Bushas pareiškė apie savo šalies atsisakymą ratifikuoti Kioto protokolą. Pirmieji du motyvai buvo tokie patys, kaip ir prieš 10 metų: pirma, abejotini moksliniai rezultatai dėl klimato kaitos problemos rimtumo; antra, per dideli kaštai šalies ekonomikai. Trečiasis motyvas išryškėjo būtent derybose dėl Kioto protokolo – JAV buvo nepriimtina, kad didžiausioms besivystančioms valstybėms nenustatomi privalomi šiltnamio efekto dujų emisijų sumažinimai¹¹³.

Tuo tarpu daugiausiai žalingų dujų į atmosferą išmetančios valstybės su Kinija priešakyje prieštaravo tokiai JAV pozicijai bei įrodinėjo, kad santykinės jų emisijos vienam asmeniui pakankamai žemos, o už padidėjusią šiltnamio efekto dujų koncentraciją atsakinga JAV bei Europos Sąjungos šalys ir jų toliau augantys vartojimo mastai. Norint pasiekti ambicingą pasaulinį susitarimą, šias pozicijas reikėjo suderinti. Ir buvo labai sunku įsivaizduoti komunistinės Kinijos mažai anglies dvideginio naudojančios pramonės kūrimą finansuojančias JAV, kas tiesiogiai lemtų didėjančią

---

¹¹⁰ Lamont C. Hempel, "Greenhouse Warming: The Changing Climate in Science and Politics. A Review Essay". *Political Research Quarterly*, 46(1), 1993, 213-239; 214-215.

¹¹¹ Paterson, 302.

¹¹² Ten pat, 304.

¹¹³ Böhringer, 457-458.

abiejų šalių konkurenciją¹¹⁴. Nesuradus konsensuso, JAV Kioto protokolo neratifikavo, o Kinija pasiekė savo tikslą – ji nebuvo įpareigota mažinti dujų emisijų.

Derantis dėl Kioto protokolo JAV pozicija prieštaravo ir ES laikysenai. ES iki 2001 m. stengėsi įtikinti JAV priimti įpareigojančius anglies dvideginio ir kitų šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų mažinimo tikslus¹¹⁵. Abi pasaulinių derybų dalyvės nesutarė ir dėl techninių Kioto protokolo nuostatų, pvz., JAV pageidavo nevaržomai naudotis Kioto protokolo instrumentais (plačiau apie juos žr. šio darbo 33 psl.), tuo tarpu ES siekė reguliuoto ir suvaržyto jų pasitelkimo¹¹⁶.

Nesant didelio JAV intereso ir ambicijų intensyviai dalyvauti pasaulinėse derybose dėl klimato kaitos, jų vaidmenį šioje srityje nuo pat pradžių (XX a. paskutiniojo dešimtmečio pradžios) bandė perimti Europos Sąjunga. Griežta ir ambicingiausia jos pozicija konfliktuodavo ne tik su besivystančių, bet ir išsivysčiusių valstybių – JAV, Japonijos, Kanados, Australijos, Naujosios Zelandijos, Norvegijos, Islandijos – požiūriais. ES derybas dėl klimato kaitos matė kaip nišą, kurioje ji gali kalbėti vienu balsu už visas ES valstybes ir pademonstruoti harmonizuotos politikos klimato kaitos srityje sėkmę¹¹⁷. Tarptautinio prestižo tikslas tokia lyderystės siekyje užėmė ne paskutinę vietą.

Didelės G77/Kinijos derybinės grupės pozicija visada laikėsi už „bendros, tačiau išskaidytos atsakomybės“ normos¹¹⁸. Pagal ją, su klimato kaitos reiškiniu kovoja visos pasaulio valstybės, tačiau didžiausią atsakomybę ir įsipareigojimus už ją prisiima išsivysčiusios šalys, o besivystančių šalių indėlis į šią kovą gerokai kuklesnis. Besivystančios valstybės pripažįsta klimato kaitą esant rimta grėsme vystymuisi ir žmonių gerovei, tačiau dalyvavimas klimato kaitos problemos sprendimo režime nėra pagrindinis jų užsienio ir vidaus politikos darbotvarkės punktas. Klimato kaita jose matoma kaip ilgojo laikotarpio problema, kuri savo svarba nusileidžia kitiems sunkumams, pavyzdžiui, skurdui¹¹⁹.

Iš G77/Kinijos derybinės grupės savo pozicija išsiskyrė didžiausios teršėjos – Kinija ir Indija, kurios labiausiai priešinosi privalomų joms emisijų mažinimo tikslų

---

¹¹⁴ Helm, "Climate-change policy", 234.

¹¹⁵ Henry D. Jacoby, David M. Reiner, "Getting Climate Policy on Track after The Hague". *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 77(2), 2001, 297-312; 299.

¹¹⁶ Michaelowa, 266.

¹¹⁷ Jacoby, 299-300.

¹¹⁸ Sjur Kasa, Anne T. Gullberg, Gørild Heggelund, "The Group of 77 in the international climate negotiations: recent developments and future directions". *International Environmental Agreements*, 8, 2008, 113-127; 116.

¹¹⁹ Ten pat, 116.

nustatymui bei dažniausiai akcentavo išsivysčiusių valstybių atsakomybę kovoje su klimato kaita. Tai suprantama, nes iš visų besivystančių šalių dėl taršos mastų joms naujus įsipareigojimus tektų prisiimti pirmiausiai. Bet kokį derybinį lankstumą šiuo klausimu jos tiesiogiai sieja su išsivysčiusių valstybių technologine ir finansine parama joms¹²⁰. Mažų salų valstybių aljansas, jungdamas jautriausias klimato kaitos žalingoms pasekmėms valstybes, derybose dėl Kioto protokolo taip pat išlaikė savo poziciją bei pritarė konkreitiems išsivysčiusių valstybių privalomiems emisijų mažinimo tikslams. Kartu šis aljansas siekė užsitikrinti pagalbą savo pakrančių apsaugos nuo augančio vandenynų ir jūrų lygio projektams¹²¹.

Rusija, kaip ir Ukraina bei kitos posovietinio bloko šalys, didžiausią Kioto protokolo naudą matė jo prekybos nepanaudotais taršos leidimais (kitaip, ironiškai, vadinamais „karštu oru“) instrumente. Vien Rusija po dešimtmečio buvo sutaupiusi apie 30 proc. tokių leidimų, todėl natūraliai stengėsi turėti galimybę kuo laisviau jais prekiauti¹²². Tuo tarpu Japonijai stiprus papildomas stimulus susitarti ir pasirašyti Kioto protokolą buvo faktas, kad trečioji klimato kaitos konvencijos šalių narių konferencija (COP-3), kurioje ir buvo tikimasi protokolo pasirašymo, vyko būtent Japonijos mieste¹²³.

Nors valstybių ir jų blokų derybinės pozicijos buvo gan skirtingos, kompromisinis Kioto protokolas visgi buvo pasirašytas bei ilgainiui įsigaliojo. Išsivysčiusios ir besivystančios valstybės tarpusavyje sugebėjo padaryti nuolaidų bei priėti prie visus (išskyrus JAV) tenkinančio susitarimo, o tai tuo metu buvo vertinama kaip didelė diplomatinė pergalė. Susitarimo sėkmė matyta kaip svari spaudimo JAV priemonė prisijungti prie susitarimo, o JAV vertinta kaip vienintelė galia, galinti atsverti Kinijos griežtą poziciją įsipareigojimų atžvilgiu¹²⁴.

Prasidėjus deryboms dėl naujojo klimato kaitos protokolo (2005 m.), pratęsiančio Kioto režimo principus, JAV pozicija nekito. Ji smarkiai prieštaravo bet kokiems galimiems naujiems išsivysčiusių valstybių įsipareigojimams, toliau akcentavo tokių įsipareigojimų žalą Amerikos ekonomikai ir interesams. Jos tvirtinimu, tik

---

¹²⁰ Joanna Depledge, "Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections". *Review of European Community and International Environmental Law*, 17(2), 2008, 154-165; 155.

¹²¹ John W. Ashe, Robert Van Lierop, Anilla Cherian, "The role of the Alliance of Small Island States (AOSIS) in the negotiation of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)". *Natural Resources Forum*, 23, 1999, 209-220; 219.

¹²² Ott, 291; Dieter Helm, "The Assessment: Climate-Change Policy". *Oxford Review Of Economic Policy*, 19(3), 349-361; 357.

¹²³ Ott, 291.

¹²⁴ Helm, "The Assessment", 358-359.

didžiųjų besivystančių valstybių (kartu ir didžiausių teršėjų) didesnė atsakomybė yra pagrindinė prielaida bet kokiam ateities susitarimui, ir jai buvo priimtinesni savanoriški, o ne privalomi emisijų mažinimo tikslai¹²⁵. Esminė besivystančių valstybių pozicija taip pat nekito – jos toliau tvirtai laikėsi nuomonės, kad išsivysčiusios valstybės turi prisiimti didžiausią dujų išmetimų sumažinimo našta. Tam, kad besivystančios šalys sutiktų pradėti diskutuoti dėl bet kokių privalomų įsipareigojimų, išsivysčiusios šalys turi prisiimti dar didesnius privalomus tikslus¹²⁶.

Tuo tarpu išsivysčiusių valstybių, kurios buvo pasirašiusios ir ratifikavusios Kioto protokolą, požiūriai šiek tiek evoliucionavo. 2005 m. lapkričio mėnesį, Montrealio klimato kaitos konferencijoje, jos ėmė labiau spausti G77/Kinijos grupę sutarti, kad pasaulinę klimato kaitos problemą reikia spręsti įtraukiant kuo daugiau valstybių¹²⁷ – o tai reiškia didesnius įsipareigojimus minėtai grupei. Vadinasi, šiuo klausimu buvo priartėta prie ilgametės JAV pozicijos. Japonija apskritai pasiūlė peržiūrėti JT Bendrąją klimato kaitos konvenciją, kad būtų galima „sudaryti efektyvią sistemą, kurioje visos šalys turėtų imtis realių priemonių“¹²⁸. Dar daugiau, 2007 metais ES vienašališkai pasiskelbė sau tikslą 2020 m., lyginant su 1990 m., šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas sumažinti 20 proc. Ji yra pasiruošusi šias emisijas sumažinti net ir 30 proc., jeigu kitos išsivysčiusios šalys bus tokios pat ambicingos¹²⁹.

Remiantis naujausia informacija iš Kopenhagos klimato kaitos konferencijos (2009 m. gruodžio mėn.) ir Bonos Bendrosios klimato kaitos konvencijos šalių narių derybininkų susitikimo (2010 m. kovo mėn.), valstybių pozicijos nesutampa šiais pagrindiniais klausimais: *pirma*, būsimo susitarimo teisinė forma. Kitaip sakant, ar reikia tęsti Kioto protokolo principus ir normas (besivystančių valstybių preferencija), ar reikia iš esmės pertvarkyti, naujo susitarimo (išsivysčiusių valstybių pageidavimas). *Antra*, nesutariama dėl konkrečių įsipareigojimų masto (kokio dydžio tikslus valstybėms reikėtų nusistatyti?). *Trečia*, diskutuojama apie finansavimą. Kalbama apie išsivysčiusių valstybių pagalbą besivystančioms, nustatinėjamas jos dydis, šaltiniai¹³⁰.

Tarptautinėse derybose dėl klimato kaitos dalyvaujančių valstybių pozicijų analizė rodo, kad rečiausiai jos konfliktuodavo dėl vertybinio klimato kaitos aspekto.

---

¹²⁵ Spence, 147.

¹²⁶ Ten pat, 144.

¹²⁷ Ten pat, 144.

¹²⁸ Ten pat, 145.

¹²⁹ Ten pat, 148.

¹³⁰ Čiužas.

Vertybinis konfliktas šiuo atveju reikštų, kad valstybės klimato kaitos apskritai nepripažįsta kaip problemos, kurią reikia spręsti. Tačiau, kaip rašyta, jau 1992 m., pasirašant JT Bendrąją klimato kaitos konvenciją, tarp šalių vyravo konsensusas, kad tai yra spręstina problema. Tik JAV nuolat pasižymėjo mokslinių jos įrodymų kvestionavimu. Tarp valstybių nebuvo konflikto ir dėl interesų absoliučios naudos atžvilgiu. Tik vėliau, 2007 m., ES, turėdama savų naudos iš tarptautinio prestižo būti lyderė išskaičiavimų, pasiskelbė apie savanorišką (t.y. neatsižvelgiant į kitus) dujų emisijų sumažinimą 20 proc., tačiau tai tarptautinių pozicijų konfliktų nekėlė.

Formuojantis Kioto protokolo režimui, nors ir buvo galima išvelgti aiškių ženklų apie ekonominės reliatyvios naudos apskaičiavimus, buvo daug konfliktuota dėl priemonių, t. y. kokie konkrečiai šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų kontrolės būdai ir kokie tikslai turėtų būti įtvirtinti Kioto protokole. Dėl jų valstybės padarė nuolaidų ir priėjo prie kompromiso, ir 1997 m. protokolas buvo pasirašytas, o 2005 m. – įsigaliojo. Tačiau pradėjus derybas dėl šio protokolo pratęsimo naujam laikotarpiui, itin paaštrėjo valstybių derybinių pozicijų konfliktas dėl interesų ekonominės reliatyvios naudos atžvilgiu. JAV pradėjo dar griežčiau reikalauti įpareigojimų didžiosioms besivystančioms šalims; ES ir Japonija akcentavo didesnę visų pasaulio valstybių išitraukimą į kovą su klimato kaita; ES paskelbė sumažinsianti savo dujų emisijas net 30 proc., bet tik tuo atveju, jei ir kitos išsivysčiusios šalys daugiau įsipareigos; o G77/Kinijos grupė teigė svarstysianti pradėti derybas dėl jos konkrečių įsipareigojimų tik tada, jei visos išsivysčiusios valstybės prisiims dar didesnę atsakomybės našta.

Prisimenant neoliberalistinį probleminį-struktūrinį modelį ir jo teorinę hipotezę (žr. 29 psl.), galima formuluoti tokią šia perspektyva paremtą darbo hipotezę: **valstybių pozicijų konfliktas dėl klimato kaitos sprendimo priemonių lemia vidutinę tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę, o valstybių pozicijų konfliktas dėl interesų reliatyvios naudos atžvilgiu klimato kaitos atveju lemia žemą tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę.**

3.2. JAV kaip tarptautinės sistemos hegemonas

Hegemonas tarptautinių santykių prasme gali būti apibūdinamas trumpai: tai vienos valstybės dominavimas kitų šalių atžvilgiu, vadovavimas joms¹³¹. Kad tokia viena valstybė dominuotų, ji neišvengiamai turi turėti daugiau už kitas galios tai daryti. Galios akcentavimas įdomiausia ją daro (neo-)realizmo tarptautinių santykių teorinės srovės atstovams. Pasaulinių derybų dėl klimato kaitos problemos sprendimo atveju hegemoną atitiktų tokia viena valstybė, kuri tarptautinėje sistemoje disponuoja tiek reliatyvia, tiek su klimato kaitos problematika susijusia galia.

Šiame darbe svarbu nustatyti, ar tarptautinėje sistemoje buvo dominuojanti valstybė nuo XX a. paskutinio dešimtmečio pradžios iki XXI a. pirmojo dešimtmečio pabaigos ir kokią įtaką ji turėjo pasaulinėms deryboms dėl klimato kaitos. Būtent šio laikotarpio pradžioje buvo tariamasi dėl JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos (ji pasirašyta 1992 m.); tai sutapo ir su galutiniu Sovietų Sąjungos suirimu.

Lyderiais yra laikomi tie, kurie padeda grupėms siekti bendrų tikslų. Tarptautiniuose santykiuose tokie lyderiai yra valstybės¹³². Po Sovietų Sąjungos žlugimo Jungtinės Amerikos Valstijos išryškėjo kaip vienintelė pasaulio supervalstybė, su didžiule karine, ekonomine ir diplomatine galia. Tokiu būdu ji galėjo pasinaudoti šia galia ir savo padėtimi pasaulyje sprendžiant opiausias pasaulio problemas¹³³. JAV iki šiol yra vienintelė valstybė, turinti tarpkontinentinių branduolinių ginklų ir kartu milžiniškas naujausias oro, jūrų ir sausumos karines pajėgas, kurias gali greitai panaudoti bet kur pasaulyje¹³⁴. Karinėms reikmėms ji išleidžia apie 5 proc. savo bendrojo vidaus produkto (BVP), o tai sudaro apie 40 proc. viso pasaulio išlaidų karybai. Šia prasme JAV aplenkia kitas 20 daugiausiai lėšų karinėms reikmėms skiriančias valstybes¹³⁵. Tokie skirtumai komplikuoję kitų valstybių pastangas

---

¹³¹ "hegemony". *World Encyclopedia*. Philip's, 2008. Oxford Reference Online. Oxford University Press. Vilnius University.

<<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t142.e5216>> [žiūrėta 2010-05-13]; "hegemony". Susan Mayhew, *A Dictionary of Geography*. Oxford University Press, 2009. Oxford Reference Online. Oxford University Press. Vilnius University. <<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t15.e1495>> [žiūrėta 2010-05-13].

¹³² Joseph S. Nye, Jr., "Recovering American Leadership". *Survival*, 50(1), 2008, 55–68; 55.

¹³³ James Midgley, "Global inequality, power and the unipolar world: Implications for social work". *International Social Work*, 50(5), 2007, 613–626; 619-620.

¹³⁴ Nye, "Recovering American Leadership", 57.

¹³⁵ Krishnan Srinivasan, "International Conflict and Cooperation in the 21st Century". *The Round Table*, 98(400), 2009, 37–47; 40.

susivienyti ir paskelbti tradicinį karą Jungtinėms Amerikos Valstijoms (jeigu jos išsikeltų tokį tikslą).

Ekonomikos srityje, JAV ekonomika sukuria apie ketvirtadalį viso pasaulio produkto, ir tai atitinka artimiausių trijų valstybių bendrą sudėtą produktą. „Minkštosios galios“ ir kultūrinio reikšmingumo kontekste, JAV vis dar dominuoja pasaulyje pagal kino filmų ir produkcijos televizijai eksportą¹³⁶.

Bandant kvestionuoti JAV kaip hegemoną, galima ieškoti kitų valstybių ar jų grupių, galinčių atsverti JAV galią, bent jau ekonomine ar kultūrine prasme. Pirmoji galėtų būti Kinija, tačiau net jei ji išlaikytų spartų kasmetinį ekonomikos augimą (apie 9-10 proc.), o JAV augtų gerokai lėčiau (apie 2-3 proc. kasmet), pagal pajamas vienam asmeniui (rafinuotos ekonomikos kriterijus) abi valstybės susilygintų nebent šio amžiaus pabaigoje. Kita galima varžovė JAV, Indija, nors ekonomiškai taip pat dideliais tempais auga, tačiau atsilieka nuo Kinijos. Tuo tarpu dar vienos didžiosios valstybės, Rusijos, prieš pasaulinę ekonominę krizę buvęs augimas buvo nulemtas tik vieno produkto – ekonominių išteklių, kurie nėra begaliniai. Susivienijusi Europos Sąjunga galėtų mesti iššūkį JAV dominavimui, tačiau tai priklausytų nuo didesnės ES politinės vienybės, noro gerokai daugiau išleisti karybai bei žymiai suprastėjusių transatlantinių santykių¹³⁷.

XX a. paskutiniame dešimtmetyje pasireiškė JAV įtaka ir post-industriniuose pasaulio ekonomikos sektoriuose: finansinių ir kultūrinių paslaugų, komunikacijų, naujausių technologijų ir mokslinės produkcijos. Be to, JAV yra nustačiusi pasaulyje dominuojančias ekonomines normas (pelningumas, akcininkų vertė), reguliacinius kriterijus (kompanijų ir valstybių reitingai) ir teisines taisykles (tarptautinis komercinis arbitražas). Pavyzdžiui, pasauliniam rinkų elgesiui didelės įtakos turi dviejų pagrindinių privačių JAV agentūrų – Moody's ir Standard and Poor's – suteikiami reitingai. Taigi JAV turi reikšmingą įtaką pasaulio finansų sistemai, tačiau pati savęs suvaržymais neapriboja. XX a. paskutiniame dešimtmetyje, prasidėjus svyravimams rinkose, JAV sugebėdavo greitai atstatyti jose savo dominavimą¹³⁸.

Klimato kaitos problemos ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų atveju 1990 m. ir vėliau JAV akivaizdžiai pirmavo tarp visų pasaulio valstybių pagal tokių dujų išmetimus (žr. diagramą 1-ajame priede, 73 psl.). Pasirašant JT Bendrąją klimato

---

¹³⁶ Nye, "Recovering American Leadership", 57-58.

¹³⁷ Ten pat, 56-57.

¹³⁸ Narottam Gaan, "United States, Globalization and the International System: Economic and Political Challenges". *International Studies*, 43(3), 2006, 305-316; 310.

kaitos konvenciją, pagal anglies dvideginio emisijas iš fosilinių energetinių išteklių¹³⁹ naudojimo ir deginimo JAV daugiau nei dvigubai lenkė artimiausią valstybę (Kiniją). 1997 metais, kai buvo pasirašomas Kioto protokolas, nors šis atotrūkis buvo jau kiek sumažėjęs, tačiau tendencija išliko tokia pati. Pagal šio darbo teorinio pagrindo dalyje apibrėžtą galios klimato kaitos problemos atžvilgiu sampratą, galios šaliniu yra valstybės išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų kiekis – kuo didesnis jų kiekis, tuo didesnė valstybės svarba režimui efektyviai funkcionuoti. Kitaip sakant, JAV XX a. paskutiniame dešimtmetyje buvo hegemonas ir šioje srityje, nes didžiausi šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimai reiškė ir didelę jos svarbą pasauliam susitarimui dėl kovos su klimato kaita.

Verta pastebėti, kad iš karto po Sovietų Sąjungos žlugimo dalis JAV neokonservatorių intelektualų ir politikų ėmė brėžti Amerikos kaip hegemono vienpoliame pasaulyje koncepciją, pagal kurią ši šalis turėjo pripažinti savo, kaip didžiausios galios, vaidmenį tarptautinėje sistemoje ir prisiimti su tuo susijusią atsakomybę garantuoti pasaulio taiką, laisvės ir demokratijos sklaidą¹⁴⁰. Pirmą kartą oficialiai hegemoninis JAV vaidmuo apibrėžtas jos Gynybos departamento dokumente, kuriame siūlyta šalčio karo metu buvusią JAV „kolektyvinio internacionalizmo“ strategiją pakeisti į „geranorišką dominavimą“. Šiuo dokumentu tuometinio JAV prezidento administracija buvo raginama oficialiai paskelbti šalį globalia hegemonija ir kartu atsakinga už tarptautinį saugumą. Teigiama, kad tokios idėjos buvo perkeltos į realią politiką 2000-aisiais metais, JAV prezidentu išrinkus George W. Bushą¹⁴¹.

JAV polinkis į hegemoniją pasireiškė atmetant įvairias tarptautines sutartis, pavyzdžiui, Kioto protokolą 2001 m., ir priimant prevencinio puolimo doktriną, kuria JAV įgalino save tarptautiniuose reikaluose veikti vienašališkai¹⁴². Tai taip pat iliustravo ir JAV nuoseklus Tarptautinio teisingumo teismo jurisdikcijos nepripažinimas¹⁴³. Įdomu, kad JAV politinė, ekonominė ir kultūrinė hegemonija pastaraisiais metais atsispindi ir šios šalies pastarųjų metų tarptautinių santykių disciplinoje¹⁴⁴.

---

¹³⁹ Naftos, gamtinių dujų, anglies ir kitų neatsinaujinančių energetinių išteklių.

¹⁴⁰ Midgley, 614, 617-618.

¹⁴¹ Ten pat, 618-619.

¹⁴² Ten pat, 619.

¹⁴³ Julie Harrelson-Stephens, Rhonda L. Callaway, "The Empire Strikes Back": The US Assault on the International Human Rights Regime". *Human Rights Review*, 10, 2009, 431-452; 442.

¹⁴⁴ Steve Smith, "The United States and the Discipline of International Relations: "Hegemonic

Tačiau XXI a. pirmojo dešimtmečio pabaigoje pastebėta, kad JAV hegemonija pasaulyje, bent jau ekonominėje ir kultūrinėje srityse, nebe tokia akivaizdi. JAV įtakos pasaulyje mažėjimą simbolizuoja vykstantis turto ir technologijų persiskirstymas tarp valstybių. Iš vienos didžiausių pasaulio skolintojų Amerika tapo pagrindine skolininke¹⁴⁵. Išties, skola šiuo metu yra nemaža ir jau viršija 10 trilijonų JAV dolerių. Teigiama, kad taip JAV tapo didžiausia visų laikų skolininke, ir jokia valstybė istorijoje su milžiniška skola neišliko didžiąja galia¹⁴⁶. Tvirtinimui, kad JAV įtaka pasaulyje susilpnėjo bei nebeatrodo taip užtikrintai, kaip anksčiau, pritaria ir kiti autoriai¹⁴⁷. Takashis Inoguchis ir Paulas Baconas atkreipia dėmesį, kad, nors JAV buvo pasaulio ekonomikos augimo variklis XX a. paskutiniame dešimtmetyje, šiuo metu dėl itin išaugusios skolos, biudžeto deficito ir augančių kitų ekonominių galių Azijoje joms gali kilti vis didesnių sunkumų daryti įtaką pasaulio ekonomikos procesams¹⁴⁸.

Amerikos neokonservatorių JAV kaip hegemoninės ir vienpolės pasaulio sistemos valdytojos puoselėtas įvaizdis lėmė per daug ambicingą ir nesubalansuotą jos užsienio politiką XXI a. pradžioje. Tokia politika „buvo panaši į automobilį su akseleratoriaus pedalu, bet be stabdžių: anksčiau ar vėliau, toks automobilis nuvažiuoja nuo kelio“¹⁴⁹. Šiame kontekste išryškėjo kitas galios dėmuo: tai ne tik materialieji resursai, bet ir gebėjimas jais pasinaudojus gauti norimus rezultatus. Galią pastaruoju metu pasaulyje reikia matuoti trimis lygiais. *Pirmasis*, svarbiausias, lygis – karinė galia, kuri yra vis dar ryškiai vienpolė (jame dominuoja JAV). *Antrasis*, vidurinis, lygmuo – ekonominė galia. Ji pasiskirsčiusi daugiapoliškai tarp JAV, Europos Sąjungos, Japonijos ir Kinijos, ir JAV šiame lygmenyje nebėra akivaizdus hegemonas bei dažnai turi derėtis kaip lygiavertis partneris. *Trečiasis* lygmuo atitinka tarptautinius santykius, peržengiančius valstybių kontrolę. Šiam lygmeniui priskiriama ir klimato kaita. Čia apskritai sunku kalbėti apie vienpolį ar daugiapolį pasaulį, hegemonines valstybes¹⁵⁰.

Kitaip sakant, dėl pastaruoju metu pasaulyje intensyvėjančios informacinės revoliucijos, globalizacijos ir valstybės sienas peržengiančių grėsmių JAV nebesugeba

---

Country, Hegemonic Discipline“. *International Studies Review*, 4(2): International Relations and the New Inequality, 2002, 67-85; 69, 81.

¹⁴⁵ Srinivasan, 39.

¹⁴⁶ Leslie H. Gelb, “Necessity, Choice, and Common Sense“. *Foreign Affairs*, 88(3), 2009, 56-72.

¹⁴⁷ Mark Beeson, Richard Higgott, “Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: theory and practice in comparative historical perspective“. *Third World Quarterly*, 26(7), 2005, 1173 – 1188; 1184.

¹⁴⁸ Takashi Inoguchi, Paul Bacon, “Empire, hierarchy, and hegemony: American grand strategy and the construction of order in the Asia-Pacific“. *International Relations of the Asia Pacific*, 5(2), 2005, 117-132; 123-124.

¹⁴⁹ Nye, “Recovering American Leadership“, 56.

¹⁵⁰ Ten pat, 58.

pasiekti savo užsienio politikos tikslų viena. Pvz., klimato kaita padarys įtaką gyvenimo kokybei, tačiau JAV neturi galimybių pati susidoroti su šiuo globaliniu reiškiniu¹⁵¹. Pagaliau tokie XXI a. pirmojo dešimtmečio įvykiai kaip 2001 m. rugsėjo 11-osios teroristiniai išpuoliai, karai Afganistane bei Irake ir pasaulinė ekonomikos krizė, prasidėjusi JAV, padarė nemažai žalos JAV ekonomikai ir prestižui tarptautiniuose santykiuose. Tai vis labiau verčia jas ieškoti joms naudingų bendradarbiavimo su kitomis šalimis galimybių.

2006 m. pagal anglies dvideginio emisijų iš fosilinių energetinių išteklių naudojimo ir deginimo rodiklį Kinija pirmą kartą aplenkė JAV, ir abi valstybės tapo pagrindinėmis pasaulio teršėjomis, smarkiai atitrūkusiomis nuo bet kurios kitos šalies (žr. diagramas 1-ajame ir 2-ajame priede, 73 psl.). Vadinasi, JAV nebėra dominuojanti, arba hegemoninė, valstybė ir šioje srityje. Tikrai efektyviam ir veiksmingam klimato kaitos problemos sprendimo režimui jau reikėtų ne tiek JAV, kiek visų didžiųjų teršėjų kolektyvinio indėlio.

Nustačius ir apibrėžus JAV kaip ryškų tarptautinės sistemos hegemoną XX a. paskutiniame dešimtmetyje bei prisimenant neorealistinį hegemoninio stabilumo modelį ir jo teorinę hipotezę (žr. 26 psl.), galima formuluoti tokią šia perspektyva paremtą dar vieną darbo hipotezę: **JAV, tarptautinėje sistemoje turinti hegemoninę reliatyvią bei su klimato kaitos problema susijusią galią, turinti interesą įkurti tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą, lemia tokio režimo susiformavimą ir funkcionavimą.** Pagal šią teoriją, kartu tai reiškia, kad silpnėjanti JAV hegemonija dėl galios persiskirstymo lemia ir yrantį klimato kaitos problemos sprendimo režimą.

4. Neorealistic tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo aiškinimas

Išsikelta neorealistic hegemoninio stabilumo modelio darbinė hipotezė tvirtina, kad Jungtinės Amerikos Valstijos, jeigu turi tokį interesą, nulemia tarptautinio klimato kaitos sprendimo režimo (kuris buvo įkurtas 2005 metais, įsigaliojus Kioto protokolui) suformavimą ir veikimą. Tai privaloma sąlyga režimui, be jos režimo neturėtų būti. Be to, jei JAV praranda interesą remti režimą arba jei silpsta jų galia

---

¹⁵¹ Ten pat, 60.

(reliatyvi ir/ar susijusi su klimato kaitos problema – anglies dvideginio dujų emisijų kiekis), režimas silpsta, o jo veikimas komplikuojasi.

Kaip jau buvo rašyta, JAV nuo pat derybų dėl JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos (kuri buvo pasirašyta 1992 m.) buvo priešiška nusiteikusi tarptautiniu susitarimu nustatomiems privalomiems šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimų ribojimams (žr. poskyrį „Klimato kaitos problema kaip pasaulio valstybių pozicijų konfliktas“). Prieš pat 1992 m. Rio de Žaneiro klimato kaitos konferenciją JAV liko vienintelės, besipriešinančios konkrečių dujų emisijų mažinimo tikslų įtvirtinimui būsimoje klimato kaitos konvencijoje, tačiau joms pavyko pasiekti jas tenkinantį susitarimo tekstą¹⁵². Europos Bendrijoms nepavyko įtikinti JAV nustatyti konkrečių tikslų ir datų, buvo pasilikta prie „savanoriškų pastangų“ formuluotės. Tokia JAV pozicija buvo pagrindinė priežastis, kodėl JT Bendroji klimato kaitos konvencija simbolizavo tik valstybių politinę valią kovoti su klimato kaita ir nė vienai iš šalių-narių nenustatė prievolių¹⁵³. Kitaip sakant, todėl ši konvencija netapo tarptautiniu režimu. Tokia konvencijos forma sulaukė visiško JAV palaikymo, ir ši šalis tapo pirmąją ją ratifikavusia¹⁵⁴.

Iš pradžių JAV buvo Kioto protokolo iniciatorė¹⁵⁵ ir 1993 m. spalio mėnesį tuometinis prezidentas Billas Clintonas bei viceprezidentas Alas Goras paskelbė JAV Klimato kaitos veiksmų planą, kurio tikslas – pasiekti savanorišką (neprivalomą) šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų mažinimo tikslą, kurį JAV nusistatė JT Bendrojoje klimato kaitos konvencijoje¹⁵⁶. Kadangi kiekvienas dujų išmetimo mažinimo procentas Amerikai reiškė didžiulius jų kiekius absoliučiais skaičiais, derybos dėl Kioto protokolo užtruko ilgai, tačiau JAV buvo sutikusi savo emisijas 2008-2012 m. laikotarpiu sumažinti 7 procentais, lyginant su 1990 m. Šalies viceprezidentas, reikšdamas JAV paramą protokolui, buvo išvykęs į jo pasirašymo ceremoniją Kiote¹⁵⁷.

Tokios JAV prezidento ir viceprezidento pozicijos nepalaikė šalies Senatas, o tik pritariant dviem trečdaliams jo narių būtų ratifikuotas protokolas. Likus penkiems

---

¹⁵² Hempel, 214-215.

¹⁵³ Scott Barrett, "Political Economy Of The Kyoto Protocol". *Oxford Review Of Economic Policy*, 14(4), 20-39; 25.

¹⁵⁴ Jacoby, 298.

¹⁵⁵ Laura Dzelzytė, Lietuvos Respublikos aplinkos ministro patarėja, Lietuvos Respublikos delegacijos į Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos 15-tąją 16-tąją valstybių narių konferencijas delegacijos vadovo pavaduotoja. Interviu su autore. Vilnius, 2010 m. gegužės 14 d.

¹⁵⁶ Ronald D. Brunner, Roberta Klein, "Harvesting experience: A reappraisal of the U.S. Climate Change Action Plan". *Policy Sciences*, 32, 1999, 133-161; 133.

¹⁵⁷ Jacoby, 301.

mėnesiams iki Kioto klimato kaitos konferencijos, absoliučia balsavusių narių dauguma Senatas priėmė neprivalomą Byrdo-Hagelio rezoliuciją, raginančią nepasirašyti jokios klimato kaitos sutarties, kuri keltų grėsmę šalies ekonomikai ir kurioje nebus numatyta didesnė besivystančių valstybių atsakomybė tam pačiam išipareigojimų periodui¹⁵⁸.

JAV prezidento administracija, reaguodama į tarptautinį spaudimą, įvertinusi savo tarptautinį įvaizdį, atsispyrusi tam tikrų vidinių interesų grupių ir Kongreso bei Senato pasipriešinimui, 1998 m. lapkričio mėnesį visgi pasirašė Kioto protokolą. Tuo metu svarstyta, kad protokolas be JAV, „emisijų supergalios“, vargiai galėtų įsigalėti, ir šios šalies atsiribojimas nuo tokio dokumento sukeltų stiprią tarptautinės bendruomenės kritiką¹⁵⁹. Tačiau, darbą pradėjus naujai prezidento administracijai, JAV užsienio politikos prioritetai buvo persvarstyti, ir klimato kaitos problemos sprendimui neberodyta tiek dėmesio¹⁶⁰. Tą simbolizavo ir jau minėtas G. W. Busho atsisakymas ratifikuoti tokį Kioto protokolo variantą, kuris buvo pasirašytas. Oficialus JAV pasitraukimas iš protokolo nesutrukdė jam įsigalėti: jo ratifikavimo procedūra užtruko ilgiau, tačiau 2005 m. jis pradėjo veikti.

Derybose dėl post-Kiotinio šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų mažinimo susitarimo JAV principinė pozicija nekito – toliau buvo atkakliai priešinamasi tarptautiniame dokumente įtvirtintiems, joms privalomiems dujų išmetimų tikslams. Vietoj to buvo siūloma dar pasirašant JT Bendrąją klimato kaitos konvenciją labiausiai JAV interesus atitikusi nuostata, kad šalys pačios sau nusistatytų tikslus, priklausomai nuo jų individualios situacijos¹⁶¹. Tačiau įvyko pokytis JAV požiūryje į klimato kaitą kaip problemą bei į jos sprendimo tarptautiniu mastu reikalingumą. Viena iš atsisakymo ratifikuoti Kioto protokolą priežasčių buvo ta, kad JAV save laikė hegemonine supervalstybe, kuriai tarptautinis bendradarbiavimas įvairiais klausimais nėra reikalingas, o tokias problemas (kaip klimato kaita) ji gali spręsti pati, jei tai bus reikalinga. Per dešimt metų nuo to laiko pasaulyje padaugėjo mokslinių studijų ir įrodymų apie klimato kaitos problemą ir jos mastą, padidinusį supratimą, kad klimato kaita – tai globalinė problema, kurios veikdamos po vieną valstybės negali išspręsti¹⁶².

---

¹⁵⁸ Schmidt, 83.

¹⁵⁹ Gang, 547.

¹⁶⁰ Dzelzytė.

¹⁶¹ “U.S. Positions in International Climate Change Negotiations”. *The American Journal of International Law*, 102(1), 2008, 164-168; 164.

¹⁶² Rasma Ramoškaitė, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos trečioji sekretorė, Lietuvos Respublikos delegacijos į Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos 15-tąją valstybių narių konferenciją narė. Interviu su autore. Vilnius, 2010 m. gegužės 12 d.

Tai pakeitė atvirą JAV skepticizmą ryšiui tarp žmogaus veiklos ir klimato kaitos ir pripažinimą, kad klimatas iš tikrųjų keičiasi, o žmogus tam turi įtakos¹⁶³.

Pastaraisiais metais aukščiausių JAV pareigūnų pasisakymuose bandoma akcentuoti, kad JAV pasiruošusi priimti lyderės vaidmenį pasaulio šalims ieškant tarptautinių klimato kaitos problemos sprendimo būdų¹⁶⁴. Tačiau dėl nesukurtos nacionalinės kovos su klimato kaita teisinės sistemos ir ilgamečio skeptiško požiūrio į būtinybę spręsti klimato kaitos problemą JAV pozicija Kopenhagos klimato kaitos konferencijoje 2009 m. gruodį bei Bonos Bendrosios klimato kaitos konvencijos šalių narių derybininkų susitikime 2010 m. kovą atrodo silpnai ir pasyviai. „Nuo JAV pozicijos nepriklausys, ar naujasis klimato kaitos susitarimas bus pasiektas, ar nebus“¹⁶⁵.

JAV įtaką tarptautinėms klimato kaitos deryboms riboja ir tai, kad jos vyksta pagal Jungtinių Tautų sprendimų priėmimo taisykles, kurių pagrindinė yra konsensusas. Visi sprendimai turi būti priimami vienbalsiai, ir tokiu atveju JAV, net ir turėdama hegemoninę galią, formaliai yra lygiavertė bet kuriai kitai derybose dalyvaujančiai valstybei¹⁶⁶. Tuomet galia gali būti išnaudojama įtikinėjant kitas valstybes priimti tam tikrus sprendimus.

Pastarųjų derybų etapų tendencijos sudaro išpūdį, kad JAV nebėra hegemonas visos tarptautinės sistemos mastu, bent jau klimato kaitos problemos atveju. Veikiau ji yra dominuojanti valstybė tam tikrų kitų valstybių atžvilgiu, tai yra derybinėje „Skėtinėje grupėje“ (neformali išsivysčiusių Europos Sąjungai nepriklausančių valstybių grupė: Australija, Kanada, Islandija, Japonija, Naujoji Zelandija, Norvegija, Rusija, Ukraina ir JAV). Kitose grupėse taip pat išryškėja hegemoninės tendencijos: pavyzdžiui, Kiniją galima laikyti hegemonu kitoms didelėms besivystančioms valstybėms (Brazilijai, Indijai, Pietų Afrikos Respublikai ir kitoms)¹⁶⁷.

Pagaliau nepanašu, kad JAV nedalyvavimas Kioto protokole būtų padaręs įtaką jo funkcionavimui. Kaip jau buvo minėta (skyrus „Tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas“), tendencijos ir prognozės rodo, kad tiek beveik visoms Europos Sąjungos, tiek didžiajai daugumai kitų pagal Kioto protokolą privalomus

---

¹⁶³ “U.S. Positions in International Climate Change Negotiations“, 164.

¹⁶⁴ “United States Participation in the 15th Session of the Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change, Copenhagen, Denmark, December 7-18, 2009”.

¹⁶⁵ Ramoškaitė.

¹⁶⁶ Čiužas.

¹⁶⁷ Dzelzytė.

įsipareigojimus prisiėmusių valstybių pavyks juos įgyvendinti. Nesulaukus 2014-2015 metų negalima dar to tvirtai teigti, tačiau panašu, kad tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas veikia sėkmingai.

Atliekant šią analizę paaiškėjo, kad derybos dėl post-Kiotinio emisijų mažinimo įsipareigojimų etapo (kitai sakant, dėl sėkmingos tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo tašos) vyksta sudėtingiau nei dėl Kioto protokolo. Bandant tai sieti su mažėjančia JAV hegemonija tarptautinio proceso dėl klimato kaitos problemos sprendimo srityje, atrodytų, kad tenkinamas vienas iš hegemoninio stabilumo modelio tvirtinimų: silpstant hegemonui, prastėja ir režimo funkcionavimo perspektyvos. Tačiau panašu, kad derybos stringa dėl kitų priežasčių, viena iš jų – pasirašant Kioto protokolą buvo labai didelė ir aiški takoskyra tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų prasme, tad susitarti buvo lengviau¹⁶⁸. Tuo tarpu per pastaruosius metus smarkiai padidėjo besivystančių valstybių tarša. Be to, šiuo metu deramasi dėl daug didesnių emisijų mažinimo (20-30 proc.) nei prieš Kioto protokolą (apie 7 proc.).

Visa tai leidžia tvirtinti, kad **hegemoninio stabilumo hipotezė** – JAV, tarptautinėje sistemoje turinti hegemoninę reliatyvią bei su klimato kaitos problema susijusią galią, turinti interesą įkurti tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą, lemia tokio režimo susiformavimą ir funkcionavimą – **nepasitvirtino**. JAV neturėjo intereso įkurti tarptautinio režimo su privalomais anglies dvideginio ir kitų taršių dujų išmetimo ribojimais, jame nedalyvauja, tačiau toks režimas 2005 metais vis tiek buvo suformuotas. Be to, JAV atsisakymas dalyvauti neapsunkina režimo funkcionavimo ir nekompromituoja jo.

Tai jokiu būdu nereiškia, kad tarptautinėse derybose dėl klimato kaitos problemos sprendimo nereikia vertinti valstybių galios veiksnio. Tarptautinio režimo efektyvumo realios įtakos klimato kaitos stabdymui prasme, vienos didžiausių teršėjų dalyvavimas jame jį sustiprintų. Be to, Kopenhagos klimato kaitos konferencijoje pasiektas susitarimas yra iš esmės didžiųjų galių ir didžiausių teršėjų – JAV ir Kinijos – tiesioginių derybų rezultatas¹⁶⁹. Pagaliau JAV atsisakymas ratifikuoti Kioto protokolą lėmė derybinės galios persiskirstymą – gerokai daugiau veto galios įgavo Kanada,

---

¹⁶⁸ Dzelzytė.

¹⁶⁹ Falkner, 3.

Australija, Naujoji Zelandija, Japonija ir Rusija. Jos šia galia pasinaudojo derėdamosios dėl nuolaidų iš Europos Sąjungos Kioto protokolo nuostatų atžvilgiu¹⁷⁰.

Nepasitvirtinusi hegemoninio stabilumo hipotezė reiškia, kad valstybių galios veiksnio nepakanka paaiškinti, kodėl susiformavo ir funkcionuoja tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas. Tą paaiškinti pretenduoja neoliberalistinė probleminė-struktūrinė hipotezė.

5. Neoliberalistinis tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo aiškinimas

Išsikelta neoliberalistinė probleminio-struktūrinio modelio darbinė hipotezė reiškia, kad jei valstybių pozicijos tarptautinėse derybose dėl klimato kaitos problemos sprendimo daugiausiai nesutampa dėl konkrečių problemos sprendimo būdų, tikimybė, kad tarptautinis režimas bus sukurtas, lygi jo nesukūrimo tikimybei. Tuo tarpu jei šalių pozicijos labiausiai nesutampa dėl derybų oponentų prisiimtų išsipareigojimų pakankamumo, deryboms gresia tapti principinėmis. Tokiu atveju tarptautinio režimo sukūrimo ir sėkmingo veikimo tikimybė yra mažesnė nei pirmuoju, pozicijų konflikto dėl priemonių, atveju.

Techniškai stabdyti klimato kaitos procesą yra labai sudėtinga, o šiuo metu žinomos priemonės sugerti šiltnamio efektą sukeliančias dujas (pvz., miškų atauginimas) yra per silpnos projektuojamam jų emisijų kiekiui pasaulyje. Todėl vienintelis efektyvus būdas sumažinti šių dujų koncentraciją yra žymiai apriboti jų tolesnes emisijas. Anglies dvideginio, pagrindinio šiltnamio efekto sukėlėjo, kiekiai atmosferoje padidėję labiausiai dėl fosilinių energijos išteklių naudojimo ir pasaulio miškingumo mažėjimo. O miškingumas labiausiai mažėja besivystančiose šalyse dėl didėjančio dirbamos žemės poreikio bei augančio vartojimo išsivysčiusiose šalyse¹⁷¹. Todėl tai labai sunkiai išsprendžiamas ir didelius interesų konfliktus keliantis procesas. Visa tai tarp valstybių kelia nesutarimus, kokių priemonių reikia imtis anglies dvideginio emisijas.

Kaip jau minėta praėjusiame skyriuje („Neorealistinis tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo aiškinimas“), 1997 m., pasirašant Kioto protokolą, pasaulio ekonomikoje buvo ryški takoskyra tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių.

---

¹⁷⁰ Böhringer, 459.

¹⁷¹ Paterson, 294-295.

„Buvo lengva padalinti įsipareigojimus – visi jie (tiek finansiniai, tiek ir emisijų mažinimo) teko išsivysčiusioms šalims“¹⁷². Todėl labiausiai diskutuojama ir nesutariama buvo dėl to, kiek, kaip labai ir koku būdu turi įsipareigoti išsivysčiusioms priskirtos valstybės.

Vienas daugiausiai nesutarimų kėlęs klausimas buvo „dujų emisijų sugėrimo“¹⁷³ (angl. „emission sinks“) įtraukimas į Kioto protokolą. Australija, Kanada, Naujoji Zelandija ir JAV reikalavo įtraukti jį į susitarimo tekstą, tuo tarpu ES, Japonija ir besivystančios valstybės tam paprastai prieštaravo¹⁷⁴. Kai buvo pasiektas kompromisas, Australija, Kanada, Naujoji Zelandija, Japonija ir Rusija gavo gerokai mažesnius šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimų sumažinimo įsipareigojimus¹⁷⁵ dėl turimų miškų.

Be „dujų emisijų sugėrimo“ klausimo, Rytų Europos šalys bei Rusija stengėsi išvengti ribojimų prekiauti „karštu oru“, t. y. emisijų leidimų vienetais, dėl žymiai mažesnių realių dujų emisijų nei joms yra numatyta, tuo tarpu ES ir nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos siekė iki minimumo sumažinti tokią prekybą. Besivystančios valstybės buvo itin suinteresuotos „Švaraus vystymosi mechanizmo“ instrumento (žr. skyrių „Tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas“) įtvirtinimu Kioto protokole, nes tai potencialiai žadėjo joms didžiulius investicijų srautus iš išsivysčiusių valstybių. Besibaiminančios likti nuošalyje Afrikos šalys reikalavo, kad tokios investicijos būtų paskirstytos proporcingai pagal regionus. Lotynų Amerikos šalys į „Švarios plėtos mechanizmo“ galimų projektų sąrašą siūlė įtraukti ir miškininkystę, kam itin prieštaravo nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos. Indija ir Kinija tvirtino tuometinį prekybos taršos leidimas paskirstymą esant neteisingą, o naftą eksportuojančių šalių organizacijos (OPEC) narės reikalavo finansinės kompensacijos už dėl apribojimų išsivysčiusioms valstybėms neparduoto naftos kiekio. Išsivysčiusios šalys stengėsi derėtis tik dėl visų Kioto protokolo instrumentų iš karto,

---

¹⁷² Dzelzytė.

¹⁷³ Sąvoka dažniausiai suprantama kaip miškų sugeriamas anglies dvideginis, tačiau gali reikšti ir, pavyzdžiui, naujasis anglies dvideginio sugavimo jo išsiskyrimo vietoje technologijas, naudojamas pramonėje ir energijos gamyboje.

¹⁷⁴ Davis A. Wirth, “The Sixth Session (Part Two) and Seventh Session of the Conference of the Parties to the Framework Convention on Climate Change”. *The American Journal of International Law*, 96(3), 2002, 648-660; 654.

¹⁷⁵ Böhringer, 457.

kad besivystančios valstybės neužblokuotų derybų vien dėl prekybos taršos leidimais klausimo¹⁷⁶.

Derybų dėl klimato kaitos dalyvėms priėjus kompromisą ir šiais klausimais, panašu, kad labiausiai nusileido griežčiausią poziciją prisiimanų išipareigojimų atžvilgiu turėjusi ES. Kaip ir „dujų emisijų sugėrimo“ atveju, valstybėms leista beveik neribotai prekiauti „karštu oru“; be to, nenumatyta, kiek valstybė turi savarankiškai sumažinti emisijų, o kiek – perkant taršos leidimo vienetus iš išipareigojimus įgyvendinusių šalių¹⁷⁷.

Finansavimas taip pat buvo reikšminga diskusijų tema derantis dėl Kioto protokolo. Kadangi XX a. paskutiniame dešimtmetyje buvo aiškus skirtumas tarp finansinės galios ir besivystančių valstybių, buvo beveik akivaizdu, kad pirmosios turėtų padėti pastarosioms. Tokios pagalbos reikalingumas nebuvo per daug kvestionuojamas iš išsivysčiusių valstybių pusės. Pavyzdžiui, 2001 m. Bonos konferencijoje atskiruoju politiniu pareiškimu su nuoroda į ten pasiektą susitarimą Kanada, ES, Islandija, Naujoji Zelandija, Norvegija ir Šveicarija išipareigojo 2005 m. pasiekti bendrą 410 mln. JAV dol. paramos lygį besivystančioms šalims, o 2008 m. persvarstyti paramos dydį. Japonija papildomai pažadėjo remti darnų pastarųjų vystymąsi bei suteikti joms lengvatines paskolas projektams, susijusiems su klimato kaitos problemos sprendimu¹⁷⁸.

Taigi nors valstybės tarptautinėse derybose turėjo akivaizdžiai skirtingas pozicijas dėl klimato kaitos problemos sprendimo priemonių, joms pavyko įvairiais klausimais pasiekti kompromisą, ir tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas buvo įsteigtas, nors ir po 8 metų nuo Kioto protokolo pasirašymo. Tai patvirtina hipotezę, kad valstybių pozicijų konfliktas dėl klimato kaitos sprendimo priemonių lemia vidutinę tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo tikimybę.

Derybose dėl naujojo šiltnamio efekto dujų išmetimų mažinimo išipareigojimų periodo išsikeliama jau ambicingesni tikslai, todėl ir priemonės tiems tikslams pasiekti tarp valstybių yra vis dar aktualus klausimas. Iš pradžių gali susidaryti įspūdis, kad nesutariama „dėl visko“¹⁷⁹. Diskutuojama dėl būsimo susitarimo teisinės formos, konkrečių išipareigojimų masto, finansavimo; taip pat ar įtraukti transporto sektorių nustatant dujų emisijų mažinimo tikslus; kaip kontroliuoti besivystančių valstybių

---

¹⁷⁶ Michaelowa, 266.

¹⁷⁷ Böhringer, 457-458.

¹⁷⁸ Wirth, 651.

¹⁷⁹ Čiužas.

emisijų augimą¹⁸⁰. Vyrauja principinis šalių sutarimas, kad reikia tęsti patobulintą tarptautinę prekybą anglies dvideginio taršos leidimų vienetais, išlaikyti besivystančių valstybių prisitaikymo prie klimato kaitos neigiamų padarinių fondą, toliau lengvatinėmis sąlygomis dalintis su jomis kovos su klimato kaita technologijomis bei padidinti finansinę pagalbą tam pačiam tikslui. Šiame kontekste nesutariama dėl to, kurioms šalims turėtų būti leidžiama dalyvauti tarptautinėje prekyboje emisijų leidimais¹⁸¹.

Tačiau šiame tarptautinių derybų etape, be natūraliai kylančių kovos su klimato kaita priemonių klausimų, itin išryškėjo pagrindinis naujojo susitarimo trukdis – reliatyviosios naudos skaičiavimai, nei dauguma šalių savo veiksmus tiesiogiai sieja su kitų dalyvių daromais žingsniais. Ambicingesnius tikslus mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas Kioto protokole įsipareigojusios šalys prisiims tik įvertinę JAV analogiškus užmojus, tuo tarpu ši valstybė savo dalyvavimą privalomo pobūdžio naujajame susitarime mato tik drauge su didžiosiomis besivystančiomis valstybėmis¹⁸², ypač Kinija ir Indija. Tačiau pastarosios šalys toliau įnirtingai laikosi pozicijos, kad dujų emisijų mažinimas dėl istorinių priežasčių yra išsivysčiusių valstybių atsakomybės reikalas, todėl idėją ir joms reikšmingiau įsipareigoti kovojant su klimato kaita jos atmeta¹⁸³. Todėl šios valstybės nepalaiko ir ES, kuri savo ruožtu sieja didesnius savo įsipareigojimus su kitų šalių prisiimtų tikslų ambicingumu, išsamesnės kovos su klimato kaita vizijos¹⁸⁴. Rusijos ir Meksikos pasiūlyta savanoriškų įsipareigojimų idėja besivystančių valstybių taip pat priimta įtariai – baiminamasi, kad įteisintas savanoriškumas ilgainiui vis tiek būtų pakeistas į privalomą tarptautinę atsakomybę¹⁸⁵.

JAV noras neskubėti nustatant konkrečius šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų įsipareigojimus (paliekant tik visuotinį tikslą neleisti pasaulio klimatui atšilti daugiau nei 2 laipsniais Celsijaus), Indijos ir ypač Kinijos nedviprasmiškas atsisakymas reikšmingai (2050 m., lyginant su 1990 m., 50 proc.) sumažinti dujų emisijas sužlugdė ES lūkesčius pasiekti susitarimą Kopenhagoje¹⁸⁶. Prie techninių klausimų apie

---

¹⁸⁰ Ten pat.

¹⁸¹ Soledad Aguilar, "Elements for a Robust Climate Regime Post-2012: Options for Mitigation". *Review of European Community and International Environmental Law*, 16(3), 2007, 356-367; 356-357.

¹⁸² Depledge, 155.

¹⁸³ Spence, 148.

¹⁸⁴ Ten pat, 144-145.

¹⁸⁵ Ten pat, 145.

¹⁸⁶ Tobias Rapp, Christian Schwägerl, Gerald Traufetter, "The Copenhagen Protocol: How China and India Sabotaged the UN Climate Summit". *Spiegel Online*, 2010-05-05.

priemonės prisidėjus esminiams nesutarimams dėl reliatyviosios naudos, susitarti tampa sudėtingiau. Tai iliustruoja nepavykusios viltys Kopenhagoje pasirašyti susitarimą ir tokiu būdu sėkmingai pratęsti tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimo veikimą. Tai patvirtina hipotezę, kad valstybių pozicijų konfliktas dėl interesų reliatyvios naudos atžvilgiu klimato kaitos atveju lemia žemą tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo tikimybę.

Tarptautinio režimo kūrimo ir pratęsimo problemų dinamika **problemine-
struktūrinę hipotezę** – kad valstybių pozicijų konfliktas dėl klimato kaitos sprendimo priemonių lemia vidutinę tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę, o valstybių pozicijų konfliktas dėl interesų reliatyvios naudos atžvilgiu klimato kaitos atveju lemia žemą tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę – **patvirtina**. Tam, kad būtų galima tvirtinti šią hipotezę turint platesnę aiškinamąją galią, reikia ją patikrinti kitu aplinkosauginiu, artimiausiu tarptautiniam klimato kaitos problemos sprendimo režimui, atveju. Tai – Ozono sluoksnio apsaugos tarptautinis režimas.

6. Ozono sluoksnio apsaugos tarptautinis režimas

Ozono sluoksnio apsaugos tarptautinio režimo pradžią simbolizuoja pasirašytas ir įsigaliojęs Montrealio protokolas dėl ozono sluoksnį naikinančių medžiagų¹⁸⁷. Šiuo protokolu reguliuojamos bei ribojamos freono ir kitų ozono sluoksnį Žemės stratosferoje naikinančių dujų emisijos¹⁸⁸. Už įsipareigojimus mažinti ir atsisakyti tokių dujų naudojimą atsiskaito protokolą pasirašiusios ir ratifikavusios valstybės. Iš viso šiuo metu tarptautiniam režimui priskiriama keletas dokumentų (teisinių instrumentų): Vienos konvencija dėl ozono sluoksnio apsaugos (pasirašyta 1985 m., įsigaliojusi 1988 m.), Montrealio protokolas dėl ozono sluoksnį naikinančių medžiagų (pasirašytas 1987 m., įsigaliojęs 1989 m.) bei keletas protokolo pataisų, priimtų 1990 m., 1992 m., 1995 m., 1997 m. ir 1999 m.¹⁸⁹

<<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,692861-2,00.html>>,

<<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,692861-3,00.html>> [Žiūrėta 2010-05-18].

¹⁸⁷ United Nations Environment Programme, Ozone Secretariat, “The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer”. Nairobi: Secretariat for the Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer & The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, 2000.

<<http://www.unep.org/ozone/pdfs/montreal-protocol2000.pdf>> [Žiūrėta 2010-05-20].

¹⁸⁸ Wirth, 652.

¹⁸⁹ Dimitrov, “Knowledge, Power and Interests”, 129.

XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje buvo suformuota mokslinė teorija, tvirtinanti, kad dėl žmonių veiklos tam tikros pramoninės medžiagos naikina ozono sluoksnį stratosferoje, kuris saugo gyvybę Žemėje nuo žalingų saulės ultravioletinių spindulių. Šios medžiagos buvo naudojamos nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio aerozoliuose, šaldikliuose, plastiko gamyboje, priešgaisrinėse cheminėse priemonėse, tirpikliuose ir valikliuose. Nors ir susidurdamos su pramonės atstovų opozicija, keletas valstybių, tarp jų ir didžiausia minėtų kenksmingų medžiagų naudotoja JAV, priėmė vidinius freono naudojimą ribojančius teisės aktus¹⁹⁰. Tai buvo vienas iš impulsų tarptautinio režimo ozonui apsaugoti užuomazgoms.

1982 m. Jungtinių Tautų Aplinkosauginės programos sekretoriatas, inicijavus Skandinavijos valstybėms, suorganizavo pirmąją konferenciją siekiant sutarti dėl tarptautinės ozono sluoksnio apsaugos sutarties. Šių derybų eigoje Vakarų Europos valstybės, turėjusios didžiausią įtaką Europos Bendrijose (EB), stipriai priešinosi tarptautiniu būdu kontroliuojamam freono ir kitų ozonui kenksmingų medžiagų naudojimui, tuo tarpu Skandinavijos šalys, Kanada, Austrija ir Šveicarija (vadinamoji Toronto grupė) palaikė tokį reguliavimą. JAV pozicija tarptautinės kontrolės klausimu nebuvo aiški iki XX a. devintojo dešimtmečio vidurio, kai jos prisidėjo prie Toronto grupės nuomonės. Tam esminės įtakos turėjo didžiųjų JAV kompanijų sėkmė kenksmingas medžiagas gamyboje keičiant pakaitalais¹⁹¹.

Kadangi per tris metus skirtingas pozicijas turinčioms šalims kompromiso pasiekti nepavyko, 1985 m. pasirašytoje Vienos konvencijoje užfiksuotas tik bendras valstybių sutarimas bendradarbiauti tolesniuose moksliniuose problemos tyrimuose bei keistis informacija (tokia pirmoji derybų baigtis labai primena 1992 m. Rio de Žaneire pasirašytą Jungtinių Tautų Bendrąją klimato kaitos konvenciją. Tik derybų dėl klimato kaitos problemos atveju didžiausias tarptautinių įsipareigojimų priešininkas buvo JAV, o ne Europos Bendrijos, kaip ozono skylių problematikos atveju). Todėl iš karto po to imta tartis dėl įpareigojančio protokolo sudarymo ir pasirašymo.

Iš pradžių siūlomi problemos sprendimo būdai vėl buvo labai skirtingi, ir EB tikino sutiksianti tik sumažinti gamybos, kurioje naudojamos kenksmingos ozonui medžiagos, apimtys. Visgi 1987 m. antroje pusėje Montrealio protokolu buvo pasiektas kompromisas tris metus nuo jo įsigaliojimo ozoną ardančių medžiagų naudojimą sumažinti per pusę, o vėliau – atsisakyti jų visiškai. Protokolas įsigaliojo 1989 m. sausio

---

¹⁹⁰ Ten pat, 129-130.

¹⁹¹ Ten pat, 130.

1 d., jį ratifikavus 29 valstybėms, atsakingoms už 83 proc. pasaulio freono ir kitų kenksmingų ozonui dujų naudojimą¹⁹². Naujausiais duomenimis, prie šio protokolo yra prisijungusios 196 pasaulio valstybės¹⁹³.

Esminis valstybių pozicijų susidūrimas derybose įvyko tarp Europos Bendrijų ir Toronto derybinės grupės su JAV priešakyje. 1978 m. JAV vidaus pramonėje uždraudus nebūtiną freono naudojimą, freono gamyba aerosoliams šioje šalyje smuko 95 proc. Tai suteikė absoliučios ir reliatyvios naudos EB valstybėms, nes taip jos tapo didžiausios produktų su freonu gamintojos ir tiekėjos pasaulyje, ypač besivystančioms valstybėms su jų didėjančia paklausa¹⁹⁴. Tuo pačiu metu tai lėmė ir reliatyvią žalą JAV konkurencingumui šioje pramonės šakoje. Todėl JAV nedelsiant siekė užmegzti dvišalį dialogą su EB, kad jos taip pat priimtu analogiškus ribojimus vidaus rinkoje. EB į tai atsakė 1980 m. priimtu sprendimu 1982 m. 30 proc. sumažinti aerosolių su ozonui kenksmingomis medžiagomis naudojimą, lyginant su 1976 m. Europos Bendrijose vyravo nuostata, kad į didėjančią ozono sluoksnio skylių grėsmę jos atsakė adekvačiai, ir jokių papildomų žingsnių priimti nereikėjo. Jų nuomone, toks sprendimas neturėjo pakenkti jų dominuojamai pozicijai produktų su freonu eksporto rinkoje bei planui ir ateityje pelnytis iš augančių besivystančių valstybių ūkių. Tačiau aplinkosauginiu požiūriu 30 proc. sumažinimas buvo simboliškas žingsnis¹⁹⁵.

1984 m. JAV, palaikoma Toronto grupės valstybių, tarptautiniam įsipareigojimui bandė pritaikyti tokį patį kovos su ozono sluoksnio yrimo procesu būdą, kaip ir vidaus politikoje, t. y. laikėsi pozicijos, kad reikia uždrausti nebūtiną freono naudojimą pramoninėje gamyboje. Tuo tarpu EB kėlė klausimą dėl tarptautinės sutarties reikalingumo, nes moksliniai ozono sluoksnio aižėjimo įrodymai dar nebuvo pakankamai tvirti ir įrodyti, trūko efektyvių freono ir kitų ozonui kenksmingų medžiagų pakaitalų, o skuboti veiksmai remiantis abejotinais moksliniais duomenimis būtų ekonomiškai per brangūs¹⁹⁶. Vėlgi, tokia EB pozicija pirminėje tarptautinių derybų dėl ozono sluoksnio apsaugos stadijoje beveik identišškai atitinka JAV poziciją ankstyvajame derybų dėl klimato kaitos problemos sprendimo etape.

---

¹⁹² Ten pat, 130

¹⁹³ United Nations Environment Programme, Ozone Secretariat, "Status of Ratification". <http://ozone.unep.org/Ratification_status/> [Žiūrėta 2010-05-20].

¹⁹⁴ Jeffrey Berejekian, "The Gains Debate: Framing State Choice". *The American Political Science Review*, 91(4), 1997, 789-805; 797-798.

¹⁹⁵ Ten pat, 798.

¹⁹⁶ Ten pat, 798.

Nesutarimas tarp Toronto grupės ir EB strigdė derybas, kas vedė prie neįpareigojančio susitarimo – Vienos konvencijos 1985 m. – pasirašymo. Stengtasi į šį susitarimą įtraukti nuostatą dėl būtinybės tęsti mokslinius tyrimus bei numatyti kitais klausimais toliau tartis Montrealyje. Kaip ir JAV pusė, EB geriausiu atveju į tarptautinį susitarimą įtraukti tokias kovos su ozono sluoksnio mažėjimo problema priemones, kokios buvo numatytos jų vidaus rinkoje, t. y. 30 proc. sumažinti ozonui kenksmingų medžiagų naudojimą aeroliuose ir vėliau šios dalies nebedidinti.

Po dviejų metų, tik JAV pagrasinus priimti vienašalį įstatymą visiškai uždrausti ne tik ozonui kenksmingų medžiagų naudojimą gamyboje, bet ir tokių medžiagų turinčių prekių eksportą bei importą, o iniciatyvą palaikius kitoms šalims, EB, kaip didžiausios prekių su tokiais medžiagomis gamintojos ir eksportuotojos, nauda būtų smarkiai sumažėjusi. Todėl derybos peraugo į diskusijas dėl konkrečių įsipareigojimų ir jų įgyvendinimo priemonių. Montrealio protokolas buvo sunkia pasiektas kompromisas tarp JAV ir EB, arba, atitinkamai, tarp reikalavimų visiškai uždrausti gamyboje naudoti freoną ir siekio išlaikyti status quo¹⁹⁷.

Tokia derybų dėl tarptautinio ozono sluoksnio apsaugos režimo apžvalga rodo, kad šioms deryboms postūmį davė ekonominiai reliatyvios naudos skaičiavimai, nes Europos Bendrijoms iš pradžių buvo naudinga būti didžiausia produktų su freonu gamintoja ir eksportuotoja pasaulyje. Tokia jos nauda išaugo JAV vienašališkai apribojus ir iš esmės uždraus freono ir kitų ozonui kenksmingų medžiagų naudojimą gamyboje, o kitoms išsivysčiusioms šalims taip pat prisidėjus prie šių veiksmų. Kartu tai reiškė ir sumažėjusį JAV konkurencingumą – santykinę žalą jos ekonominiams interesams. Be reliatyviosios naudos, pirmajame derybų dėl ozono sluoksnio apsaugos režimo etape buvo diskutuojama ir dėl vertybių: JAV ozono sluoksnio yrimą kėlė kaip pasauline problema, kurią reikia spręsti visoms prie to prisidedančioms valstybėms. Tuo tarpu EB kėlė ozono sluoksnio aižėjimo mokslinio pagrįstumo klausimą bei abejojo, ar apskritai dėl to reikalinga kokia nors tarptautinė sutartis.

Prisimenant probleminį-struktūrinį modelį (žr. 29 psl.), pagal jį valstybių pozicijų konfliktas *dėl interesų reliatyvios naudos atžvilgiu* tarptautinės problemos atveju lemia *žemą* tarptautinio režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę, tuo tarpu valstybių pozicijų konfliktas *dėl vertybių* problemos atveju lemia *labai žemą* režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę. Tokios hipotezės paaiškina ozono

---

¹⁹⁷ Ten pat, 798, 800, 803.

sluoksnio apsaugos režimo formavimąsi, nes pirmajame derybų etape, 1985 m., buvo pasirašyta neįpareigojanti Vienos konvencija – pagrindas režimui sukurti nebuvo padėtas.

Antrajame derybų etape, kai pagrindiniai nesutarimai tarp valstybių pasikeitė iš vertybių ir reliatyvios naudos į būdus ozono skylių problemai spręsti, tarptautinis režimas gana greitai buvo sukurtas: 1987 m. pasirašytas įpareigojantis Montrealio protokolas, įsigaliojęs 1989 m. Pagal probleminį-struktūrinį modelį, valstybių pozicijų konfliktas dėl tarptautinės problemos sprendimo *priemonių* lemia *vidutinę* tarptautinio režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę. Tai pasiteisino ozono sluoksnio apsaugos režimo atveju.

Įsigaliojęs šis tarptautinis režimas be didesnių problemų labai efektyviai (tiek įsipareigojimų laikymosi, tiek naudos aplinkai prasme) funkcionuoja. Montrealio protokolo laikymasis buvo apsunkintas Sovietų Sąjungos žlugimo bei didesnio nei sutarta didžiausių teršėjų kenksmingų ozonui medžiagų naudojimo ir jų patekimo į stratosferą. Tačiau tai pasirodė esanti trumpalaikė problema, kuri greitai buvo techniniame lygyje išspręsta. Specialaus ozono režimo priežiūros komiteto ataskaitos rodo, kad didžiosios pramoninės valstybės, pavyzdžiu imant Rusiją, laikosi įsipareigojimų. Nuolatiniai atmosferos matavimai taip pat patvirtina sėkmingą režimo funkcionavimą – realios kenksmingų medžiagų dujų emisijos atitinka valstybių deklaruojamąsias. Tik keletas mažų ir santykinai nedaug atmosferą iš gamybos teršiančių valstybių turi įsipareigojimų laikymosi sunkumų. Pvz., už 2003 m. tokių problemų turėjo Azerbaidžanas, Čilė, Iranas, Pakistanas, Filipinai, Tailandas ir keletas labai mažų besivystančių valstybių¹⁹⁸.

Ozono sluoksnio apsaugos režimas patvirtina ir šio darbo „Neorealistinis tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo aiškinimas“ skyriuje padarytą išvadą, kad tarptautinių režimų formavime negalima nuvertinti ar atmesti valstybių galios reikšmės. XX a. aštuntajame ir devintajame dešimtmečiuose JAV buvo veiksmingos ir pažangios lyderės aplinkosaugos politikoje, turėjusios didelę reikšmę tuometinių tarptautinių aplinkosauginių režimų formavimesi. To pavyzdys – ozono režimas¹⁹⁹. Smarkus vienašalis JAV apribojimas vidaus pramonei naudoti freoną bei pagrasinimas uždrausti eksportuoti ir importuoti visą produkciją, kurioje yra arba jos

---

¹⁹⁸ Frank Grundig, “Patterns of International Cooperation and the Explanatory Power of Relative Gains: An Analysis of Cooperation on Global Climate Change, Ozone Depletion, and International Trade”. *International Studies Quarterly*, 50, 2006, 781–801; 796-797.

¹⁹⁹ Vogler, 2.

gamyboje buvo naudojamas freonas, paspartino tarptautinio režimo suformavimą. Toks JAV aktyvumas visų pirma vidaus rinkoje uždrausti aerozolių su ozonui kenksmingomis medžiagomis gamybą ir naudojimą būtent minėtais dešimtmečiais siejamas su praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio energetine krize, kurią simbolizuoja 1973 m. OPEC naftos eksporto embargas. Po jo JAV vyravo išskirtinė aplinkosauginė agitacija²⁰⁰.

Ozono režimo sėkmingas susiformavimas ir funkcionavimas politiškai yra ypatingas, nes derybos dėl jo apėmė visas įprastas aplinkosauginio tarpvalstybinio bendradarbiavimo kliūtis: susirūpinimo aplinkosauga ir ekonominių interesų priešpriešą bei ryškų ir stiprų konfliktą tarp valstybių pozicijų problemos atžvilgiu. Nestandartiška ir tai, kad didžiausias freono naudotojas – JAV – pirmas savanoriškai uždraudė jų naudojimą bei labiausiai siekė to paties rezultato pasaulio mastu. Didžiausia analogiškų medžiagų pramonėje naudotoja Europos Bendrijoje – Vokietija – savo ruožtu taip pat tapo viena iš pirmųjų EB narių, pradėjusių palaikyti tarptautinį reguliavimą. O pati pasiekta tarptautinė sutartis nustatė kenksmingų medžiagų naudojimo mažinimo ir atsisakymo terminus, nors tuo metu alternatyvios joms technologijos dar nebuvo plačiai paplitusios²⁰¹.

Ryšys tarp ozono sluoksnio aižėjimo stratosferoje ir klimato kaitos yra painus. Ozonas yra šiltnamio efektą sukeliančios dujos (taigi ozono sluoksnio saugojimas teoriškai turėtų pasunkinti klimato kaitos problemą), tačiau tokioms dujoms yra priskiriamos ir medžiagos, naikinančios ozoną (jų mažinimas teoriškai turėtų pristabdyti klimato kaitą). Dar painiau yra tai, kad dalis ozonui žalingų dujų pakaitalų taip pat prisideda prie šiltnamio efekto. Tad Montrealio protokolas dėl ozono sluoksnį naikinančių medžiagų teoriškai gali tiek pasunkinti, tiek palengvinti klimato kaitos problemą²⁰².

Tačiau ozono sluoksnio apsaugos režimas nėra identiškas klimato kaitos problemos sprendimo režimui. Klimato kaita yra didžiausia iki šiol pasaulyje kolektyvinių veiksmų ją sprendžiant reikalaujanti problema. Į probleminį ir pasaulio šalių dėmesio reikalaujantį lygį ji buvo iškelta beveik iš karto po kompromiso dėl ozono skylių problemos sprendimo²⁰³. Tačiau pastaroji grėsmė yra daug mažesnė nei klimato kaitos žalingos pasekmės. Didžiausias skirtumas tarp jų yra šių problemų sprendimo

---

²⁰⁰ Schmidt, 87.

²⁰¹ Dimitrov, "Knowledge, Power and Interests", 130.

²⁰² Scott Barrett, "Climate treaties and the imperative of enforcement". *Oxford Review of Economic Policy*, 24(2), 2008, 239–258; 247.

²⁰³ Ten pat, 257.

kaštai ir efektyvaus bendradarbiavimo dėl jų nauda. Klimato kaitos problemos sprendimas reiškia didelę valstybių ekonomikų auką, kas gali grėsti šalių saugumui, tuo tarpu ozono sluoksniui žalingų medžiagų naudojimo sumažinimas ir uždraudimas kainuoja gerokai mažiau. JAV tai atsieina apytikriai 0,001 proc. metinio bendrojo vidaus produkto²⁰⁴.

Klimato kaitos režimą sukurti ir palaikyti gali būti sunkiau dėl didesnio derybose dalyvaujančių valstybių skaičiaus nei tai buvo ozono režimo atveju. Tačiau dėl klimato kaitos valstybės dažniausiai derasi koalicijomis. Be to, tam, kad klimato kaitos problemos sprendimo ir ozono sluoksnio apsaugos režimai aplinkosaugine prasme veiktų efektyviausiai, reikia sutarimo tarp apytiksliai dvidešimties labiausiai teršiančių pasaulio valstybių²⁰⁵. Prieš dvidešimt metų teigta, kad ozono sluoksnio aižėjimas beveik vienodai paveiks viso pasaulio gyventojus, tuo tarpu dėl klimato kaitos bus aiškių laimėtojų ir pralaimėtojų²⁰⁶. Tvirtinimas teisingas iš dalies: dėl ozono sluoksnio mažėjimo žalingas poveikis pasireiškia visur, tačiau labiausiai – ten, kur jau susidariusios ozono sluoksnio skylės. Analogiškai klimato kaitos žalingas poveikis taip pat pasireiškia visur, tačiau didžiausią grėsmę kelia pakrančių valstybėms: dėl tirpstančių ledynų nulemto jūros lygio augimo arba sumažės jų plotas, arba jos apskritai bus apsemtos.

Nors ozono sluoksnio apsaugos režimas turi skirtumų nuo tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo, visgi tai artimiausias pastarajam režimas. Jis yra aplinkosauginio pobūdžio ir įpareigoja valstybes mažinti iki visiško atsisakymo kenksmingų aplinkai medžiagų naudojimą ir jų sukeltamų dujų išmetimus. Ozono sluoksnio apsaugos režimo atveju pasitvirtinusios probleminio-struktūrinio modelio hipotezės bei valstybių galios veiksnio reikšmė leidžia daryti tvirtas magistro darbo išvadas.

---

²⁰⁴ Grundig, 783.

²⁰⁵ Ten pat, 791.

²⁰⁶ O. R. Young, 367.

Išvados

1. Akademinių tyrimų bei analizių apie tarptautinių režimų teorijas ir pasaulines derybas dėl klimato kaitos atlikta ir toliau atliekama daug – tai populiaros ir aktualios temos tarptautinių santykių disciplinoje. Tačiau tokių darbų, kurie analizuotų pasaulines derybas dėl klimato kaitos kaip tarptautinį režimą ir ypač per neorealizmo bei neoliberalizmo teorines prieigas, pagrindiniuose akademinių darbų šaltiniuose nėra. Toks aiškinimas yra naujas raktas į tarptautinių klimato kaitos derybų supratimą, ir šis magistro darbas užpildo šią spragą.
2. Pasinaudojus Stepheno Krasnerio suformuluotu tarptautinių režimų apibrėžimu, papildytu Tiubingeno universiteto tyrimų komandos, ir įvertinus klimato kaitos derybų principus, normas, taisykles, sprendimų priėmimo procedūras, valstybių lūkesčius, efektyvumą ir ilgalaikiškumą (tvirtumą), nustatyta, kad tarptautinis klimato kaitos problemos sprendimo režimas buvo sukurtas 2005 m. vasario mėn., kai įsigaliojo Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas. Tai įvyko jį ratifikavus pakankamam valstybių skaičiui. Tuo tarpu pati konvencija, pasirašyta 1992 m. ir įsigaliojusi 1994 m., netenkina visų režimo kriterijų ir labiau fiksuoja politinį valstybių pasiryžimą spręsti klimato kaitos problemą.
3. Derantis dėl Kioto protokolo režimo, valstybių pozicijos dažniausiai konfliktuodavo dėl būdų ir priemonių, kurios reikalingos kovojant su klimato kaitos reiškiniu. Tai yra, labiausiai nesutarta, kiek labai reikėtų įsipareigoti sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas (išmetimus) į atmosferą; kokie šią užduotį palengvinantys mechanizmai ir instrumentai turėtų būti įtraukti į Kioto protokolą; kiek veikimo laisvės suteikti valstybėms pasinaudoti tais instrumentais; kokią finansinę paramą ir koku būdu ją suteikti besivystančioms valstybėms, skirtą palengvinti jų kovą su klimato kaita ir žalingais jos padariniais. Tuo tarpu derantis dėl Kioto protokolo režimo pratęsimo (naujojo, post-Kiotinio, dujų emisijų mažinimo įsipareigojimų etapo), išlikusias diskusijas dėl klimato kaitos problemos sprendimo priemonių užgožė reikšmingesnis interesų reliatyvios naudos (klimato kaitos problemos sprendimo ir ozono režimo atvejais – reliatyvios žalos) atžvilgiu nesutapimas. Visos pagrindinės valstybės ir jų grupės derybose savo įsipareigojimus ir veiksmus siejo su atitinkamais oponentų veiksmais. Argumentuojama, kad mažiausią ekonominę reliatyvią žalą šalys patirtų tik įsipareigojusios drauge.

4. Klimato kaitos problemos atžvilgiu galia matuota kaip šalies anglies dvideginio, pagrindinių šiltnamio efektą sukeliančių dujų, į atmosferą išmetamas kiekis. Kuo jis didesnis – tuo šalies santykinė galia ir svarba yra didesnė. Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) įvardyta kaip dominuojanti valstybė (hegemonas, kaip nustatyta pagal jo apibrėžimą), turėjusi didžiausią santykinę galią XX a. paskutiniame dešimtmetyje karinėje, ekonominėje ir konkrečiai su klimato kaitos problema susijusioje (anglies dvideginio emisijų kiekiai) srityje. Tačiau XXI a. pirmojo dešimtmečio antrojoje pusėje JAV santykinė dominuojanti galia ekonominėje srityje dėl augančių kitų pasaulio ūkių ir pasaulio ekonominės krizės sumenko, o klimato kaitos problemos srityje dominuojančios jų galios neliko. Pagal anglies dvideginio emisijas iš neatsinaujinančių fosilinių energijos išteklių naudojimo ir deginimo 2006 m. JAV buvo aplenkta Kinijos.
5. Darbe pristatytame tyrime pasitelkti tarptautinių santykių tarptautinių režimų formaliųjų prieigų neorealisticiniai (galios pagrindo) ir neoliberalisticiniai (interesų pagrindo) teorinių srovių aiškinamieji modeliai: atitinkamai hegemoninio stabilumo ir probleminis-struktūrinis. Pagal juos suformuotos teorinės hipotezės. **Teorinė hegemoninio stabilumo modelio hipotezė** – tarptautinėje sistemoje hegemoninę santykinę bei su konkrečia problema susijusią galią turinti valstybė, turinti interesą įkurti tarptautinį režimą, lemia tokio režimo susiformavimą ir funkcionavimą. **Teorinė probleminio-struktūrinio modelio hipotezė** – valstybių pozicijų konflikto dėl sprendžiamos tarptautinės problemos pobūdis lemia tarptautinio režimo susiformavimą ir funkcionavimą (žr. 1-ąją, aiškinamąją, lentelę, 29 psl.).
6. Pagal teorines hipotezes darbo eigoje suformuluotos darbinės hipotezės. **Darbinė hegemoninio stabilumo modelio hipotezė** – JAV, tarptautinėje sistemoje turinti hegemoninę santykinę bei su klimato kaitos problema susijusią galią, turinti interesą įkurti tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą, lemia tokio režimo susiformavimą ir funkcionavimą. Darbinė **probleminio-struktūrinio modelio hipotezė** – valstybių pozicijų konfliktas dėl klimato kaitos *sprendimo priemonių* lemia vidutinę tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę, o valstybių pozicijų konfliktas *dėl interesų reliatyvios naudos atžvilgiu* klimato kaitos atveju lemia žemą tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo susiformavimo ir funkcionavimo tikimybę.

7. Patikrintos darbinės hipotezės tarptautinio klimato kaitos problemos sprendimo režimo atveju atskleidė, kad hegemoninio stabilumo modelis nėra tinkamas tarptautiniam klimato kaitos problemos sprendimo režimui aiškinti. Tačiau tai nereiškia, kad tarptautinėse derybose dėl klimato kaitos sprendimo nereikia vertinti valstybių galios veiksnio. Vienos didžiausių teršėjų dalyvavimas režime jį sustiprintų, o JAV pasitraukimas iš derybų dėl Kioto protokolo režimo suteikė daugiau derybinės galios kitoms šiame procese dalyvavusioms valstybėms. Be to, naujausias, kad ir kuklius, pasiekimus derybose dėl Kioto protokole režimo pratęsimo reikia tiesiogiai sieti su didžiųjų pasaulio valstybių-teršėjų susitarimais. Pagaliau kitas šiame magistro darbe naudojamas neoliberalistinis probleminis-struktūrinis modelis yra artimiausias neorealizmui: pirma, jame neatmetama reliatyviosios naudos skaičiavimo galimybė; antra, pripažįstama, kad problemos sprendimas ir valstybių pozicijų skirtingumas yra konfliktinio pobūdžio.
8. Tuo tarpu tyrimas rodo, kad probleminis-struktūrinis modelis tinkamai aiškina tarptautinį klimato kaitos problemos sprendimo režimą. Tikimybė, kad režimas bus sukurtas, didesnė yra tada, kai valstybių pozicijos nesutampa dėl problemos sprendimo priemonių. Tuo tarpu ši tikimybė yra daug mažesnė tuomet, kai valstybių pozicijos nesutampa dėl interesų reliatyviosios naudos (arba žalos) atžvilgiu. Dėl šios priežasties Kioto protokolo režimas jau egzistuoja, o dėl jo pratęsimo joks įpareigojantis dokumentas dar nepasirašytas. Vadinasi, problemos pobūdis ir dėl jos sprendimo konfliktuojančios valstybių pozicijos yra svarbiausia priežastis, lemianti režimo susikūrimą arba nesukūrimą.
9. Ozono sluoksnio apsaugos tarptautinis režimas patvirtina probleminio-struktūrinio modelio aiškinamąją galią, nes toks modelis sugeba paaiškinti ir šio režimo susikūrimą bei funkcionavimą. Klimato kaitos problemos sprendimo režimas yra unikalus savo globaliu mastu, nustatytais įsipareigojimais ir pagelbėjančiais jų laikymąsi mechanizmais, taip pat ilgalaikiu potencialiu problemos žalingų pasekmių poveikiu. Tačiau ozono sluoksnio apsaugos režimas yra artimiausias jam kaip aplinkosauginis, kuriuo siekiama sumažinti bei panaikinti kenksmingų stratosferai dujų patekimą į ją.
10. Probleminį-struktūrinį modelį verta naudoti aiškinant pasaulines derybas dėl klimato kaitos problemos sprendimo režimo ir ateityje. Valstybių pozicijų konfliktas dėl klimato kaitos vertybiniu pagrindu kiltų nebent pasirodžius labai tvirtiems moksliniams įrodymams, kad žmonių veikla neturi jokios įtakos pasaulio klimato

kaitos reiškiniui. Priešingu atveju bus likta prie dabartinio konsensuso, kad klimato kaita yra spręstina žmogaus ūkinės veiklos Žemėje sukelta problema. Šalių pozicijos dėl absoliučios naudos ekologine prasme taip pat neturėtų susikirsti: visos šalys suinteresuotos stabilium ir prognozuojamumu Žemės klimatu. Yra stiprus pagrindas teigti, kad, jei valstybėms pavyks susitarti dėl principinių ir kolektyvių šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų į atmosferą sumažinimo įsipareigojimų, t. y. dėl reliatyvios trumpojo laikotarpio ekonominės žalos, tokiu atveju priemonės tokiems įsipareigojimams laikytis liks pagrindiniu klausimu. Tokiu atveju režimo pratęsimo galimybė gerokai padidės, ir po ilgesnio nei tikėtasi laikotarpio klimato kaitos problemos sprendimo režimas bus sėkmingai pratęsinėjamas dar ne vieną kartą.

Literatūros sąrašas

1. Aguilar, Soledad, "Elements for a Robust Climate Regime Post-2012: Options for Mitigation". *Review of European Community and International Environmental Law*, 16(3), 2007, 356-367.
2. Ashe, John W., Robert Van Lierop, Anilla Cherian, "The role of the Alliance of Small Island States (AOSIS) in the negotiation of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)". *Natural Resources Forum*, 23, 1999, 209-220.
3. Barrett, Scott, "Climate treaties and the imperative of enforcement". *Oxford Review of Economic Policy*, 24(2), 2008, 239–258.
4. Barrett, Scott, "Political Economy Of The Kyoto Protocol". *Oxford Review Of Economic Policy*, 14(4), 20-39.
5. Barrett, Scott, Robert Stavins, "Increasing Participation and Compliance in International Climate Change Agreements". *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 3, 2003.
6. Batty, David, "Copenhagen reaction: delegates speak". *guardian.co.uk*, 19 December 2009. <<http://www.guardian.co.uk/environment/2009/dec/19/copenhagen-reaction-delegates-speak>> [Žiūrėta 2010-04-13].
7. Beeson, Mark, Richard Higgott, "Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: theory and practice in comparative historical perspective". *Third World Quarterly*, 26(7), 2005, 1173 – 1188.
8. Berejekian, Jeffrey, "The Gains Debate: Framing State Choice". *The American Political Science Review*, 91(4), 1997, 789-805.
9. Blaževičiūtė, Austėja, „Klimato kaitos problema ir tarptautinis jos sprendimas“. Magistro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006.
10. Booth, Ken, Steve Smith, *Tarptautinių santykių teorija šiandien*. Vilnius: Algarvė, 2000.
11. Bosetti, Valentina, Carlo Carraro, Massimo Tavoni, "Climate Policy after 2012". *CESifo Economic Studies*, 55(2), 2009, 235–254.
12. Böhringer, Christoph, "The Kyoto Protocol: A Review and Perspectives". *Oxford Review Of Economic Policy*, 19(3), 2003, 451-466.
13. Brunner, Ronald D., "Science and the climate change regime". *Policy Sciences*, 34, 2001, 1-33.
14. Brunner, Ronald D., Roberta Klein, "Harvesting experience: A reappraisal of the U.S. Climate Change Action Plan". *Policy Sciences*, 32, 1999, 133-161.
15. Corrales, Javier, Richard E. Feinberg, "Regimes of Cooperation in the Western Hemisphere: Power, Interests, and Intellectual Traditions". *International Studies Quarterly*, 43, 1999, 1-36.
16. Depledge, Joanna, "Crafting the Copenhagen Consensus: Some Reflections". *Review of European Community and International Environmental Law*, 17(2), 2008, 154-165.

17. Dimitrov, Radoslav, "Knowledge, Power, and Interests in Environmental Regime Formation". *International Studies Quarterly*, 47(1), 2003, 123-150.
18. Dimitrov, Radoslav S. et al., "International Nonregimes: A Research Agenda". *International Studies Review*, 9, 2007, 230–258.
19. Elliot, Lorraine, *The Global Politics of the Environment*, New York: New York University Press, 2004.
20. Energy Information Administration, "CO₂ World Carbon Dioxide Emissions from the Consumption and Flaring of Fossil Fuels, 1980-2006". 2009.
<<http://www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/tableh1co2.xls>> [Žiūrēta 2010-05-15].
21. Falkner, Robert, "The New Geopolitics of Climate Change after Copenhagen". *World Economic Forum, Industry Vision*, 2010, 1-5.
<http://personal.lse.ac.uk/Falkner/_private/2010 - Falkner - New Geopolitics of Climate Change.pdf> [Žiūrēta 2010-05-11].
22. Figueres, Christiana, Maria H. Ivanova, "Climate Change: National Interests Or a Global Regime?". Kn. Daniel C. Esty, Maria H. Ivanova (sud.), *Global Environmental Governance: Options and Opportunities*. Yale: Yale Center for Environmental Law and Policy, 2002, 1-21.
23. Ford, Jane, "A Social Theory of Trade Regime Change: GATT to WTO". *International Studies Review*, 4(3), 2002, 115-138.
24. Gaan, Narottam, "United States, Globalization and the International System: Economic and Political Challenges". *International Studies*, 43(3), 2006, 305-316.
25. Gang, Chen, "The Kyoto Protocol and the Logic of Collective Action". *Chinese Journal of International Politics*, 1, 2007, 525–557.
26. Gelb, Leslie H., "Necessity, Choice, and Common Sense". *Foreign Affairs*, 88(3), 2009, 56-72.
27. Grundig, Frank, "Patterns of International Cooperation and the Explanatory Power of Relative Gains: An Analysis of Cooperation on Global Climate Change, Ozone Depletion, and International Trade". *International Studies Quarterly*, 50, 2006, 781–801.
28. Haas, Peter M., "Epistemic Communities and the Dynamics of International Environmental Co-Operation". Kn. Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 168-201.
29. Harrelson-Stephens, Julie, Rhonda L. Callaway, "The Empire Strikes Back": The US Assault on the International Human Rights Regime". *Human Rights Review*, 10, 2009, 431–452.
30. Hasenclever, Andreas, Peter Mayer, Volker Rittberger, "Interests, Power, Knowledge: The Study of International Regimes". *Mershon International Studies Review*, 40(2), 1996, 177-228.
31. Hasenclever, Andreas, Peter Mayer, Volker Rittberger, *Theories of International Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

32. "hegemony". Susan Mayhew, *A Dictionary of Geography*. Oxford University Press, 2009. Oxford Reference Online. Oxford University Press. Vilnius University. <<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t15.e1495>> [Žiūrėta 2010-05-13].
33. "hegemony". *World Encyclopedia*. Philip's, 2008. Oxford Reference Online. Oxford University Press. Vilnius University. <<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t142.e5216>> [Žiūrėta 2010-05-13].
34. Helm, Dieter, "Climate-change policy: why has so little been achieved?" *Oxford Review of Economic Policy*, 24(2), 2008, 211–238.
35. Helm, Dieter, "The Assessment: Climate-Change Policy". *Oxford Review Of Economic Policy*, 19(3), 349-361.
36. Hempel, Lamont C., "Greenhouse Warming: The Changing Climate in Science and Politics. A Review Essay". *Political Research Quarterly*, 46(1), 1993, 213-239.
37. Inoguchi, Takashi, Paul Bacon, "Empire, hierarchy, and hegemony: American grand strategy and the construction of order in the Asia-Pacific". *International Relations of the Asia Pacific*, 5(2), 2005, 117-132.
38. Young, Oran R., "The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and the Environment". *International Organization*, 43(3), 1989, 349-375.
39. Jacoby, Henry D., David M. Reiner, "Getting Climate Policy on Track after The Hague ". *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 77(2), 2001, 297-312.
40. Kasa, Sjur, Anne T. Gullberg, Gørild Heggelund, "The Group of 77 in the international climate negotiations: recent developments and future directions". *International Environmental Agreements*, 8, 2008, 113–127.
41. Keohane, Robert O., "The Analysis of International Regimes: Towards a European-American Research Programme". Kn. Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 23-45.
42. Khor, Martin, "The Bonn talks were a healing process – but stormy meetings lie ahead". *guardian.co.uk*, 13 April 2010. <<http://www.guardian.co.uk/environment/cif-green/2010/apr/13/bonn-talks-climate>> [Žiūrėta 2010-04-13].
43. "Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change". "Clean Development Mechanism (CDM)". <http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/clean_development_mechanism/items/2718.php> [Žiūrėta 2010-05-10].
44. "Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change", "Emissions Trading". <http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/emissions_trading/items/2731.php> [Žiūrėta 2010-05-10].
45. "Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change", "Guidelines under Articles 5, 7 and 8: Methodological Issues, Reporting and Review under the Kyoto Protocol". <http://unfccc.int/kyoto_protocol/reporting/items/3879.php> [Žiūrėta 2010-05-10].

46. “Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change”, “Joint Implementation (JI)”.
<http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/joint_implementation/items/1674.php> [Žiūrėta 2010-05-10].
47. Krasner, Stephen D., (sud.), *International Regimes*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1983, 199, 220-221.
48. Lindemann, Stefan, “Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe”. *Global Environmental Politics*, 8(4), 2008, 117-140.
49. Luce, Edward et al., „Obama damps hopes for final treaty on climate change at Copenhagen“. *Financial Times*, 2009-11-16.
50. Michaelowa, Axel, “International Climate Negotiations Gather New Momentum”. *Intereconomics*, November/December 1999, 265-266.
51. Midgley, James, “Global inequality, power and the unipolar world: Implications for social work“. *International Social Work*, 50(5), 2007, 613–626.
52. Moellendorf, Darrel, “Treaty Norms and Climate Change Mitigation”. *Ethics & International Affairs*, 23(3), 2009, 247-265.
53. Neliupšis, Marijus, „Kioto protokolo reikšmė Europos Sąjungos valstybių užsienio politikoje“. Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2005.
54. Nye, Joseph S., Jr., “Nuclear Learning and U.S.-Soviet Security Regimes“. *International Organization*, 41(3), 1987, 371-402.
55. Nye, Joseph S., Jr., “Recovering American Leadership“. *Survival*, 50(1), 2008, 55–68.
56. Okada, Akira, “International Negotiations on Climate Change: A Noncooperative Game Analysis of the Kyoto Protocol”. Kn. Rudolf Avenhaus, William Zartman (sud.), *Diplomacy Games: Formal Models and International Negotiations*. Berlin: Springer Berlin Heidelberg, 2007, 231-250.
57. Ott, Hermann E., “Climate Change: An Important Foreign Policy Issue”. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 77(2), 2001, 277-296.
58. Paterson, Matthew, Michael Grubb, “The International Politics of Climate Change”. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 68(2), 1992, 293-310.
59. Penny, Christopher K., “Greening the Security Council: climate change as an emerging “threat to international peace and security”. *International Environmental Agreements*, 7, 2007, 35–71.
60. Pilkington, Ed, “A great step forward: Obama's verdict on climate change pact”. *guardian.co.uk*, 20 December 2009.
<<http://www.guardian.co.uk/environment/2009/dec/20/copenhagen-summit-pact-obama-verdict>> [Žiūrėta 2010-04-12].
61. Rapp, Tobias, Christian Schwägerl, Gerald Traufetter, “The Copenhagen Protocol: How China and India Sabotaged the UN Climate Summit”. *Spiegel Online*, 2010-05-05.

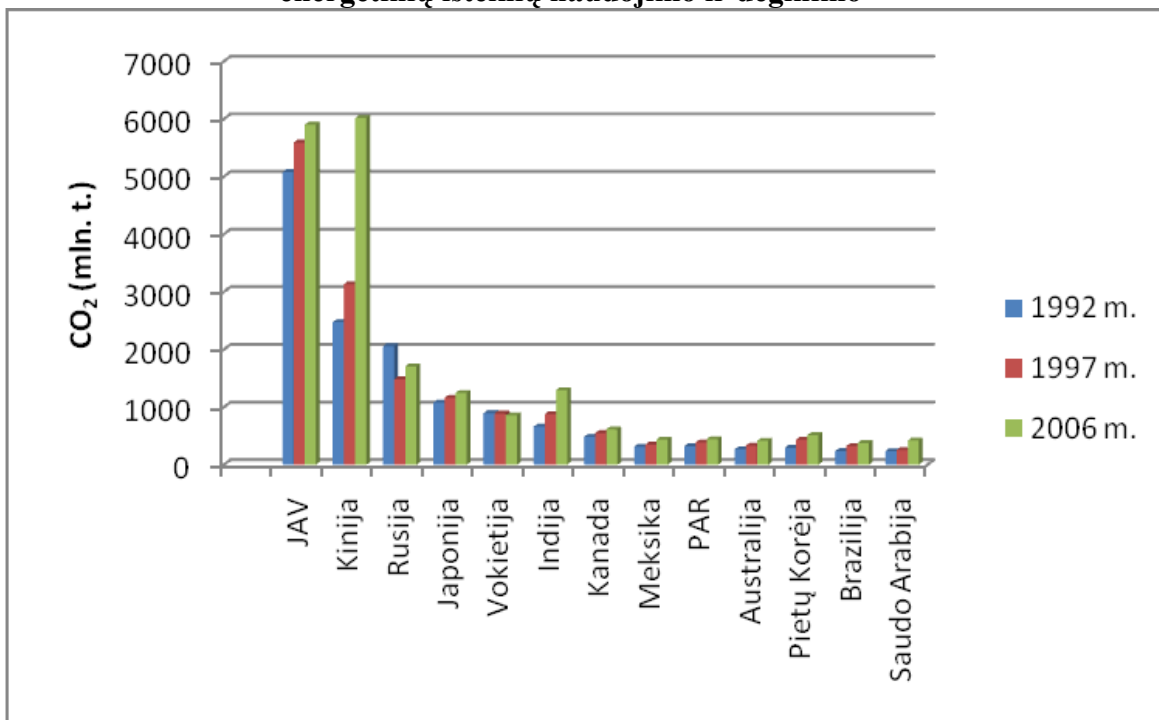
- <<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,692861-2,00.html>>,
<<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,692861-3,00.html>> [Žiūrėta 2010-05-18].
62. Ritmo Dominicano, “CO₂ emissions China USA 1990-2006”.
<http://www.ritmodominicano.com/wiki.php?title=Archivo:CO2_emissions_China_USA_1990-2006.svg> [Žiūrėta 2010-05-15].
  63. Rittberger, Volker, “Research on Regimes in Germany: The Adaptive Internalization of an American Social Science Concept”. Kn. Volker Rittberger, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995, 3-22.
  64. Rittberger, Volker, Peter Mayer (sud.), *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
  65. Rudolph, Christopher, “Constructing an Atrocities Regime: The Politics of War Crimes Tribunals”. *International Organization*, 55(3), 2001, 655-691.
  66. Schmidt, John R., “Why Europe Leads on Climate Change”. *Survival*, 50(4), 2008, 83–96.
  67. Smith, Steve, “The United States and the Discipline of International Relations: “Hegemonic Country, Hegemonic Discipline“. *International Studies Review*, 4(2): International Relations and the New Inequality, 2002, 67-85.
  68. Spence, Chris et al., “Great Expectations: Understanding Bali and the Climate Change Negotiations Process”. *Review of European Community and International Environmental Law*, 17(2), 2008, 142-153.
  69. Srinivasan, Krishnan, “International Conflict and Cooperation in the 21st Century“. *The Round Table*, 98(400), 2009, 37–47.
  70. “U.S. Positions in International Climate Change Negotiations“. *The American Journal of International Law*, 102(1), 2008, 164-168.
  71. Underdal, Arild, “Review: The Study of International Regimes”. *Journal of Peace Research*, 32(1), 1995, 113-119.
  72. UNFCCC, “Full Text of the Convention”.
<http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1349.php> [Žiūrėta 2010-05-09].
  73. UNFCCC, “Kyoto Protocol”. <http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php> [Žiūrėta 2009-12-05].
  74. UNFCCC, “Kyoto Protocol Reference Manual on Accounting of Emissions and Assigned Amount”. Bonn: Climate Change Secretariat, 2008.
<http://unfccc.int/resource/docs/publications/08_unfccc_kp_ref_manual.pdf> [Žiūrėta 2010-05-13].
  75. UNFCCC, “Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change”. <http://unfccc.int/essential_background/kyoto_protocol/items/1678txt.php> [Žiūrėta 2010-05-09].

76. UNFCCC, “Meetings Archive“, <<http://unfccc.int/meetings/archive/items/2749.php>> [Žiūrėta 2010-05-10].
77. UNFCCC, “Status of Ratification of the Convention”. <http://unfccc.int/essential_background/convention/status_of_ratification/items/2631.php> [Žiūrėta 2010-05-10].
78. UNFCCC, “Status of Ratification of the Kyoto Protocol”, <http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php> [Žiūrėta 2010-05-10].
79. United Nations Environment Programme, Ozone Secretariat, “Status of Ratification”. <http://ozone.unep.org/Ratification_status/> [Žiūrėta 2010-05-20].
80. United Nations Environment Programme, Ozone Secretariat, “The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer“. Nairobi: Secretariat for the Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer & The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, 2000. <<http://www.unep.org/ozone/pdfs/montreal-protocol2000.pdf>> [Žiūrėta 2010-05-20].
81. United Nations Framework Convention on Climate Change Secretariat, “Press Release: Copenhagen United Nations Climate Change Conference ends with political agreement to cap temperature rise, reduce emissions and raise finance”. Copenhagen, 2009. <http://unfccc.int/files/press/news_room/press_releases_and_advisories/application/pdf/pr_cop15_20091219.pdf> [Žiūrėta 2010-04-12].
82. “United States Participation in the 15th Session of the Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change, Copenhagen, Denmark, December 7-18, 2009”. Secretary of State Hillary Rodham Clinton, April 27, 2009. <<http://www.cop15.state.gov/>> [Žiūrėta 2010-04-12].
83. Vogler, John, Charlotte Bretherton, “The European Union as a Protagonist to the United States on Climate Change”. *International Studies Perspectives*, 7, 2006, 1–22.
84. Ward, Hugh, “International Linkages and Environmental Sustainability: The Effectiveness of the Regime Network”. *Journal of Peace Research*, 43(2), 2006, 149-166.
85. Whalley, John, Sean Walsh, “Bringing the Copenhagen Global Climate Change Negotiations to Conclusion”. *CEsifo Economic Studies*, 55(2), 2009, 255–285.
86. Wirth, Davis A., “The Sixth Session (Part Two) and Seventh Session of the Conference of the Parties to the Framework Convention on Climate Change”. *The American Journal of International Law*, 96(3), 2002, 648-660.

Priedai

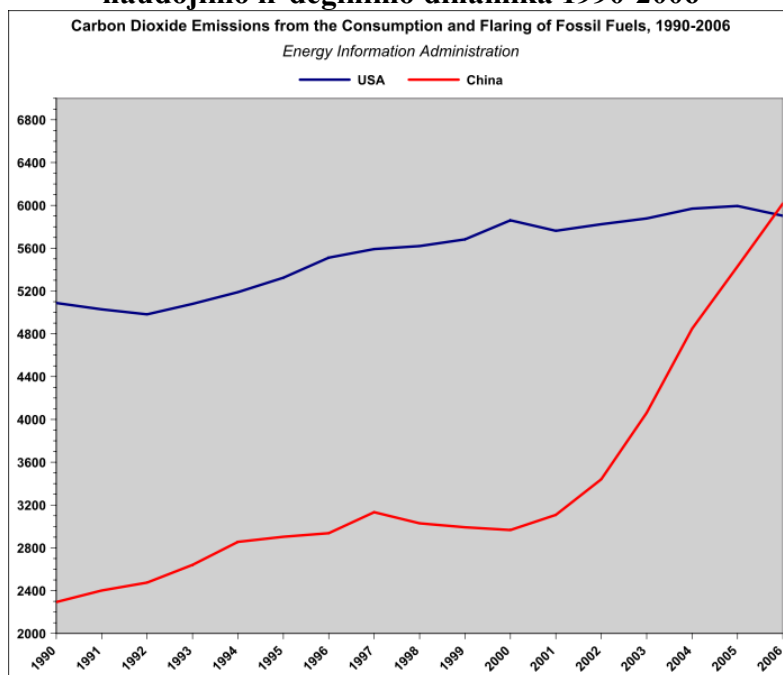
1 priedas. Pagrindinės pasaulio valstybės-teršėjos CO₂ emisijomis iš fosilinių energetinių išteklių naudojimo ir deginimo

Saltinis: Energy Information Administration, "CO₂ World Carbon Dioxide Emissions from the Consumption and Flaring of Fossil Fuels, 1980-2006". 2009.

<<http://www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/tableh1co2.xls>> [Žiūrėta 2010-05-15].

2 priedas. JAV ir Kinijos taršos CO₂ dujomis iš fosilinių energetinių išteklių naudojimo ir deginimo dinamika 1990-2006

Saltinis: Ritmo Dominicano, "CO₂ emissions China USA 1990-2006".

<http://www.ritmodominicano.com/wiki.php?title=Archivo:CO2_emissions_China_USA_1990-2006.svg> [Žiūrėta 2010-05-15].

Summary

Daumantas Kerežis, “Perspectives of Neorealism and Neoliberalism in Explaining the International Regime to Solve the Climate Change Problem”

In this thesis international regime theory of international relations discipline is invoked to examine the global negotiations of states to solve the climate change problem. This theory is being tested on the climate change case. Appropriate theoretical model is an excellent tool to analyse and understand these negotiations from their very beginning, starting from the first years of the last decade of the XX century.

The main problem of this thesis is the ability of the international regime theory to explain the international regime to solve the climate change problem. The object of this thesis is the international regime theory and its explanation of the international climate change negotiations. The purpose of this thesis is to test the neorealist and neoliberalistic international regime formation theories on the case of global climate change negotiations.

The research is being carried out on the basis of two main assumptions: firstly, that United States of America is the hegemon of international system; such position was especially revealed at the beginning of the last decade of XX century, when Soviet Union collapsed and the Cold War ended. These events coincided with the first attempts to form an international regime to solve the climate change problem. It is assumed that only USA – the hegemon – had the ability and power to form such a regime. Secondly, the need to form such a regime arose because the essential problem was identified – global climate change. Since this problem will be negatively affecting the well-being of the all states around the world, it is their common interest to reduce its destructive consequences.

During the research the definition of an international regime, created by Stephen Krasner and modified by the Tübingen research team, was used to identify the global climate change negotiations as an international regime. This regime was established in February, 2005, when the Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change came into force. When discussing for the Kyoto protocol, the negotiation positions of the states were in conflict on means to tackle the climate change problem most often. But when discussing for the extension of the climate change regime (for the new period of commitments of the states to reduce

the greenhouse gas emissions to the atmosphere of the Earth), the conflict on means was overwhelmed by the conflict of interest about relatively assessed goods. All of the main state-actors were relating their actions to the policy of their opponents. In the context of climate change problem, the amount of carbon dioxide emitted per year is being measured as power. The more emissions, the greater power and influence a state has. It was found out that USA was a clear hegemon in terms of military, economic and carbon dioxide emissions in the last decade of the XX century. But at the second part of the first decade of the XXI century, economic hegemony of this state has diminished, while climate change related hegemony has dissolved.

During the course of analysis in this thesis two hypotheses were formulated. Hegemonic stability one: USA, possessing hegemonic relative and climate change related power in the international system, having an interest to form an international regime to solve the climate problem, determines the formation and functioning of such a regime. Problem-structural one: conflict of negotiation positions of states about means to tackle the climate change problem determines medium regime-conduciveness, while conflict of negotiation positions of states about relatively assessed goods determines low regime-conduciveness. When tested on the case of climate change negotiations, the former hypothesis is rejected, while the latter is confirmed. The problem-structural hypothesis is additionally tested on the case of the ozone layer protection regime, thus consolidating the explanatory power of the problem-structural model. That does not imply that the variable of power should not be considered in international regimes. The role of state power is very important, but does not explain the formation and functioning of regimes alone.

The findings of this thesis are to be used in the future climate change negotiations, as the neoliberalistic problem-structural model is capable to explain regime formation and functioning. It may also be appropriate to use to explain any new global scale environmental regimes that may arise, as proved by the ozone layer protection regime.